THE BOOK WAS DRENCHED

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ప్రథమాంకము.

మ. రవిరశ్మిన్ దినమధ్యమందు జలపూరంబుల్ మహిన్ దృష్టికిన్
భువి నజ్ఞానముచేత భాతి జగంబుల్ జేనఁదోఁచుం దగన్,
బువునందన్ ఫణియన్న భ్రాంతివలెఁ బోవున్ దేనఁ బ్రాజ్ఞాళిక
య్యవి, యానిర్మలబోధముం దలఁతు సాంద్రానందమున్ మన్మదిన్.

ఉ. నిండుమనంబు శాంతిఁ గని నేర్చినయప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రమం
దుండి సుషుమ్న యుద్ధపవనోద్ధతమై సుఖసాంద్రవర్షము సు
ప్తాంతలలాట నేత్రమునఁ దాఁ బ్రకటీకృతమైనయట్లు బ్రి
హ్మాండమునిండు నీశ్వరు చిదాత్మక తేజము మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

(నాంద్యంతమున.)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తారమేల? చాలును, సకలసామంతచక్రచూడామణి మరీచిమంజరీనీరాజితచరణరాజీవుండును, బలవదహితనివహావక్షస్తటకవాటపాటన ప్రకటితనరసింహరూపుండును, ప్రబలతరనరపతికులప్రళయమహార్ణవమగ్నమేదినీసముద్ధరణమహావరాహుండును, నిఖిలదిగ్విలాసినీకర్ణపూరీకృతకీర్తిలతాపల్లవుండును, సమస్తశాస్త్రాంబరమకరందాలాస్ఫాలనబహుళతరపవనసంపాతనర్తితప్రతాపానలుండును, నగు గోపాలుండు—"మాకు సహజసుహృత్తులైన శ్రీకీర్తివర్మమహారాజులవారిదిగ్విజయవ్యాపారముచేత బ్రహ్మానందరసానుభవమున కెడములేక మేము వివిధవిషయములందగిలి వ్యర్థముగా దినములు గడపినారము. అయినను మేమిప్పుడు కృతకృత్యులమైనారము.

గీ. క్షయమునొందిరి తద్విభుశత్రునృపులు;
మహి సురక్షితయయ్యె సన్మంత్రిగరిమ;
రాజమకుటార్చితాచ్ఛసామ్రాజ్యలక్ష్మి
యబ్ధిమేఖలయగుక్షితి నతనిఁ జేరె.

అందుచేత మేము శాంతరసప్రధానమయిన ప్రయోగాభినయముచేత మనస్సును వినోదపెట్టఁగోరుచున్నాము. కాఁబట్టి యింతకుఁబూర్వమే పూజ్యులయిన కృష్ణమిశ్రులవారు రచియించి మాకు సమర్పించిన ప్రబోధచంద్రోదయమను నాటకమును మీరిప్పుడు శ్రీ

కీర్తివర్మమహారాజులవారి సన్నిధానమందుఁ బ్రయోగింపవలెను. రాజుగారికిని సభవారితోఁగలిసి దానిని జూడవలెనని వేడుకగలదు.''—అని నాతో సెలవిచ్చెను. అవుఁగాక! నేనింటికిఁబోయి నాగృహిణిని బిలుచుకొనివచ్చి సంగీతకర్మమున కుపక్రమించెదను. (అని కొంచెముతిరిగి తెరవంకఁజూచి) ఓసీ! ఇటురమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని. నే నేనియోగము ననుష్ఠింపవలెనో దేవరవారు సెలవియ్యవలెను.

సూత్ర—ఓసీ! నీకును దెలిసియేయున్నది!

మ. కలఁడుద్యద్రిపుభూపభూరిపృతనాకాంతారమూర్ఛత్ప్రతా
పనలత్పావకకీర్తిరాకలితపిశ్వవారితుఁ డాశాంతసి
శ్చలవిశ్రాంతయశుండు ఖడ్గలతికాచ్ఛిన్నకంఠారిరా
ట్పుల్కాసారస్థాపిత కీర్తిజయస్తంభుఁడు తగన్ గోపాలుఁ డుర్వీస్థలిన్.

మఱియును,

మ. రణరంగస్థలి నిప్పుడున్ మనుజభుగ్రామాకరాస్తోకనో
ల్బణరాజన్యకపాలతాళకములాత్వ్యాపింప, ఝంఝాసమీ
రణసంక్షోభితకుంభకుంభిహారిప్రవ్యక్తనాదంబులన్
బ్రణుతింపం దదపూర్వకీర్తుల, నటింపంగాఁ బిశాచాంగనల్.

అతఁ డిప్పుడు శాంతపదస్థితుఁడయి యాత్మవినోదార్థముగాఁ బ్రబోధచంద్రోదయ నాటకమాడవలెనని యాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. నటుల నిప్పుడు వేషములు ధరించి వచ్చునట్లు నియమింపవలెను.

నటి—(విస్మయముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇట్లు నిజభుజబలవిక్రమైకనిర్భర్త్సితసకలరాజమండలుండైనయాతండాకర్ణాకృష్టకఠినకోదండదండబహుళశరవర్షచ్ఛరనికరజర్ఝరీకృతతురంగతరంగసందోహంబును నిరంతరనిపతత్తీక్ష్ణశక్తిప్రశస్త్రిసహపరిపర్యస్తోత్తుంగమాతంగమహామహీధరసహస్రంబును భ్రమద్భుజదండచండమందరాభిఘాతవ్యాకీర్ణాశ్వకలపదాతిసలిలసంఘాతంబును నగు కర్ణసైన్యసాగరంబును మధుమథనుండు క్షీరపారావారంబునుంబోలె నిర్మథించి సమరవిజయలక్ష్మిం జేకొని వీరచరితుండై యిప్పు డిటువంటిసకలమునిజన శ్లాఘనీయమైన యుపశమ మెట్లుపొందెను?

సూత్ర—ఓసీ! బ్రహ్మజ్యోతి యెప్పుడును స్వభావముచేత సౌమ్యమయినదే. అయినను, అదియేదోకారణముచేత వికారమును బొందినను మరల స్వభావమునందే నిలుచును. ఆప్రకారముగానే సకలభూపాలకులప్రళయకాలాగ్ని రుద్రుఁడైన చేదిపతి చేత నున్మూలింపఁబడిన చంద్రాన్వయపార్థివపృథివీరాజ్యమును స్థిరీకరింపుటకయి ఈరాయని కీసంరంభము కలిగినది. చూడుము—

గీ. ప్రళయకాల సముద్భూతవాయువశతఁ
బర్వతంబుల లంఘించు వారిరాశి
నిశ్చలంబయి స్వచ్ఛమై నిలువలేదె
యిపుడు మేరమీరక స్వభావేద్ధగరిమ?

అంతేకాక శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతులయిన యిటువంటి పౌరుషభూషణులగు పురుషులు భూతహితముకొఱకు భూమియందవతరించి విహితకృత్యములను నిర్వహించి మరల శాంతినిఁ బొందుదురు. ఇప్పుడు పరశురాముని కథ వినుము.—

మహాస్రగ్ధర.

ఎవఁడీ ధాత్రీస్థలిన్ మున్ నృపులఁ గెడపి మున్యోఘమాలిన్ ద్విషన్మాం
సవసామస్తిష్కపంకాచ్ఛరుధిరనదులన్ స్నానముం జేసెఁ; జేదో
యి వధించె నిర్దయుండై యెవఁడు వనితలన్ వృద్ధులన్ బాలురన్ మా
నవపాలాంచద్భుజాఖండనచణగుణనందత్కుఠారోగ్రధారన్.

గీ. అట్టి జామదగ్న్యుఁడు స్వవీర్యమున భూమి
భారముడించి, నృపకులాన్వయముఁ ద్రుంచి,
కోపపావకు నాపయి మాపడంచి!
తపముబలిమిని బరమశాంతతవహించె.

ఆలాగుననే యితండును గర్తవ్యమును నెఱపి యిప్పుడు పరమోపశమనిష్ఠుఁడయి యున్నవాఁడు.

గీ. పుడమిపైని వివేకుండు మోహజయముఁ
బడయునట్లుగఁ గర్ణుని వడిజయించి
యాప్రబోధునకుంబలె నభ్యుదయము
నితఁడు శ్రీకీర్తివర్మభూపతికి నొసఁగె.

[తెరలో]

ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ? నాదేహములోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామి యయిన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు!

సూత్ర—(తొట్రుపాటుతోఁ జూచి) ఓసీ! [illegible],

చ. మదనుఁడు వచ్చెనిచ్చటికి సాంద్రాలపీనకుచద్వయంబు వే
రెవ ఘటియించుచున్ గతిరహిన్ బులకాంచితబాహువల్లులన్
గదిసి కవుంగిటంబొదువఁగా, మదఘూర్ణితనేత్రపద్మయై
యదె నయనాభిరామసుభగాకృతి లోకము మోహపెట్టుచున్.

అతఁడు నామాటలవలనఁబుట్టిన క్రోధము మూర్తీభవించివచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండి మనమతనిని విడిచి పారిపోవుటయే శ్రేయము.

(ఇద్దరును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇతి ప్రస్తావన

—:o:—

[వెనుకఁ జెప్పినరీతిని కాముఁడును, రతీదేవియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

కాము—(కోపముతో) ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ! నాబొందిలోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామియయిన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు! హాఁ! భరతాధమా!

గీ. పృథివి నిందీవరాక్షుల దృష్టివిశిఖ
సంతతులు పర్వుచుండెడు నంతకాల
మహితవిద్యాంకురములకునైన మనసులందు
శాస్త్రజన్యవివేకంబు సంభవిల్లు.

ఉ. సుందరమందిరంబులును, సోయగపుం జవరాండ్రు, షట్పదా
మందరవోల్లసల్లతలు, మల్లెలతావుల నొప్పుగాడ్పులున్,
జందురుఁడున్న రేలు, నెటనాకు నమోఘబలంబులౌట గ
ల్పొందఁగ, నవ్వివేకుఁ డెటులుండుఁ? బ్రబోధుఁడు నెట్లు పుట్టెడున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! మహామోహ మహారాజుగారి శత్రువయిన వివేకుఁడు సామాన్యుఁడుకాఁడని తలఁచుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! స్త్రీస్వభావముచేత వచ్చిన పిఱికితనముబయలఁ బడునట్లుగా, నీవావివేకున కేలభయపడెదవు? చూడు.

క. శరములు విల్లును నా కో
సరసిజముఖి! పూలయైన, క్షణమేన్ సురా
సురమగు సర్వజగంబును
దెరలక నాయాజ్ఞమీఱి ధృతినిల్చెడునే?

మ. సురపతిజారతం బెనుమ్మి యహల్యను, బ్రహ్మదేవుఁడున్
పరతనయన్ వరించె, గురుపత్నిసుఖాప్తి రమించెఁ జంద్రుఁడున్;
బరుఁడిడఁ గానిమాగణమును బట్టనినాఁడెవఁ డస్మదాజ్ఞచే?
నరయ మహేవి మచ్ఛరములట్లు భ్రమింపఁగఁజేయ లోకమున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అదియంతయు సత్యమేకాని, శత్రుఁడు సహాయసంప

న్నాఁడు గనుక శంకింపవలసియున్నది. యమనియమ ప్రముఖులయిన యీతని మంత్రులు మహాబలవంతులని వినుచున్నాను.

కామ—ఓప్రియురాలా! నీవొక్కబలవంతుఁడయిన యీవివేక మహారాజు యొక్కయమాది మంత్రులనే తలఁచుచు నిలుచుచున్నావుగాని మమ్ము విచారింపకున్నావు. మేము పూనికతోఁ దారసించినంతమాత్రముచేతనే వారందఱును నిమిషములోఁ జెల్లాచెదరగుదురుగదా!

గీ. ఇచటి జోగినుని యెదుర సహింపరెంత?
బ్రహ్మచర్యాదులెంత నాపజ్జఁ జూడ?
వినుము సత్యాదు లస్త్రీయుఁడు నపరిగ్రహ
మంచు నెంతవారలు భూమోద్దఁ జెప్పుమ.

యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధులు నిర్వికారచిత్తులకడనేకాని యుండరుగాన వారిని సులభముగానే నశింపఁజేయ వచ్చును. అంతేకాక వారిపాలిటి మృత్యుదేవతలైన స్త్రీలును నాకధీనురాండ్రయి మెలఁగుచున్నారు.

ఉ. వారివిలోకనంబులును వారిసుభాషణముల్ విలాసముల్
వారల కౌఁగిలింతలును వారలహాసముఁ గ్రీడలేల? యా
వారలనామసంస్మరణభాగ్యము చాలు హృదంతరంబులం
దారయ నిర్వికారులకునైన వికారము పుట్టఁజేయఁగన్.

విశేషించి వీరు మనప్రభువువారి యాప్తులయిన మద, మాత్సర్య, దంభాదులకు లోఁబడినవారయి మనరాజుగారి మంత్రియైన యధర్మునినే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! మీకును శమ దమ వివేక ప్రభృతులకును జన్మస్థలమొక్కటియేయని విన్నదానను.

కామ—ఓహో! ప్రియురాలా! ఒక్కజన్మస్థలమే యేకమని చెప్పనేల? మాకు జనకుఁడును నొక్కఁడేసుమీ! ఎట్లన—

చ. ఈశ్వరసంగమంబునను నెంతయుఁ దొల్తను మాయయందు నీ
విశ్వములో మనస్సనెడు విశ్రుతుఁడౌసుతుఁ డుద్భవిల్లె; నా
యీశ్వరమూర్తియే మొదట నెల్లజగమ్ములుఁ జేసి మీఁదటన్
శాశ్వతకల్పనయ్యెను బొసంగఁ గులంబులు మావి రెంటికిన్.

అతనికిఁ బ్రవృత్తియు, నివృత్తియు, నని యిద్దఱు ధర్మపత్నులుగలరు. వారిలోఁ బ్రవృత్తివలన మహామోహుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల మావంశము పుట్టినది. నివృత్తివలన వివేకుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల యీరెండవవంశము పుట్టినది.

రతి—ఓప్రాణనాయకా! అట్లయిన సహోదరులయ్యును మీలోమీ కిట్టివంటి పరస్పరవిరోధ మెందుకు?

కాము—మ. ఇల నేకాలిమసంభవత్వమున నే యెందు న్మహావైరముల్
పెలుచన్స్పర్ధలు సన్నదమ్ములకుఁ ; బృథ్వీవిశ్రాంతరేయాగతుల్!
కలుగన్ లేద జనక్షయంబయిన సంగ్రామంబు మున్నీమహీ
స్థలిఁ బాండవకౌరవోత్తములకున్ ధాత్రీనిమిత్తంబునన్?

ఈజగత్తు సర్వమును మాపిత్రార్జితము. జనకునకు మాయయందుఁ బక్షముగుటచేత జగత్తంతయు మేమాక్రమించుకొనఁగా, నిలువలేక యనాయాదరైన తనవారితో వివేకుఁడందుండుఁ దిరుగుచు నెక్కడనో యడఁగియున్నాఁడు. ఇప్పుడా పాపాత్ములందు చేతఁ దండ్రినిమమ్ముఁగూడ నిర్మూలము చేయుట కుద్యోగించుకొనియున్నారు.

రతి—పాపము శాంతించునుగాక! పాపము శాంతించునుగాక! ఓప్రాణేశ్వరా! విద్వేషమాత్రముచేతనే వారిప్పుడీపాపవ్యవసాయమునకుఁ బూనినారా? లేకయిప్పుడు వారాలోచించినయుపాయ మేదియైనఁగలదా?

కాము—దీనికిఁ గొంచెము గూఢకారణమున్నది.

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అది నాకేల చెప్పవు?

కాము—నీవు స్త్రీస్వభావముచేతఁ బిఱికిదానవని నీకాపాపాత్ముల దారుణ ప్రయత్నమును జెప్పఁజాలకున్నాను.

రతి—ప్రాణనాథా అదియెటువంటిది?

కాము—ఓప్రియురాలా! భయపడఁబోకు. వారివి కేవల హతాశులయినవారి కోరికలేసుమా! ఇప్పుడు కాళికాశక్తితో సమానురాలయిన విద్య యనురాక్షసి యొక్కతె మనవంశమునందుఁ బుట్టునని లోకప్రవాద మొకటి పుట్టినది.

రతి—(భయముతో) ఏమిగతి? మనకులమునందు రాక్షసి యెట్లుపుట్టునాయని నాహృదయము కంపమెత్తుచున్నది.

కాము—ప్రియురాలా! జడియకు జడియకు. ఇది వట్టి కింవదంతియేసుమా!

రతి—తరువాత నారాక్షసి చేయఁగల పనియేమి?

కాము—ప్రియురాలా! బ్రహ్మదేవునిభార్య సరస్వతియనియొకతె యున్నది కదా! ఆమె యీప్రకారము చెప్పినదఁట.

స్రగ్ధర. సంగంబుల్ లేని యాయీశ్వరునివలన సంసర్గమున్ లేకయే లీ
లం గాంచెన్ భార్యమాయాలలన మనసనన్ శ్లాఘ్యపుత్రున్ జగంబుల్
పొంగారన్; వీరివంశంబునను బొడమెడున్ బుత్రియున్విద్యనాఁగన్;
మింగుం దద్విద్యతండ్రిన్ బ్రియజననిని భ్రాతృవ్రజంబున్ గులంబున్.

రతి—(భయోత్కంపంబుతో) ఓప్రాణవల్లభా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.
(అని భర్తను గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

కాము—(స్పర్శసుఖమనుభవించితన లో)

చ. పులకలు గూడఁ, జూపులను బొల్పుగఁ దారకలాడఁ బైపయిన్
బలువకుచద్వయంబు భయభావమునన్ వడఁకాడఁ, గింకణా
వళి చిఱుపాటపాడ, భుజవల్లులు నీరజాక్షి కౌఁగిటన్
జెలువుగఁ జేర్చి సొంపలరఁ జేసి, నను న్వివశాత్ముఁ జేసెడున్.

(గాఢాలింగనము చేసికొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! బెదరకు బెదరకు. మేము జీవించియున్న రతిమానసము విద్యయొక్కడఁబుట్టును?

రతి—ఆరాక్షసి పుట్టుట మీ ప్రతిపక్షులకు సమ్మతమా యేమి?

కాము—అవును సమ్మతమే. ఆవిద్య వివేకున కుపనిషద్దేవియందుఁ బ్రబోధచంద్రుఁడను సోదరునితోడఁగూడఁ బుట్టఁబోవుచున్నది. శమదమాదులందఱునందులకు మహాప్రయత్నము చేయుచున్నారు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! ఆత్మవినాశహేతు వయిన విద్యయొక్కయుత్పత్తికా దుర్వినీతు లెట్లు సంతోషించుచున్నారు?

కాము—ఓప్రియురాలా! కులక్షయప్రవృత్తులయియున్న పాపకర్ములు ప్రత్యాపాయము నెట్లుగణింతురు? చూడుము.

చ. అరయ స్వభావదుష్టకుటిలాత్ములకు న్భువ మెల్లయప్పుడున్
గరము వినాశహేతువగుఁ గాతమతం దముఁ గన్నవారికిన్?
ధరణిని ధూమసంచయము తా నల మేఘపదంబు నొంది స
త్వరముగ నగ్ని నార్చి తరువాతను దనును నాశమొందదే?

[తెరలో]

ఆ! పాపీ! దురాత్మా, ఏమిరా! పాపకర్ములమని మమ్మాక్షేపించుచున్నావు! ఔరా!

గీ. "గర్వితుండైన, దుర్మార్గగామియైనఁ,
దా నొకింత కార్యాకార్యదక్షబుద్ధి
కానివాఁడైన, గురు నేని కార్యమెంచి
వసుధలోపలఁ ద్యజియింపవలయుఁ జుమ్మి."

అను పౌరాణికగాథను బురాణవేత్త లుదాహరించియున్నారు. అదిగాక యీ మా జనకుఁడే యహంకారునితోఁ జేరి తన తండ్రి యయిన జగత్పితను బంధించియున్నాఁడు. అతనిని మోహాదులుకూడ దృఢపాశబద్ధుని జేసియున్నారు.

కాము—ఓప్రియురాలా, అది మాకులవృద్ధుఁడయిన వివేకుఁడు భార్యయగు

మతిదేవితోఁగూడ నిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

మ. వనితా! చూడుము చిక్కు మానధనుఁ డావంక న్వివేకుండు తె
ల్విని గన్పట్టెడుఁ గాంతి తోల్పడి, కడున్ స్వేచ్ఛానుసంచారులౌ
ఘనరాగాదులచేఁ గలంగినమతిత్వాత్మభృత్యుఁడు చం గూడి, తా
లోఁగొను పెన్మంచునఁ గాంతివాసినశశాంకంబోలి భీతాత్ముఁడై.

ఇఁక మనమిక్కడ నిలువఁగూడదు. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును, మతిదేవియుఁ, బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—(ఆలోచించి) ఓప్రియురాలా! దుర్వినీతుఁడయినయాబ్రహ్మచారియొక్క గర్వయుక్తమయిన మాటలు నీవు వినెనావుగదా? వీఁడు పాపాత్ములమని మనలనే యాక్షేపించుచున్నాఁడు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! లోకులు తమదోషముల నేల యెఱుఁగఁజాలరు?

వివే—ప్రియురాలా! చూడుము.

శా. అహా! పాశముల న్నిరంజనుని జ్ఞానానందు నయ్యీశ్వరున్
మోహాంభోనిధిలోఁ జిరంబుగఁ గరంబు న్ముంచి బంధించి గా
ఢాహంకారపరుల్ దురాత్మకులు నాయాదుర్మదాదుల్ మహో
త్సాహంబొప్పఁగ నీచ దీనదశ నొందంజేసి రత్యంతమున్.

అట్టివారు పుణ్యాత్ములఁట! అసురాత్ములచేతఁ బరాభవింపఁబడినయీశ్వరుని విముక్తుని జేయుటకయి ప్రవర్తించుచున్నమనమేమో పాపకారులమఁట!

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! పరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందరస్వభావుఁడనియు నిత్యప్రకాశుఁడనియు సకలభువనప్రచారుఁడనియు వినుచుందుము. అట్టివాఁడేల యీదుర్వినీతులచే బంధింపఁబడి మహామోహసాగరమునందు మునిఁగిపోయినాఁడు?

వివే—ఓప్రియురాలా!

సీ. సతతమహోన్నతధృతిమంతుఁడయ్యును సదమలసంపూర్ణకాంతుఁడయ్యుఁ
బరిబలతరైశ్వర్యభాసమానుండయ్యు మహితసంతతనీతిమంతుఁడయ్యు
నసమానఘననిశ్చలాంతఃకరణుఁడయ్యు సమయానుగుణధీవిశాలుఁడయ్యుఁ
దరుణులమాయలఁ దగులొందిపురుషుండు త్యజియింపఁడే తనధైర్యగరిమ?
నట్లె యీమహాపురుషుండు నరయ నిపుడు
వఱలుమాయామహాదేవివలలఁ దగిలి

చిరతరానూన సంబంధ గరిమకతన
దన్నుఁడా వీడంగఁగఁ జాలకున్నవాఁడు.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా, అట్లు సంభవింపదు. సహస్రకిరణుఁడైన సూర్యుఁడంధకారరేఖచేతఁ గప్పఁబడుట సంభవించునేని, అప్పుడు దేదీప్యమానప్రకాశసాగరుఁడైన యాదేవుఁడును మాయచేత నణఁగియుండుట తటస్థింపవచ్చును.

వివే—ఓప్రియురాలా! ఆమెచూడ యిట్టిదని యూహించుట మనకు శక్యము కాదు. వారకాంతలవలెనే యామాయాదేవి యసత్యములయిన భావములను గనఁబఱచుచుఁ దానాపరమపురుషుని వంచించుచున్నది. చూడుము చూడు.

చ. స్ఫటికసుభంగి స్వచ్ఛరుచి భాసిలుదేవు స్వయంప్రకాశునిన్
గటకట! యల్పురాలయి వికారవిధేయునిఁ జేసెమాయ; ప్రా
కటమగు దానిసంగతిని కాంతివిశేషింతయుఁ గోలుపోఁ డతం
డటులయియుండున్, ఘటించెను నాతనికామె యధీరతం గడున్.

మతి—దుర్విదగ్ధురాలయిన యామె యేకారణముచేత నుదారచరితుఁడయిన యామహామహుని వంచించుచున్నది?

వివే—ప్రయోజనమునుగాని కారణమును గానివిచారించి మాయవర్తించుచుండ లేదు. స్త్రీపిశాచముల కది స్వభావము. చూడు.

చ. నరులదయార్ద్ర కోమలమనంబులు లోఁగొని వామలోచనల్
సరగున నేమిచేయుంటకుఁ జాలరు తారు ధరాతలంబునన్?
పురుషులమోహపెట్టుదురు, బుద్ధిగలంగ్రుడు, విషాదపెట్టుదురు.
మరి వారపింతు, రాసలఁ గరంతురు, చేయుదురాత్మదాసులన్.

మతియొక కారణముగూడ గలదు.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అదియేది?

వివే—దురాచారురాలయిన యామె "నేనిప్పుడు యౌవనముపోయి యేండ్లు చెల్లినదాననయి యున్నాను. ఇతఁడును బురాణపురుషుఁడు; స్వభావముచేతనే విషయసుఖవిముఖుఁడు. కాఁబట్టి నాతనయునిచే పరమేశ్వరపదమునందునిలిపెదను." అని యాలోచించినది. తల్లియభిప్రాయము నెఱిఁగి భేదమేమియులేక యామెనేపోలి మనస్సును నవద్వారములుగలపురములను నిర్మించెను.

గీ. ఒక్కఁడయ్యును వహించి పెక్కురూపు
లలశరీరపురంబుల నతఁడు చొచ్చి,
స్ఫటికమణిఁబోలి యాత్మచేష్టలను దాను
వానివానికిఁ దగ నలవరుచుకొనియె.

మతి—(ఆలోచించి) ఓప్రాణేశ్వరా! తల్లియెటువంటిదో పుత్రుఁడునటువంటి వాఁడే పుట్టునుగదా!

వివే—అప్పుడు మనస్సుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును దనమునశ్రాంతుఁడునయిన యహంకారుఁడువచ్చి తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనఁగాఁ బరమాత్ముఁడు—

చ. భ్రమసి, యవిద్యచే మునిఁగి దుఃఖపడి, యీశ్వరుఁ డామనస్సుచే
యు మహితకల్పనం దగిలి, 'యాయుద్భవమందితి; వీరు నాపితల్;
వివతులుఁ బుత్రమిత్రులును వీరె; కులంబు బలంబు విద్యదీ
వ్యయమని వె; భార్య యీమె యని స్వప్నములీగతి పెక్కులొందెడున్.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగా నతిదీర్ఘతరమయిన నిద్రచేతఁ బ్రబోధము చెడియున్న పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రబోధ సంభవ మెట్లు గలుగును?

వివే—(లజ్జతో నధోముఖుఁడయి యున్నాఁడు)

మతి—ప్రాణేశ్వరా! గురుతరలజ్జాభరముచేత శిరస్సువంచుకొని యూరకున్నారేమి?

వివే—ప్రియురాలా! స్త్రీలహృదయములు తఱుచుగా నీర్ష్యను బొందును. అందుచేత నేను సాపరాధుఁడ నగుదునుగదాయని శంకించుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అన్యాశ గనిగిన స్త్రీలుమాత్రమే తనకనరక్తుఁడయి ధర్మార్జనవ్యాపారమునందుఁ దగిలియున్న భర్తయొక్క మనోభీప్సితములకు విఘ్నములు చేయుదురు.

వివే—ఓ ప్రియురాలా!

శా. ఉగ్రోద్యద్విరహార్తయా యుపనిషద్యోషిన్మణీయోగ మ
య్యగ్రశ్లాఘ్యుల శాంతిముఖ్యుల సుసాహాయ్యస్థితి న్నాకబ్బినన్,
జాగ్రత్తన్ క్షణకాలమీవు విషయేచ్ఛల్ మాని వర్తించినన్,
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిధామవిరతిన్ గల్గుం బ్రబోధుండిలన్.

మతి—ఓ ప్రాణవల్లభా! అహంకారాభిమానియయినను గులప్రభువకు బంధమోక్షము కలిగెనుపక్షమున, అప్పుడు దేవరవారి కామెతోడి నిత్యానుబంధము కలుగునుగాక యనియే నాకోరిక.

వివే—అలాగున నయినపక్షమున, నామనోరథముల చిరముగాఁ బ్రసన్నములునై సిద్ధములు నగునట్టి. అట్లే కదా—

సీ. జగములకాదియు శాశ్వతుండును బ్రభువునై వెలుఁగొందు మహానుభావు
బహువిధంబులఁ దాము భాగించి, దేహనివేశంబులందుఁ బ్రవేశపెట్టి,

బద్ధునిగాఁ జేసి, పరమ మృత్యుపదంబు ప్రాపించునట్లుగాఁ బదిలపఱిచి,
యుపేంద్రబ్రహ్మరుద్రోపములైన యవ్వారికి మరణాంతికంబయి మఱియు శాస్త్ర
విహితమైన ప్రాయశ్చిత్తవిధిని నేను
మహితవిజ్ఞాన మహిమచే మహినొనర్చి,
మరలస్థాపింపవాఁడఁ బో స్థిరముగాను
బూని బ్రహ్మలోకభావంబుఁ బుడమి మీఁద.

అట్లగుగాక! ప్రస్తుతకార్యసిద్ధికొఱకుఁ బ్రబోధోత్పత్తి నిమిత్తము శమాదులను సమకూర్తము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

[అంతట దంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దంభు—“వత్సా! దంభా! అమాత్యసహితుఁడయి వివేకుఁడు ప్రబోధోదయార్థముగా శమదమాదులనాయాతీర్థములకుఁ బంపియున్నాఁడని విన్నాఁడను. ఆసన్నమగుచున్నమనకులక్షయమును మాన్పుటకయి మీరు శ్రద్ధవహించి ప్రతిక్రియ చేయవలెను. భూమండలములోఁ బరముక్తిక్షేత్రమయి వారణాశీనగరమున్నది. నీవందుఁ బోయి నాలుగాశ్రమములవారియొక్కయు మోక్షకార్యవిఘ్నమునిమిత్త మతిప్రయత్నము చేయవలెను.” అని మహామోహ మహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించియున్నారు. కాఁబట్టి నా శిష్యులయినవారితో నిండియున్న యీవారణాశీపురమునందు నేనిప్పుడు మా ప్రభువుగారు సెలవిచ్చినట్లుగా వారియాజ్ఞలను నిర్వహించితిని. ఇప్పుడిక్కడ నాయాశ్రితులు (దాంభికులు)

చ. గణికలయిండ్లఁ గంపొసవు కాంతల యాననసీధు వానుచున్,
ప్రణుతిరతోత్సవంబులును రాత్రులు వెన్నెలలోనఁ బుచ్చి, బ్రా
హ్మణులమటంచు దీక్షితులమంచుఁ దపస్వులమంచుఁ బండితా
గ్రణులమటంచు ధూర్తులు జగంబును మోసమొనర్తు రెంతయున్.

(చూచి) భాగీరథినిదాటి యిప్పుడీవంకనే వచ్చుచున్నాఁడు. ఈపాంథుఁ డెవఁడయి యుండును?

గీ. ఒకట నభిమానమున మండుచున్నయట్లు,
మించి లోకత్రయంబును మ్రింగునట్లు,

పృథులవాగ్జాలమున బెదరించునట్లు,
ప్రశ్న చే నవ్వునట్లుఁ, గన్పడెడు నితఁడు.

ఇతఁడు దక్షిణరాఢాదేశమునుండి వచ్చియుండునని నేనూహించెదను. కాఁబట్టి నేనితని వలనఁ బూజ్యుఁడయిన యహంకారుని వృత్తాంతమును దెలిసికొనెదను.

[అప్పుడు పయిని చెప్పినట్లహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

అహం — ఓహో! ఈజగత్తంతయు మూర్ఖమయము మయియున్నది. ఎట్లన—

చ. గురుమతము న్వినంగనరు; గోప్యమురారిశాస్త్రరీతిఁ గా
నరు; విన రాపరిభాకరుఁ డొనర్చినబోధ; యిఁకేల దేవతా
గురుకథ? శేషుభాగ్యమునుగోరరు; సూక్ష్మపదార్థతత్త్వముల్
నాపశువుల్ గ్రహింపరు; తలంపరు పాశుపతంబు స్వప్నమై.

(చూచి) వీరర్థజ్ఞానశూన్యులు ; కేవలస్వాధ్యాయపరులు ; వేదములను నీటఁ గలపుచున్నారు. (మరలి మఱియొక చోటికి నడచి) వీరుభిక్షుకులకొఱకే యతివేషమునుఁ గ్రహించినారు; శిరోముండనములు చేసికొన్న యీపండితంమన్యులు వేదాంతశాస్త్రమునకు బాధచేయుచున్నారు. (నవ్వి) —

గీ. మహిని బ్రత్యక్షముఖ్యప్రమాణసిద్ధ
ఘనవిరుద్ధార్థములు వీరె జనములకును
బోధచేయుచునుండంగఁ, బుడమిమీఁద
బౌద్ధవాదులకడఁ గలపాపమేమి?

ఇట్టివీరి సంభాషణము విన్నను మహాపాతకము సంభవించును. (మఱలమఱియొక చోటికి నడచి) వీరు కష్టపడి తర్కమతము నభ్యసించిన శైవపాశుపతాదులు. ఈపాషండులు కేవల పశువులే. వీరితో సంభాషించినవారు సహితమునరకములపాలగుదురు. అందుచేత వీరిని దృష్టిపథమునుండి దూరముగాఁ బరిహరింపవలయును. (మరలమఱియొక చోటికి నడచి)—

ఉ. అల్లదె గంగయొడ్డున శిలలందుఁ గుశాస్తరణోపవిష్టులై,
యల్లన దర్భముష్టియుతహస్తము లొప్పఁగఁ, బూజపెట్టెల
ల్లల్లన నిల్పి, పూసలెగయం గొనగ్రేళుల నక్షమాలికల్
దెల్లుగఁ ద్రిప్పుచున్, ధనికవిత్తములన్ హరియింతురి దాంభికుల్.

(మరల మఱియొక చోటికి నడచి) వీరు త్రిదండివేషములచేత జీవనముచేసెదరు ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (మరలవేఱొక చోటికి నడచిచూచి) ఓహో! ద్వారసమీపమునందు నాటిన నిడుదలగు వెదురుగడలకుఁ గట్టియున్న తెల్లని సూక్ష్మవస్త్రసహస్ర

ములు వ్రేలుచు దాండవమాడుచుండఁగా, క్రిందనందుఁ గృష్ణాజినములును సన్నకఁడ్లును యజ్ఞపాత్రములును జపమాలములును ఱోళ్ళును రోకళ్ళును ప్రకాశింపఁగా, నిరంతరహుతాజ్యవాసనతో నిండినధూమముచేత నాకసమండల మంతయు నల్లపడఁగా నింగా సమీపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్న యీయాశ్రమపద మెవ్వరిదయియుండును? ఇది నిశ్చయముగా నెవ్వరిదోయొక దొడ్డ గృహస్థునిగృహమై యుండును. కానిమ్ము. అతిపవిత్రమయినయిది నేను రెండుమూడు దినములు వాసముచేయుటకు యోగ్యమయినదిగాఁ గన్పడుచున్నది. అని పరివేశించిచూచి అహా!

చ. ఉదరమునన్ భుజంబులను నూరువులన్ గళమందు ఫాలమున్
పెదవులఁ జెక్కులన్ ముకుట వీఁపున గర్ణములందు జానులన్
బదునుగ బొట్లుపెట్టి, కటిఁ బాణులఁ గర్ణములందు జుట్టునం
దుదుటన దర్భలుంచి, యితఁ డొప్పెడు దంభమురూపమొందెనాన్.

మంచిది. నేనతని సమీపమునకుఁబోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) నీకుశుభమగును గాక!

దంభు—(హుంకారముచేత నాతని నదలించుచున్నాఁడు.)

వటుఁడు—(ప్రవేశించి తొట్రుపాటుతో) ఓబ్రాహ్మణుఁడా! దూరముగానిలుచుండుము. పాదప్రక్షాళనముచేయక యీయాశ్రమపదమును ద్రొక్కఁగూడదు.

అహం—అయ్యో! నేనిక్కడనో పాపతుచ్ఛ దేశమునకు వచ్చినాఁడను. ఇక్కడ శ్రోత్రియులయిన యతులను గృహస్థులాసన పాద్యాదులచేతనయిన నాదరింపకున్నారు.

దంభు—(చేసైఁగచేత నూరడించుచున్నాఁడు.)

వటు—దూరదేశమునుండివచ్చిన మీకులశీలాదికమును జక్కఁగావిచారింపుమని మాగురువులవారాజ్ఞాపించుచున్నారు.

అహం—ఏమీ! ఇప్పుడు మాకులశీలాదికమును గూడఁ బరీక్షింపవలయునుగా? వినుము—

చ. ఉత్తమ ముర్వి గౌడమహి; యుత్తమమందును రాధికాపురం;
బుత్తమమందు శ్రేష్ఠికుల; ముత్తముఁ డందును నాదుతండ్రి; స
ర్వోత్తము లెన్నఁ దత్తనుజు; లుత్తముఁడం గడు నేను వారిలో
నుత్తమబుద్ధిధైర్య వినయోరువివేక సుశీలతాదులన్.

దంభు—(వటునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వటు—(తామ్రకలశమును బట్టుకొనివచ్చి) దేవా! పాదశౌచమును జేసికొండు

అహం—తనలో కానిమ్ము. ఇట్లు చేసికొనుటవలన దోషమేమున్నది? (ఆలాగునఁజేసి దాపునకు వచ్చుచున్నాఁడు.)

దంభు—(పంక్త్యాకోటికి) నీవు దూరముగా నిలుచుండుము. గాలితోఁగలిసి చెమటబిందువులు మామీఁదికివచ్చును.

అహం—ఓహో! ఈబ్రాహ్మణ్య మపూర్వమయినదిగానున్నదే!

వటు—ఓ బ్రాహ్మణా? అందుకు సందేహమేమి? వీరిసన్నిధిని—

గీ. పూజ్యపాదాబ్జయుగళంబు ముట్టుకొనక,
భక్తిఁ బీఠాంతభూతలభాగమున కె
స్వీయమూర్ధాగ్రమణి మరీచివితతిచేత
నృపతివరులు నీరాజనం బిడుదు రెపుడు.

అహం—(తనలో) ఈదేశము కేవలదాంభికుల కనుకూలమయినది. కానిమ్ము. ఈపీఠముమీఁద గూరుచుండెదను. (అని కూరుచుండఁ బోవుచున్నాఁడు.)

వటు—ఆరాధ్యపాదులవారి యీపీఠము నన్యులాక్రమింపఁగూడదు.

అహం—ఓరిపాపాత్ముఁడా! దక్షిణరాఢాదేశమున ప్రసిద్ధులయినమావంటి పర శుద్ధులుసహితము మాపీఠము నెక్కఁదగరా? ఓరిమూర్ఖా! మాకులశీలములు వినుము—

ఉ. మాత మహాకులీన ; మఱి మత్సతి శ్రోత్రియపుత్రి ; యౌటనేఁ
బూతుఁడఁదండ్రికంటె; విను పూర్వము మత్సతియన్న మిత్రుస
న్నాతులపుత్రిమీఁద నణుమాత్ర మబద్ధపునింద రా, నప
ఖ్యాతపుబాంధవం బని ప్రియాంగనఁ బోనిడి యైతి శుద్ధుఁడన్.

దంభు—ఓ బ్రాహ్మణా! అదియంతయు నట్లేయయియుండును. అయినను నీకో మావృత్తాంతము తెలియదు.

చ. మును పాకసా బ్రహ్మపురముం గనివచ్చుట కేను బోవఁగా,
మునివరులాత్మపీఠచయముం డిగి రెల్లరు నన్నుఁజూచి; యా
వనజభవుండు నన్నుఁ బ్రియభాషలఁదేల్చి, శుద్ధిగాఁగ ది
గ్గున నుపవిష్టుఁజేసె నవగోమయలిప్తనిజోరుపీఠికన్.

అహం—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీదాంభికబ్రాహ్మణుని యత్యుక్తి! (ఆలోచించి) ఇతఁడొకవేళ దంభుఁడే యేమో? అయినంగానిమ్ము. (కోపముతో బిగ్గరగా) ఓరి! నీవేలగర్వపడెదవు?

చ. శతమఖుఁ డెంతవాఁడు? మఱి సారసగర్భుఁ డనంగ నెంత ? యీ
క్షితిపయి నేమిలెక్క మునిసింహులు? లెఱుంగవు నీవుమత్తప

స్తుతమహిమంబు; వాసవశతంబును బ్రహ్మశతంబు మానిరా
ట్నశేమును గూలలేదె వరుసన్ గతిగాఁక నేను జూడఁగన్.

దంభు—(చూచి సంతోషముతో) ఓహో! అయ్యా! మీరు నాపితామహు లైనయహంకారులు దేవా! లోభునియాత్మజుఁడ నయినదంభుఁడను నేనుమీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అహం—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము. నేను ద్వాపరాంతమునందుఁ జూచినప్పుడు నీవుబాలుఁడవు. చిరకాలమెడఁబాసియుంటచేతను వార్ధక్యగ్రస్తుఁడనగుటచేతను నిన్నప్పుడుతిన్నఁగా గుఱుతుపట్టలేక పోయినాఁడను. మఱి నీకుమారుఁడయిన యాసత్యునకుఁ గుశలమా?

దంభు—అతఁడు క్షేమముతోనున్నాఁడు. అతఁడును మహామోహమహారాజుగారి యాజ్ఞ ననువర్తించుచు నిక్కడనే యున్నాఁడు. అతనిని విడిచి నేనొక్కముహూర్త కాలమయినను బ్రాణములు నిలుపఁగలుగుదునా?

అహం—నీతల్లిదండ్రులయిన తృష్ణయు లోభుఁడును గుశలులయియున్నారా?

దంభు—వారును నిక్కడనే యున్నారు. వారులేక నేను క్షణమయినను నిలువలేను. పూజ్యులయిన తమరిక్కడ కేపనిమీఁద దయచేసినారు?

అహం—వత్సా! వివేకునివలన మహామోహున కేమోయుపద్రవము కలుగనున్నదని విని యాతనివృత్తాంతమును దెలసికొనవలెనని వచ్చినాను.

దంభు—తమరాక మేలయినది. మహామోహమహారాజుగా రింద్రలోకమునుండి నేటరేపట నిచ్చటికే వచ్చుచున్నారని విన్నాను. ఆయన యీవారణాసీ నగరమునే రాజధానిగాఁ జేసికొందురనియు నొకలోకప్రవాదము పుట్టినది.

అహం—సమస్తాత్మలయందును వాసముచేసెడుమహామోహుఁ డీవారణాసియం దుండఁగోరుటకుఁ గారణమేమి?

దంభు—మఱియేమున్నది? వివేకుని నడ్డగింపవలయుననియే.

గీ. శాశ్వతబ్రహ్మపురి కాశి, జన్మభూమి
యవని విద్యాప్రబోధోదయముల కరయఁ;
గులవినాశనవిధి కెత్తుకొన్న యావి
వేకుఁడిందుండఁ గోరెడు విమవ కెప్పుడు.

అహం—(భయముతో) అట్లయినపక్షమున దీనికిఁ బ్రతీకార మవశ్యమైనదే. ఎట్లనిన—

క. పురహారుఁడు హరుఁడు కరుణం
బరమపదజ్ఞాన శూన్యమానవతతి కి
ప్పురి భవభయహరతారక
మురవుగ నవసానవేళ నుపదేశించున్.

దంభు—అది సత్యమే. అయినను గామక్రోధాద్యభిభూతుల కది లభింపదు. దానినిబట్టియే శ్లోకులిట్లు చెప్పుచున్నారు—

క. విద్యా తపోయశస్సుల
హృద్యముగఁ గరంబు లంఘుస్రి లేవయు నెవనిక
య్యాద్యుని శివుఁజేరునోయున
వద్యత నాతండె తీర్థఫలమును బొందున్.

[తెరలో]

ఓహో! జనులారా! ఇదె మహామోహమహారాజు గారు వచ్చుచున్నారు.

చ. స్ఫటికమణీవితర్దికలఁ జల్లుఁడు చందనగంధతోయముల్;
పటుగతి యంత్రిమార్గములు పన్నుఁడు వారిగృహాంతరంబులన్;
స్ఫుటముగఁ గట్టుఁడెల్లెడల భూరిలసన్మణితోరణావళుల్;
చిటుకున నింద్రచాపసమచిత్రపతాకల నెత్తుఁ డంతటన్.

దంభు—అయ్యా! మహారాజుగారు సమీపమునకు వచ్చినారు. కాఁబట్టి మీరాయన కెదురుగాఁబోయి గౌరవింపవలయును.

అహం—అలాగుననే చేయుదము. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

—:o:—

[అప్పుడు మహామోహమహారాజు గారు మహావైభవముతోఁ బరివార సహితముగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మహామోహుఁడు—(నవ్వి) ఓహో! మూఢులు నిరంకుశులు గాదా?

చ. కలదఁట! యాత్మయొక్కటి జగంబున దేహముకంటె వేఱుగా!
ఫలమది మీఁదగాంచునట, భద్రముగాఁ బరలోకమందహో!
వలవనియాసురాశయుం నభ స్తరురాజము పూచి స్వాదుస
త్ఫలముల నిచ్చునన్న భ్రమవంటిదికాదె తలంచిచూడఁగన్?

ఇటువంటి స్వకపోలకల్పనము చేత లేనిపదార్థము నొకదానినినిర్మించిదుష్పాండిత్యముగల ప్రబుద్ధులీప్రపంచమును వంచించుచున్నారు.

శా. ఆహా! లేనిపదార్థమున్నదని మిథ్యల్ పల్కునయ్యాస్తిక
ద్రోహుల్ నాస్తికులంచు దూష్యులనుచున్ దూషింతురి సత్యాత్ములన్
మాహాత్మ్యప్రస్థితిఁ బంచభూతపరిణామంబౌను చైతన్య సం
దోహం; బెవ్వరు దేహభిన్నునిఁగ నెందుం జూచిరే జీవునిన్?

వీరు తమ్ముమాత్రమే కాక లోకమునంతను వంచించుచున్నారు.

మ. తనువుల్ వర్ణ్యముఖాంగ సంచయముచేతన్ దుల్యముల్ గాఁగ, వే
ఱన నేలా కులముల్? పరాంగన యిదన్యార్థంబు విదన్ భేదముల్
గనరా వింతయియునాకు! హింస బరకాంతా స్వాపతేయాక్రమం
బును దోషంబని కల్పనల్ సలిపి రింపుల్ పుట్ట నిష్పౌరుషుల్.

(ఆలోచించి శ్లాఘనతో) (ప్రత్యక్షమే ప్రమాణమగుటనుబట్టి సర్వవిధములచేతను లోకాయత శాస్త్రమే శాస్త్రము. "పృథివ్యాపస్తేజో వాయువులు తత్వములు; అర్థకామములు పురుషార్థములు; భూతములే జ్ఞానజనకములు; పరలోకము లేదు; మృత్యువే మోక్షము" అని యీశాస్త్రమున నస్మదీయాభిప్రాయానుసారముగా వాచస్పతి రచియించి చార్వాకునికి సమర్పించెను. అతఁడు శిష్యోపశిష్యమార్గమున దానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను.

[అంతటఁ జార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

చార్వా—వత్సా—నీ వెఱుఁగుదువు. దండనీతియే విద్య; దానిలోనంతర్భూతమయినదే వార్త. త్రివేదములును ధూర్తప్రలాపములు. చూడుము—

గీ. యజ్వలకు ద్రవ్యనాశ క్రియాదికంబు
వలన స్వర్గఫలంబది వచ్చునేని,
ధరణిలో దావవహ్ని దగ్ధంబులైన
పాదపంబులవలనను ఫలములొదవు.

మఱియును,

గీ. పుడమిలో యజ్ఞమునఁ జంపఁబడునట్టి
పశువునకు స్వర్గసౌఖ్యంబు వచ్చునేని,
యజ్ఞపశువునుగాఁ జేసి యజ్ఞకర్త
స్వర్గసుఖమందఁ దనతండ్రిఁ బనుపరాదె?

క. మరణము నొందిననరులకుఁ
గరమును శ్రాద్ధంబు తృప్తి గలిగించెదుచో,
ధగ నాఱిన దీపంబున
గురుకాంతిని దైలదాన ముత్పాదించున్.

శిష్యు—ఆచార్యా! ఈప్రకారముగాఁ బురుషులకుఁ దినుటయుఁ ద్రాగుటయు నే పరమార్థములయినపక్షమున, తైర్థికులు సంసారసుఖమును విడిచియేల తామ ఘోరతరములయిన పారాకసాంతపనకృచ్ఛ్రాదు లగుదుఃఖములచేత శ్రమపడుచున్నారు?

చార్వా—వంచకప్రణీతములయిన యాగములచే మోసపోయిన యీమూర్ఖుల కాశామోదకములచేతనే యిట్టిప్రవృత్తి కలుగుచున్నది. చూడు—

గీ. భుజనిపీడిత ఘనబాహుమూల భుగ్న
కుచయుగాభోగసంభోగపరమహర్ష మేడ?
భ్రష్టబుద్ధుల భిక్షోపవాసనియమ
సూర్యకరతాపమున దేహశోష మేడ?

శిష్యు—ఆచార్యా! దుఃఖమిశ్రితమయిన సంసారసుఖము పరిహరింపఁదగినదని యీవిధముగాఁ దైర్థికులు చెప్పుచున్నారుగదా?

చార్వా—(నవ్వి) ఇది యీనరపశువులయొక్క దుర్బుద్ధివిలసనము.

చ. అవనిని దుఃఖమిశ్రితములౌటను నింద్రియజన్యసౌఖ్యముల్
తివిరి త్యజింపఁబోలు ననుధీరులు మూర్ఖులెకాతలంపఁగన్
జవిగల తెల్లబియ్యమున సారతరంబగుశాలిధాన్యముల్
దవులఁ ద్యజించు నెయ్యముకిఁ దాల్చునటంచు వివేకి యెవ్వఁడున్?

మహామోహు—ఓహో! చిరకాలమునకుఁ బ్రామాణికములయిన వచనములు కర్ణసుఖమును గలిగించుచున్నవిగదా! (చూచి యానందముతో) ఇతఁడు నాప్రియసఖుఁడయిన చార్వాకుఁడా?

చార్వా—(చూచి) ఇతఁడు మహామోహమహారాజు. (సమీపమునకుఁబోయి) జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఓమహారాజా! ఇదిగో చార్వాకుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

మహా—చార్వాకా! నీకు స్వాగతము. ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

చార్వా—(కూరుచుండి) ఇది కలియొక్క సాష్టాంగప్రణామము.

మహా—అచ్చటఁ గలి కవ్యాహతకుశలమా?

చార్వా—దేవరవారి ప్రసాదమువలన సర్వత్ర కుశలమే. ఆతఁడు కార్యశేషమును గూడఁ దీర్చి మఱి దేవరపాదములను సందర్శింపగోరుచున్నాఁడు.

చ. ఎవఁడు, మహత్తరంబయిన యేలికయాజ్ఞనుబూని దాని శా
స్త్రవహనసంబున న్నెఱపి, తత్ఫలలబ్ధసుఖప్రసాదుఁడై,

యావిరళహాసపూర్ణహృదయంబున దర్శనమిచ్చు స్వామి పా
దవనజవందనం బిడు, నతం డతిధన్యుఁడు ధన్యకోటిలోన్.

మహా— ఇప్పు డాకలి యేమేమి చేసియున్నాఁడు?

చార్వా—దేవా! చిత్తగింపుము—

చ. శ్రుతివిహితార్థమార్గములు చొప్పు తొలంగి మహాజనుల్ యథే
ష్టతఁ జరియించువారయిరి జంకునుగొంకును నొకింత లేక; యీ
గతికిని హేతు వాకలియె గాదు, మదీయబలంబుఁ గాదు; వి
శ్రుతముగఁ బౌరుషంబుఁ బెనుచుం బ్రభు మన్ననయే భటాళికిన్.

అక్కడ నుత్తరపథికులును బౌద్ధాచార్యులును వేదములనే త్యజించినప్పు డిఁక శమదమాదుల కథ యేల? ఇతర స్థలములయందు సహితము వేదములు తలుమిగా జీవికామాత్రఫలములే యయినవి.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రయంబు, మఱి త్రి
దండమును, దేహమున భస్మధారణంబుఁ,
బ్రజ్ఞయును బౌరుషము లేనిపందలకును
జీవిక లని బృహస్పతి చెప్పె మున్న.

కాఁబట్టి కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యా ప్రబోధచంద్రోదయమగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందును శంకింపవలదు.

మహా—చక్కగా సాధించినారు. అతీర్థమును వ్యర్థమయిన దానినిగాఁ జేయుట గొప్పపని కదా?

చార్వా—దేవా! దేవరవారికి విన్నవింపవలసినది మఱియొకటి యున్నది.

మహా—అది యేది?

చార్వా—విష్ణుభక్తి యను పేరుగల మహానుభావురాలయిన యోగిని యొకతె యున్నది. ఆమె సర్వత్ర సంచారము చేయకుండఁ గలిచేత నిలుపఁబడిన దయ్యును, తదనుగృహీతులయినవారిని దేఱిచూచుటకును మేము శక్తులము కాకున్నాము. కాఁబట్టి దానికిఁ బ్రతీకారమును దేవరవారే సావధానముగా నాలోచింపవలయును.

మహా—(భయముతోఁ దనలో) అక్కటా! ప్రసిద్ధమహాప్రభావ యయినయా యోగిని మాకుస్వభావవిద్వేషిణి. దుస్సాధ్యురాలు. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనకీశంకతోఁ బనిలేదు. కామక్రోధాదులగు శత్రువులముందఱ దానిపని యెక్కడ సాగును?

చార్వా—అస్మద్యుష్మదనుశాసకుఁడల్పుఁడని జిగీషుఁడైనవాఁడేమఱియుండఁగూడదు.

క. అరి యల్పుఁడయ్యు, మర్మము
లరసి మహాబాధఁ దెచ్చు నవనీశునకున్;
గర ముల్ప మయ్యు, ముల్లది
చరణమున కపారమైనశ్రమ మొనరించున్.

మహా—(తెరవంకఁ జూచి) ఓరీ. ఎవఁడక్కడ?

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దౌవా—స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఓరీ! అసత్సంగా! "ఏమఱియుండక యోగినియైన విష్ణుభక్తిని మీరే నాశము చేయవలెను." అని కామ క్రోధ మద మాన మాత్సర్యాదులతో నేనాజ్ఞాపించి నట్లు చెప్పుము.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు పత్రికాహస్తుఁడై యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—(తనలో) సముద్రతీరమునందలి పురుషోత్తమసంజ్ఞగల దేవాలయమునం దున్న మద మాన నామధేయులగు ప్రభువులు మహారాజసన్నిధానమునకుఁ బంపఁగా నేనిప్పు డుత్కలదేశమునుండి వచ్చినాఁడను. (చూచి) ఇది వారణాశి; ఇది రాజ మందిరము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి) ఈప్రభువువారు చార్వాకునితో నేదో మంత్రాలోచన చేయుచుఁ గూరుచున్నారు. వీరిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి ప్రకాశముగా) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! తమకుఁ బంపఁబడిన యీపత్రికను దేవరవారు చిత్తగింపవలయును.

మహా—(పత్రికనుపుచ్చుకొని) నీవెక్కడనుండి వచ్చినావు?

పురు—పురుషోత్తమాలయమునుండి వచ్చినాఁడను.

మహా—(తనలో) ఇదియేదో ప్రాణాంతికమయినకార్యమయి యుండును. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! ఇప్పుడు నీవుపొమ్ము. కర్తవ్యమునందు నీవవహితుఁడవయి యుండవలెను.

చార్వా—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను. (అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(పత్రికను జదువుచున్నాఁడు)—"స్వస్తి! శ్రీవారణాసీపురవరాధీశ్వరులయిన మహారాజాధిరాజరాజపరమేశ్వర మహామోహమహారాజులవారి పాదపద్మములకు శ్రీపురుషోత్తమాలయమునుండి మదమానులు సాష్టాంగప్రణామములుచేసి చేయుఁగల విన్నపము. ఇక్కడ మేము నిరంతరక్షేమముతో నున్నాము. తరువాత శాంతిదేవి

తేనశక్తియయిన శ్రద్ధతోఁ గూడవివేకుని దౌత్యమును బూని యుపనిషద్దేవిని వివేకునితోడి సంగమముకొఱకు నహర్నిశము బ్రబోధించుచున్నది. మఱియును ధర్ముఁడు కామసహా చరుఁడయ్యును వైరాగ్యాదులచే వేఱుపఱుపఁబడినవానివలెఁ గానఁబడుచున్నాఁడు. అందుచేత నతఁడు కామునినుండి విడిపోయి యొకానొకప్పుడు నిగూఢముగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవరదివ్యచిత్తమునకుఁ దేవలెను.''—
(క్రోధముతో) ఆహా! ఏమిది? ఈయతిముగ్ధులు శాంతికిసహితము భయపడుచున్నారు! ఈశాంతి యెక్కడనుండి పుట్టినది?

చ. అజుఁడగు సృష్టిమాత్రనిరతాత్ముఁడు; దక్షమఖాంతకుండు శై
లజనిబిడోపగూహనములన్ సుఖియించు విఘూర్ణితాత్ముఁడై;
బుజావృగశ్రీకపోలమకరీదళలాంఛితవక్షుఁడై యధో
క్షజుఁడు వసించునంబుధి; నిఁకన్ బెఱవారికి శాంతియబ్బునే?

(పురుషునిఁ గూర్చి) ఓజాల్మ! నీవు సత్వరముగాఁ గామునియొద్దకుఁబోయి, "ధర్ముఁడు దురాత్ముఁడని మేమిప్పుడు దెలిసికొన్నారము. అతఁడు మహాకాలకాలునియందును నమ్మఁదగినవాఁడుకాఁడు. కాఁబట్టినీవాతనిని దృఢముగాబంధించి కట్టివేయుము'' అని మాయాజ్ఞను జెప్పుము.

పురు—దేవర సెలవిచ్చినట్లుచేసెదను. (అనిని ష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(ఆలోచించి తనలో) శాంతిని సాధించుట కేమి యుపాయమున్నది? ఉపాయాంతరముతోఁబనిలేదు. ఈపనికిక్కడిక్రోధలోభులే సమర్థులు. (ప్రకాశముగా) ఎవరక్కడ ?

దౌవా—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమి యాజ్ఞ ?

మహా—ఇప్పుడే క్రోధునిని లోభునిని బిలుచుకొనిరా.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంతట క్రోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

క్రోధు—శాంతి శ్రద్ధా విష్ణుభక్తులు మహారాజాగారితో వైరమును వహించినారని విన్నాఁడను. నేను జీవించి యుండఁగానే తమప్రాణములమీఁదికి వచ్చెడి యీపని యేల?

ఉ. చేయుదు లోక మంధముగఁ; జేయుదు ధీరుల శ్రోత్రహీనులన్;
జేయుదుఁ జేతనంబుల నచేతనరీతిని; నాదు శక్తిచే
చేయెడఁ గృత్యముల్ గన రొకింత, హితంబు వినంగఁ జాల, రా
మ్నాయము లభ్యసించి మతిమంతులు తాము స్మరింప రర్థమున్.

లోభు—ఓయీ! వి న్నాశ్రయించువారు మనోరథనదీపరంపరలచే తరింపఁ జాలరు. అట్టివారు శాంత్యాదుల నెట్లు చింతింపఁగలుగుదురు? మిత్రుఁడా! చూడు—

చ. మదజలసిక్తగండ గజమండలియున్, ఘనవాయువేగమున్
గొదవయొనర్చు పక్కెఁగల గుఱ్ఱములున్, గలవెన్నొ మాకు; సం
పద యిదిచాలదంచు, మఱియచ్చిన నింకను నింకఁ గోరుచున్
బొదలుదురాశ వ్యాప్తిమనుఁ బొందెడువారికి శాంతిగల్గునే?

క్రోధు—ఓమిత్రుఁడా! నాప్రభావము నీకుఁ దెలియును గదా?

చ. చదిపెను వృత్రుఁ ద్వష్టసుతు శక్రుఁడు; త్రుంచె విరించిమూర్ధమున్
మదనవిరోధి కౌశికుఁడు నాదు పడంచె వసిష్ఠపుత్రులన్;
మదసమశక్తి పండితుల మాన్యయశస్కుల సచ్చరిత్రులన్
సదమల పౌరుషాఢ్యుల వెసన్ గులనాశమొనర్చు క్రేల్మిడిన్.

లోభు—ప్రియురాలా! తృష్ణా! ఇటురమ్మ.

[తృష్ణాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

తృష్ణ—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యాజ్ఞ!

లోభు—ఓప్రియురాలా! వినుము.

చ. పొలమును గ్రామమున్ వనము భూధ్రముఁ బట్టణముం బురంబు దీ
వులు మహీమండలం బనెడు ప్రార్థితవాంఛితసూత్రబద్ధబు
ద్ధులకతికాంక్ష నంగములు, తోరముగాఁగ ధనత్వసన్నతన్
బలిసినఁ, బుట్టునే శమము ప్రాణులయాశ కజాండలక్షలన్?

తృష్ణ—ఓప్రాణనాయకా! స్వయముగానే నిత్యమును నేనీపనియం దభియుక్తురాలనయి యున్నదానను. అందుమీఁద నిప్పుడు తమ యాజ్ఞచేత బ్రహ్మాండకోటులచేతనయినను నాయుదరము నిండదు.

క్రోధు—ఓహింసా! ప్రియురాలా! ఇటురమ్మ.

[హింసాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

హింస—ఇదిగో వచ్చినదానను. భర్తగారి సెలవేమి?

క్రోధు—ప్రియురాలా! నీవు సహధర్మచారిణి వగుటచేత నాకుఁ బితృవధసహితము సుకరమయినది. నాకు—

ఉ. ఎంత పిశాచి మాత? పిత యెంత? సహోదరువెంత కేటమున్?
వంతుగ సర్వబాంధువులు వధ్యులు వ్రక్కవిటాభసౌహృదు
(చేతులు పిసికికొనుచు)

శాంతిని బొందవే యోడల సంతతకోపశిఖిస్ఫులింగముల్,
సంతతితోడఁ బూర్ణముగ జ్ఞాతికులంబు నడంచునంతకున్.

(చూచి) వీరెమనప్రభువువారు. వారిదర్శనము చేసికొందము.

ఆవలు—(సమీపమునకుఁబోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా—మాకు శత్రురాలయినశ్రద్ధకూఁతునుశాంతిని మీరు నిగ్రహింపవలెను.

అంద—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మహా—శ్రద్ధకూఁతుగని పలుకుటచేత నామనస్సున కొక్క యుపాయాంతరము సహితము పొడకట్టుచున్నది. శాంతితనతల్లియైనశ్రద్ధకుఁ బరతంత్రురాలు. కాఁబట్టి యిప్పుడుమన మేయుపాయముచేతనైనను శ్రద్ధనుపనిషద్దేవిసమీపమునుండి యాకర్షించి బంధించివేయ వలెను. అప్పుడందువలన మాతృవియోగ దుఃఖముచేత నత్యంతమృదుస్వభావ యయినశాంతి బలముడిగినదయి కృశించి నశించును. శ్రద్ధనాకర్షించి యెడఁబాటు చేయుటకు నాస్తికతావిలాసినియే పరమసమర్థురాలు. కాఁబట్టి యామెనే యీపనికి నియోగింపవలెను. (ప్రక్కనుజూచి) విభ్రమావతీ! నీవు సత్వరముగా నాస్తికతాదేవిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—ఏలినవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి నాస్తికతాసహితయై మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

నాస్తి—సఖీ! చిరకాలమునుండి చూడకున్నమహారాజు ముఖమును నేనిప్పుడెట్లు చూతును? అతఁడు నన్నెగ్గులాడునేమో!

విభ్ర—సఖీ నీముఖదర్శనముచేత మహారాజు తనదేహమే తానెఱుఁగకుండును. అట్టిస్థితిలో నిన్నెట్లెగ్గులాడఁ గలుగును?

నాస్తి—సఖీ! నామిథ్యాసౌభాగ్యము నెంచి పరిహసించుచున్నావా?

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును నీ విప్పుడే తెలిసికొనఁగలవు. సఖీ! నీకన్నులు నిద్రచాలక కలఁతనొందినట్లు కానఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నాప్రియసఖినేత్రములకు నిద్రతక్కువగుటకుఁ గారణమేమో.

నాస్తి—సఖీ! ఏకవల్లభయైన స్త్రీకిసహితము నిద్ర దుర్లభమగుచుండఁగా, బహువల్లభనైన నాకెట్లుండును?

విభ్ర—నాప్రియసఖికి వల్లభు లెవ రెవరో?

నాస్తి—ఈమహారాజొకఁడు, ఆపయిని గామక్రోధలోభాహంకారులు. అతివిస్తారము చెప్పఁబనిలేదు. ఈవంశమునందుఁ బుట్టినపురుషుఁడు పసివాఁడైనను ముసలివాఁడయినను బడుచువాఁడయినను రాత్రిందివములొక్కఁడును హృదయనివాసినినైవ

నన్ను విడిచియుండఁడు.

విభ్ర—సఖీ! కామునకు రతియుం, క్రోధునకు హింసయు, లోభునకుఁ దృష్ణయు, పరమప్రియురాండ్రని విందుము. తమ ప్రియతములతో నిత్యమును రమించుచుండెడు నీపయిని వారి కీర్ష్య యెట్లు కలుగకున్నది?

నాస్తి—సఖీ! ఈర్ష్యయని యేల పలికెదవు? వారు సహితము నన్ను విడిచి ముహూర్తకాలమయినను నిలువలేరు.

విభ—సఖీ! నీ సౌభాగ్యమువలన మనోవ్యాపలత నొందవలసినసతులు సహితము నీయందు గ్రహమును గోరుచుండుటచేతనే భూమిమీఁద నీవంటి సౌభాగ్యవతిలేదని చెప్పుచున్నారు. సఖీ! ఇంకొకమాట చెప్పెదను. ఈవిధముగా నీవు నిద్రాకులహృదయవయి తొట్రిల్లుకాళ్ళనుండి యందియలుజారి గళ్ళుగళ్ళుమని మ్రోఁగా నడుచుచు మహారాజును గౌరవించినప్పటినుండి మనస్సులోశంకపడునేమోయని నేనూహించెదను.

నాస్థి—ఇక్కడ శంకింపనలసినపని యేమున్నది? మహారాజుగారి నియోగానుసారముగానే నేనీవేషమును ధరించితిని. సఖీ! అంతేకాక దర్శనమాత్రముననే ప్రసన్నులగు పురుషులకు భయపడనేల?

మహా—(చూచి) ఇదిగో నాప్రియురాలు నాస్థికత సమీపించినది!

చ. ఒడలు నితంబగౌరవమునన్ జడసుండఁగఁ, గొప్పపూసరం
బెడయఁగఁ జెర్వవేడ్కఁ గరమెత్తనురోజనఖాంకముల్ బయ
ల్పడఁ, గడునల్లగల్వసరుల న్నగుచూపు లెసఁగ లంపఁగా,
నడవఁగ నూఁగుకంఠరఘుణత్కృతితో నిదె కాంత వచ్చెడున్.

విభ్ర—అదిగో మహారాజు. ప్రియసఖీ! ఆయనసన్నిధానమునకుఁబొమ్మ.

నాస్తి—(దగ్గరకుబోయి) మహారాజా! జయముగుఁగాక! జయముగుఁగాక!

మహా—ఓప్రియురాలా!

క. అంకమునఁ జేరి, ప్రకటన
ఖాంకస్థనముల సొంపుగ నాలింగనమున్
శంకరునొడిలో నుండిన
శాంకరిశోభావిలాససంపదఁ గనుచున్

నాస్థి—(చిఱునవ్వుతోఁ గౌగిలించుకొనుచున్నది.)

మహా—(ఆలింగనసుఖము నభినయించి) ఓహో! ఈమె [illegible] టసాదరించుట వలన నాకిప్పుడు మరల నవయౌవనము కలుగుచున్నది! ఓవిలాసినీ!

ఉ. వాదు వచోను విభ్రమమునన్ మును వెప్పుడో కల్గి, మానసో
ద్యానక మొసగ్చి, యింద్రియకదంబ సుఖైకరసాత్ముఁజేసి, పే్రి
మావరమున్ బెనంచిన యనంగవికారము నేఁడు నీవు నన్
గాదిలిఁ గౌఁగిలించుటనుగ్రహమ్మునఁ బుట్టి, మదాత్మ నీడ్చెడున్.

నాస్తి — ఓమహారాజా! నేనిప్పుడు నవయౌవనదశలోనున్నను, నామనస్సులో నాటియున్న నీమీఁది ప్రేమము కాలము గడుచుటచేత సహితము పోలేదు సుమా ? ఏ నిమిత్తముచేత దేవరవారు నన్నుఁదలంచితిరో సెలవిండు.

మహా — ప్రియురాలా!

క. పడఁతీ! తలఁపఁగఁ జను మది
కడముగ నున్నట్టివారి నెంతైనను; నీ
వెపుడాయకుందు వెప్పుడు
నడకనచ్చిత్తభిత్తిచిత్రము పోలెన్.

నాస్తి — నాకిది మహాప్రసాదము. ఓమహారాజా! నాపనియేమో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మహా — ఈపరికారముగాఁ బ్రకాశితమువైన యంగములతో నీవు సర్వత్ర సంచరింపవలయును. ఇదిగాక తోఁటకూఁతురు శ్రద్ధాకాంత వివేకునితో నుపనిషద్దేవిని గూర్చుటకయి దూతికాభావమును వహించినది.

గీ. మనసుఁ బ్రతికూల; పాపుల మైత్రిఁ దిరుగు;
నకులజ; కరంబుఁ బాపాత్మురాలు శ్రద్ధ;
యిపుడె తలపట్టి యీడ్చి తెచ్చి
కినుకఁ బాషండులకు నొప్పగింపుమీవు.

నాస్తి — ఇంతమాత్రపుఁబనికిఁ బ్రభువువారికి శ్రమయక్కఱలేదు. వచనమాత్రముచేతనే దేవరవారి సేవకురాలగు శ్రద్ధ తమయాజ్ఞను చెల్లించును. “ధర్మము మిథ్య ; మోక్షము మిథ్య ; వేదమార్గము మిథ్య , సుఖభంగకరము లయిన శాస్త్ర ప్రలాపములు మిథ్యలు ; స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య.” అని నాచేత బోధింపఁబడి యామె శీఘ్రకాలములో వేదమార్గమును పరిహరింపఁగలదు. ఇఁక నుపనిషత్తుమాట చెప్ప నేటికి.? అంతేకాక విషయానంద విముక్తమని మోక్షవిషయమున దోషములు చూపి యచిరకాలములోనే శ్రద్ధను నేనుపనిషత్తునుండి విరక్తయగునట్లు చేసెదను.

మహా — ఇదియంతయు నిట్లు చక్కఁబడినపక్షమునఁ బ్రియురాలు నాకుగొప్ప ప్రియము చేసినదగును. (అని మరలనాలింగనముచేసి ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

నాస్తి—అయ్యో! భర్తగారిట్లు బహిరంగముగాఁ బ్రవర్తించుటచేత నేనుసిగ్గు పడుచున్నాను.

మహా—కానిమ్ము. మనము నివాసగృహమునకే పోవుదమురమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

[అప్పుడు శాంతిదేవి కరుణతోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి—(కన్నీరు విడుచుచు) హా! మాతా! శ్రద్ధా! నీవెక్కడ నున్నావు? నాకొక్కసారి నీప్రియదర్శనమిమ్ము.

మ. మృగముల్ భీతిఁ దొలంగియుండు వనులన్, హృద్యస్రవంతీలస
న్నగరాజంబుల, దేవతాగృహములన్, సన్మానిసద్మంబులన్,
జగతిన్వాసముచేయునీ వెటులికన్, జండాలవేశ్మస్థవై
వగలంబొందెడుగోవుమాడ్కి, మనెదే పాషండగేహంబులన్?

నాకామె జీవముతో నున్నదన్నయాశలేదు.

క. ననుఁ జూడక తా స్నానం
బొనరింపదు కూడుకుడువ దుదకము ద్రాగన్
జన దట్టిశ్రద్ధ కటకటా!
మనియుండదు నన్నుఁబాసి మహినిమిషంబున్.

అందుచేత శ్రద్ధ కిక శాంతియొక్క జీవనము ముహూర్తకాలమయినను నిరర్థకమైనదే యగును. కాఁబట్టి, ఓసఖీ! కరుణా నీవు నానిమిత్తమయి సాద పేర్చుము. అగ్నిహోత్రప్రవేశముచేత నేనచిరకాలములోనే యామె సహచరినయ్యెదను,

కరుణ—(కన్నీటితో) ఓసఖీ! భయంకరాగ్నిజ్వాలలవంటి కర్ణకఠోరములయిన దుస్సహవాక్యములు పలుకుచు సర్వవిధములఁ జెలిని నాప్రాణములుపోవునట్లు చేయుచున్నావు. ఓప్రియసఖీ! కొంతశాంతతవహించి ముహూర్తకాలము జీవము నిలుపుకొమ్ము. ఇంతలో నేనక్కడక్కడ మునిజనసమాకులములయిన పుణ్యాశ్రమములయందును భాగీరథీతీరములయందును నిపుణముగా వెదకెదను. ఒకవేళ మహామోహునివలన భీతిచేతఁ బ్రచ్ఛన్నయయి యామె యెక్కడనయిన దాఁగియుండును.

శాంతి—సఖీ! నీవేల వెదకెదవు?

శా. నీవారాంకితసైకతంబులు, పవిత్రవంతీవారితకూలంబులున్,
శ్రీవైఖానసవాసముల్, చమసబర్హిర్వ్యాప్త యజ్ఞస్థలుల్,
నే వీక్షించితి; నాలుగాశ్రమములన్ వేర్వేర శోధించితిన్;
దేవిన్ శ్రద్ధను గాన నెందును; వినన్ లేదెందుఁ దన్నామమున్.

కరు—సఖీ! నేను జెప్పెడిదానిని వినుము. ఆశ్రద్ధాదేవి సాత్త్వికురాలేయయిన పక్షమున, ఆమె కిటువంటిదుర్గతి పట్టునని నేను భావింపను. ఆమెవంటి పుణ్యాత్మురాండ్రిటువంటి సంభావింపఁగనివిపత్తు ననుభవించువారు కారుగదా?

శాంతి—ఓచేడీ! విధి ప్రతికూలుఁడయినప్పుడేది సంభావింపఁదగని దగును?

మ. జనకేంద్రాత్మజ యాదశాస్యకడ సాక్షాల్లక్ష్మి మున్నుండదే?
దనుజుల్ త్రొల్లియుఁ బంగలేరె బలిసద్మంబందు వేదత్రయిన్?
ఘనగాంధర్వి మదాలసం గొనఁడె మున్ పాతాళకేతుండు నాఁ
జను దైత్యేంద్రుఁడు మోసపుచ్చి? విధిచేష్టల్ తద్దయున్ వక్రముల్.

కానిమ్ము. మనమిప్పుడు పాషండగృహములనే యనుసరించిపోదము.

కరు—సఖీ! అలాగుననే చేయుదము.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు.)

కరు—(భయముతో) సఖీ! రాక్షసుఁడు.

శాంతి—ఏఁడీ రాక్షసుఁడు?

కరు—సఖీ! చూడుము. కారుచున్నమలపంకముచేత దట్టమయి రోతపుట్టించుచున్న చెమటచే సహ్యముకాని శరీరముతోను, ఉత్పాటితములైన కేశములతోను, దిసమొలతో నుండుటచేఁ జూడఁగూడని రూపముతోను, చేత నొకపిమిలిపింఛము పట్టుకొని వాఁడిటునే వచ్చుచున్నాఁడు.

శాంతి—సఖీ! వీఁడు రాక్షసుఁడు గాఁడు. మిక్కిలి బలహీనుఁడుగా నున్నాఁడు.

కరు—వీఁడెవఁడయి యుండును.

శాంతి—సఖీ! పిశాచమని శంకించెదను.

కరు—దేదీప్యమానమయిన కిరణసముదాయముతో మార్తాండమండల మాకాశమధ్యమునఁ బ్రచండముగా వెలుగుచుండఁగాఁ బిశాచముల కవకాశ మెట్లు కలుగును?

శాంతి—అట్లయినయెడల నీతఁడిప్పుడే నరకబిలమునుండి వెడలివచ్చిన యెవ్వఁడో నరకలోకవాసి యయి యుండును. (చూచి యాలోచించి) ఆహా! ఇప్పుడు తెలిసినది. వీఁడు మహామోహునిచేతఁ బంపఁబడిన దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు. కాఁబట్టి వీని

రూపమును సర్వవిధములచేతను దూరములందే పరిహరింపవలయును. (అని మోముఁ ద్రిప్పుకొని నిలుచున్నది.)

కరు—సఖీ! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము. ఇప్పుడిక్కడ నేను శ్రద్ధను వెదకెదను.

[అట్టిద్దఱును నిలువఁబడి యుండఁగా వెనుకఁ జైనరీతిని దిగంబర సిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దిగంబరు—నమోర్హద్భ్యో నమోర్హద్భ్యః.

గీ. మహి నవద్వారయుత గృహమధ్యమందుఁ
ప్రజ్వలించును దీపంబుపగిది నాత్మ;
యీ జినవరసుభాషితమే పరమార్థ
మధికతరమోక్ష సౌఖ్యదాయకము సుమ్ము.

(అని కొంచెము నడుచుచున్నాఁడు.)

(ఆకాశమునందు) ఓ శ్రావకులారా! వినుండు.

క. మలము నీ శరీరపిండము
కలజలముల నెల్లఁ గడుగఁ గాంచునె శుద్ధిన్?
దెలియఁగఁదగు ఋషిసేవా
ఫలమున నాత్మ విమలస్వభావం బనుచున్-

ఏమనుచున్నారు? ఋషిపరిచర్య యెట్టిదనుచున్నారా? చెప్పెదను వినుండి.

క. కనికాళ్ళకరఁగి దవులన్,
దనుపఁగఁదగు నిష్టభోజనంబుల వారిన్;
చన నీర్ష్యామల మొందఁగ
మును లా ఋషివరులు తమదు కాంతలఁ బొందన్.

(తెరవంకఁ జూచి) ఓ శ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శాంతియుఁ గరుణయు—(భయముతోఁ జూచుచున్నారు.)

[అప్పుడు తదనురూపవేషముతోఁ శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—ఓ రాజబాంధవా! ఏమి సెలవు?

శాంతి—(మూర్ఛపోవుచున్నది.)

దిగంబ—శ్రావక సముదాయమును నీ వొక్క ముహూర్తమయినను విడిచి యుండఁగూడదు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

కరుణ—ఓప్రియసఖీ! ఊరడిల్లుము నామమాత్రముచేతనే నీవిట్లు భయపడఁగూడదు. పాషండులయొద్ద సహితము తమస్సుయొక్క కూఁతురైన శ్రద్ధ యొక్కతె యున్నదని యూహించుటవలన నేను మున్ను విన్నదానను. కాఁబట్టియిది యీ తామసీశ్రద్ధయయి యుండును.

శాంతి—(ఊరడిల్లి) సఖీ! అవును. ఇది యదే. ఎట్లన—

క. భూరిదురాచార సదా
చారనుగాఁగను, గుణరూప స్వరూపనుగా,
నారక పాలుపడి దీనిన్
కూ [illegible] గ దుఃఖగొంటిని జుమీ.
ముసు [illegible] బౌద్ధులకడనే శ్రద్ధను వెదకుదము.

(అని శాంతికరుణలు ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

[అప్పుడు పుస్తకహస్తుఁడయి బుద్ధాగముఁడు భిక్షురూపమునఁ
ప్రవేశించుచున్నారు.]

బుద్ధా—(ఆలోచించి) ఓయుపాసకులారా!

ఉ. ఇప్పుడు వాసనాసమితి యేమియొనంటుమి, ధీపరంపరల్
తప్పక వెగ్గెడున్ విషయతత్త్వమురాగ విపర్జితంబులై;
యప్పటిబుద్ధికల్పితము లయ్యును, బాహ్యములట్లు తోఁచుఁగ
న్గప్పి నిరాత్మకంబులు క్షణక్షయశీలములౌ పదార్థముల్.

(కొంచమునడిచి మరల శ్లాఘనపూర్వకముగా) ఓహో! భోగమును మోక్షమును జేరి యున్న యీబౌద్ధధర్మ మెంత మేలయినది!

చ. చెలువగు మందిరంబుల వసింపఁగవచ్చుఁ విలాసినీతతిన్
గలయఁగవచ్చు; భోజనమొనర్పఁగవచ్చు నభీష్టవేళలన్;
దెలిమృదుశయ్యలందు శయనింపఁగవచ్చుఁ; గృతాంగరాగులై
వలచుప్రియాళితోఁ గడపవచ్చును రాత్రులు పండువెన్నెలన్.

కరుణ—సఖీ! కాషాయవస్త్రము మీఁదినుండి దిగవ్రేలఁగా, అంటగొరిగిన తలకోయమీఁది జుట్టుపిలక యల్లలలాడఁగా, పొడుగుగాఁ ద్రాటిచెట్టువలె నెవ్వఁడో తరుణవయస్కుఁడీవంకను వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడు?

శాంతి—సఖీ! వాఁడు బుద్ధాగముఁడు.

బుద్ధా—(ఆకాశమునందు) ఓయుపాసకులారా! ఓభిక్షులారా! భగవంతుఁడైన బుద్ధునియొక్క వాక్యామృతమును వినుఁడు. (పుస్తకమును జూచి చదువు

చున్నాఁడు.) "నేనిప్పుడు లోకములోని సుగతియు దుర్గతియు దివ్యచక్షుస్సుచేతఁ జూచుచున్నాఁను. సమస్తసంస్కారములును క్షణికములు; ఆత్మనిత్యముకాదు. కాఁబట్టి మీ భార్యల నాక్రమించెడు భిక్షులయెడ మీరీర్ష్యను బొందఁగూడదు. ఈర్ష్యయే చిత్తమలము." (ఒకవంకఁ జూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శ్రద్ధ—(ప్రవేశించి) రాజబంధులవారియాజ్ఞయేమి?

బుద్ధా—ఉపాసకులను భిక్షులను నీవుగాఢముగ నాలింగనముచేసికొనుచుండుము.

శ్రద్ధ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

శాంతి—సఖీ! ఈమెయుఁ దామసీశ్రద్ధయే,

కరు—అవును. అట్టిదే.

దిగంబ—(బౌద్ధునిజూచి పెద్దగొంతుతో) ఓరీ! భిక్షుకా! ఇటురమ్ము. నిన్ను నేనొక్కప్రశ్న యడుగవలెను.

బుద్ధా—(కోపముతో)ఓరీ! పాపపిశాచా! అట్లరచెద వేమిరా?

దిగం—ఓరీ! కోపముమానుము. నేనొక్క శాస్త్రవిషయము నడిగెదను.

బుద్ధా—ఓక్షపణకా! నీవుశాస్త్రకథఁ హితమెఱుఁగుదువా? కానిమ్ము. (సమీపమునకుఁబోయి) ఏమి యడిగెదవు?

దిగం—క్షణవినాశియైన నీవెవరినిమిత్తమీవ్రతమునుబూనితివో నాకుఁజెప్పుము.

బుద్ధా—ఓరీ! వినుము. మాసిద్ధాంతమునను సరించినవాఁడెవ్వఁడో యొకఁడు క్షణిక జ్ఞానమొంది వాసనాబంధములను దగఁగోసి ముక్తుఁడగును.

దిగం—ఓరిమూర్ఖా! ఏదో మన్వంతరమునందెవ్వఁడో ముక్తుఁడగునన్నచో మఱి మున, ఇప్పుడే నశించెడు నీకందువలన నేమియుపకారము కాదుగదా! ఇంకొకప్రశ్న మడిగెదను. నీకిటువంటిధర్మము నుపదేశించినవాఁడెవ్వఁడు?

బుద్ధా—నాకీధర్మము సర్వజ్ఞుఁడయిన బుద్ధదేవునిచే నుపదేశింపఁబడినది.

దిగం—ఓరీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని నీకట్లు తెలిసినది?

బుద్ధా—ఓయీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని మాబుద్ధాగమములవలననే ప్రసిద్ధము.

దిగం—ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! అతని కాతనిమాటలవలననే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించెడుపక్షమున, అప్పుడు నేనును సర్వజ్ఞుఁడనే. నీపితృపితామహాప్రభృతి త్రిసప్తపురుషులతోడఁ గూడ నీవు నాకు దాసుఁడవని నాకును దెలిసినది.

బుద్ధా—ఓరి పాపపిశాచమా! మలపంకధరా! నేనెట్లునీకు దాసుఁడనురా!

దిగం—ఓరి వేశ్యాభుజంగా! ఓదుష్టభిక్షుకా! ఇదినీకొక దృష్టాంతముగాఁజూపినానురా. ఇఁక నీకు విశ్వసింపఁ దగినప్రియవాక్యమొకటిచెప్పెదను. ఇఁకనీవునీబుద్ధ

షుతము విడిచి మాయార్హతశాసనము నవలంబించి దిగంబరవ్రతమును ధరింపుము.

బుద్ధా—ఓరిపాపుఁడా! నీవుపాడగుటయేకాక యితరులనుగూడఁ బాడుచేయఁ జూచుచున్నావా?

క. పావనసత్త్వస్థితిఁబ్రత్యయము
భావింప ననింద్య మద్ది వర్జించి వెసన్
నీవలెను బిశాచత్వము
నీవసుధను లోకనింద్య మెవ్వఁడు కోరున్?

మీయార్హతమతధర్మ మెవ్వఁ డవలంబించును?

దిగం—గ్రహనక్షత్రవారచం దసూర్యోపరాగశుక్రరాహుపరమార్థజ్ఞానసంవాద శాస్త్రము చేతనే భగవంతుఁడయిన మాయార్హతునిసర్వజ్ఞత్వమునిరూపితమైనది.

బుద్ధా—(నవ్వి) అనాదిసిద్ధమయిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలని యింద్రియాగోచర జ్ఞానముచేత మోసపోయి నీవీయతికష్టవ్రతము నాశ్రయించుచున్నావు.

చ. పరిమితమైన దేహమునఁ బొయక లోపలనుండు జీవుఁడే
సరణి నెఱుంగనేరుచు నసంగతిమై భువనత్రయంబొగిన్?
కరము జ్వలించుచున్న, ఘటగర్భమునందిడినట్టిదీప మే
కరణినిజూపనోపు గృహగర్భమునం గలవస్తుసంతతిన్?

కాఁబట్టి లోకప్రయపిద్ధమయిన యార్హతమతమునకంటె బుద్ధమతమే శ్రేష్ఠమయినది గాను, కేవలసుఖావహమయినదిగాను, మిక్కిలి రమణీయమయినదిగాను, నాదృష్టికి గోచరమగుచున్నది.

శాంతి—సఖీ! మనము మఱియొకచోటికిఁ బోవుదము.

కరుణ—ఆలాగుననే చేయుదము. (అని ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

శాంతి—(ముందువంకఁజూచి) మనముం దున్నయీపురుషుఁడు సోమసిద్ధాం తుఁడు. కానిమ్ము. మనముక్కడకుఁగూడఁ బోవుదము.

[అప్పుడు కాపాలికరూపధారియయిన సోమసిద్ధాంతుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సోమ—(ముందుకు నడిచి)

మ. సముదారోగ్రనరాస్థిమాలికలు భూషల్గా, శ్మశానంబె వి
శ్రమవాసస్థలిగాఁగ భోజనపుఁబాత్రల్ పుఱ్ఱెలై యొప్ప, ను
త్తమయోగాంజనశుద్ధదృష్టిమెయి నేదర్శింతు నన్యోన్యభి
న్నములీలోకము, లీశుకంటె నవిభిన్నంబుల్గదా యంచెదన్,

దిగం... ఓహో! ఈపురుషుఁడుకాపాలికవ్రతమును ధరించుచున్నాఁడు, ఈతనినిగూడ నొకప్రశ్న యడిగెదను. (సమీపించి) ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థికపాలధారీ! నీధర్మ మెటువంటిది? నీమోక్ష మెటువంటిది?

సోమ—ఓరీ! క్షపణకా! ఇప్పుడు నాధర్మమును శ్రద్ధతో వినుము.

శా. మస్తిష్కాంత్రవసాభిపూరితమహామాంసంబు వ్రేల్తున్ శిఖిన్;
శస్త్రబ్రహ్మకపాలపూరితసురన్ సద్భక్తి సేవింపుదున్;
బ్రస్తుత్యార్హనికృత్తకంఠవిగళద్రక్తోగ్రధారాతతిన్
హాస్తద్వంద్వకృతోపహార మిడి నేనర్చింతు నాభైరవున్.

బుద్ధా—(చెవులుమూసుకొని) కటకటా! ఈధర్మచర్య మహాదారుణముకదా!

దిగం—అర్హత! అర్హత! ఘోరపాపకారియెవ్వఁడో యీబుద్ధిహీనుని వంచించెను.

సోమ—(కోపముతో) ఓరీ! పాపాత్మా! పాషండాధమా! బోడీ! చండాలా! శిరోల్లుంఛకా! చతుర్దశ భువనోత్పత్తి స్థితిప్రళయ ప్రవర్తకుండును వేదాంతసిద్ధాంత ప్రసిద్ధప్రభావుండును భగవంతుండునునగు భవానీవల్లభుండు వంచకుఁడురా? ఆయన ధర్మమహిమను నేనిప్పుడు కనఁబఱిచెదను.

చ. హరిహరదాబ్జభవాది నిర్జరసమూహం బెల్ల రావించెదన్;
సరిగా మింటజరించు తారకలసంచారంబు నేనిల్పెదన్;
బురశైలావలితోడ నిమ్మహి పయఃపూర్ణంబు గావించి యీ
వరతోయంబును ద్రావెదన్ క్షణములో భాండంబుల న్సర్వమున్.

దిగం—ఓరీ! కాపాలికా! నేనిందు చేత నే నిన్నెవ్వఁడో యైంద్రజాలికుఁడు మాయలుచూపి మోసముచేసెనని చెప్పియున్నాఁను.

సోమ—ఓరిపాపీ! పరమేశ్వరుఁడైంద్రజాలికుఁడని యింకను నాక్షేపించుచున్నావా? నీనిట్లుర్విఁ జెప్పుట కోపోద్రేకము కలిగించుచున్నది. (కత్తి యొరనుండితీసి)

ఉ. ఈనిశితోగ్రఖడ్గవినికృత్తభవద్గళ నాళికోచ్ఛలత్
ఫేనిలబుద్బుదౌఘయుతభీకరశోణితభూరిధారలన్
నే నిదె తృప్తి చేసెద వినిశ్చలభక్తిని దుర్గ కిప్డు క్రీ
డానినదోల్లసడ్డమరుధాంకరణాగతభూతవర్గయుక్.

(అని కత్తి పైకెత్తుచున్నాఁడు.)

దిగం—(భయముతో) ఓమహానుభావా! అహింస పరమధర్మము సుమా. (అని బుద్ధాగముని మఱుఁగు చొచ్చుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—(సోమసిద్ధాంతుని వారించుచు) ఓమహానుభావా! వినోదార్థముగా జరపఁబడిన యీ వాక్కలహమును బట్టి యీ తాపసుని గొట్టుట యుక్తము కాదు.

సోమ—(ఖడ్గము నొరలో వేసియుచున్నాఁడు.)

దిగం—(ఊఱటనొంది) ఓమహానుభావా! ఇప్పుడు మీయుద్భవిల్లిన ఘోరరోషము శాంతిపొందినపక్షమున, నేను మిమ్ముఁగొన్ని ప్రశ్నలడుగఁదలఁచి యున్నాను.

సోమ—అడుగు. అడుగు.

దిగం—మీయుత్తమధర్మమును నేను విన్నాఁడను. ఇఁక మీమోక్షమెట్టిదో చెప్పఁడు.

సోమ—వినుము—

మ. తమి నేరేన్ విషయానుభోగములచేఁ దక్కక సుఖంబందిరే?
యమలానందవిమోఘజీవదశయే యామోక్షమౌ నేని, ధీ
భ్రమలే కవ్వఁడు కోరి వేఁడుకొనుఁ దత్పాషాణముక్తింగనన్?
ప్రమదాలిన్ సతిఁగాఁగఁ దన్ను శివుఁగా భావించి యాలింగనం
బమరం జేసి సుఖింప ముక్తియగునం చాశర్వుఁడాడెంజుమీ.

శాంతి—పాపము శాంతిల్లును గాక! పాపము శాంతిల్లును గాక! భగవంతుఁడయిన భవానీపతి యిటువంటి శాస్త్రమునకుఁ దానెప్పుడయినను కర్తయగునా? ఇది యెవ్వరో దురాత్ములు కల్పించిరి.

బుద్ధా—ఓమహానుభావా! రాగరహితులు కానివారికి ముక్తికలుగునన్న యీమాట యాదరణీయము కాదు.

దిగం—ఓయీ! కాపాలికా! నీకుఁ గోపము రానిపక్షమున నేనొక్కమాట చెప్పెదను. రాగయుక్తుఁడయిన దేహధారి ముక్తుఁడగుననుట వేదవిరుద్ధము.

సోమ—(తనలో) అహో! వీరిమనస్సులు శ్రద్ధారాహిత్యముచేతఁ జెడియున్నవి. కానిమ్ము. (తెరవంకఁ జూచి ప్రకాశముగా) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

[అప్పుడు కాపాలినీరూపధారిణియైన శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

కరుణ—సఖీ! చూడు. రజస్సుయొక్క కూఁతురైన యీశ్రద్ధను జూడు. ఈమె—

చ. విరిసిననల్లగల్వలను వీఁకయడంచువిలోలనేత్రముల్,
వరవిమలాక్తినిర్మితకనత్కమనీయవిభూషణావళుల్,
గురుజఘనస్థనాతిభరకుంఠితకోమల మందయానముల్,
సురుచిర పూర్ణచంద్రనిభసుందరవక్త్రము నొప్ప నొప్పెడున్.

శ్రద్ధ—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో వచ్చినదానను. స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ?

సోమ—ప్రియురాలా! దురభిమానియయిన యీభిక్షుని ముందుగాఁ గౌఁగిలింపు కొమ్మ.

శ్రద్ధ—(బుద్ధాగముని నాలింగనము చేసికొనుచున్నది.)

బుద్ధా—(సంతోషముతో నాలింగనము చేసికొని యొడలు గగుర్పొడువఁగా జనాంతికముగా) ఓహో! ఏమి యీకాపాలినీసుఖస్పర్శ!

చ. చండతరానురాగమునఁ జన్నులు పాణుల నెత్తి పల్వురన్
రండలఁ గౌఁగిలించితి ఘనస్తనభారలఁ బొల్తి; నెందు నీ
చండిక చోపగూహభవసౌఖ్యముతో సరిగాన నందు నే
దండిగ నూఱుసార్లు శపథంబులు చేసెద బుద్ధుతోడుగన్.

ఓహో! కాపాలికచరిత మెంత పుణ్యప్రదమయినది! ఓహో! సోమసిద్ధాంత మెంత శ్లాఘ్యమయినది! ఈధర్మ మాశ్చర్యకరమయినది. ఓమహానుభావా సర్వార్థములచేతను నేను బుద్ధానుశాసనమును విడిచి నీపరమేశ్వరసిద్ధాంతమునందుఁ బ్రవేశించెదను. ఇప్పుడు నీవాచార్యుఁడవు; నేను శిష్యుఁడను. కాఁబట్టి నన్ను నీ పారమేశ్వరదీక్షయందుఁ బ్రవేశపెట్టుము

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! నీవు కాపాలినీస్పర్శనముచేత మయిలపడినాఁడవు. కాఁబట్టి దూరముగానుండుము.

బుద్ధా—ఓరీపాపాత్మ! కాపాలినియొక్క పరిరంభణమహోత్స[illegible] నేనింతవఱకును వంచితుఁడనయితిని.

సోమ—ఓప్రియురాలా! నీవిప్పు డీక్షపణకునిగూడ నాలింగనము చేసికొమ్మ.

శ్రద్ధ—(దిగంబరసిద్ధాంతునిఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

దిగం—(గగుర్పాటుతో) ఓహో! అర్హంత! అర్హంత! ఓహో! ఏమి యీకాపాలినీసుఖస్పర్శనము! ఓసుందరీ! నీవింకొకసారి నన్ను మరలఁ గౌఁగిటఁ జేర్పుము. (తనలో) ఔరా! నే నిప్పుడు మహత్తర మయిన యొక యింద్రియవికారమునకు లోఁబడినాఁడను! ఇఁక నేమి యుపాయము? ఇప్పుడేదియుక్తము? కానిమ్ము. ఇప్పుడీ నెమిలిపింఛము కప్పుకొనెదను. (అని యట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

క. ఓపీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షి!
మాపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రావకిచేన్?

ఓహో! కాపాలికశాస్త్ర మొక్కటియే భోగమోక్షసాధనము! ఓయాచార్యా నే!

నిప్పుడు నీదాసుఁడ నయినాఁడను. నన్నుఁ గూడ శ్రీమహాభైరవానుశాసనమునందు దీక్షితుని జేయుము.

సోమ—కూరుచుండుము.

ఇద్దఱు—(కూరుచున్నారు.)

సోమ—(పాత్రము చేతఁబట్టుకొని ధ్యానము నభినయించుచున్నాఁడు.)

శ్రద్ధ—ఓదేవా! ఈపాత్రము సురాపూరితమయినది.

సోమ—(చూచి తానుగొంత త్రాగి మిగిలినదానిని బుద్ధాగమ దిగంబర సిద్ధాంతుల కిచ్చుచున్నాఁడు.)

క. ఇదిపావన మిది యమృతం
బిది యసురోగౌషధమిది యీశ్వరఘటితం
బిది భవపాశచ్ఛేదక
మిది యాస్వాదింపుఁ డిష్టతృప్తిగ మీరల్.

ఇద్దఱు—(ఆలోచించుకొనుచున్నారు.)

దిగం—మాకార్హతశాసనమునుబట్టి మద్యపానము కూడదు.

బుద్ధా—కాపాలినిఁ డెంగిలిచేసిన కల్లు నేనెట్లు త్రాగఁగలను.

సోమ—(ఆలోచించి జనాంతికముగా) ఓశ్రద్ధా! నీవాలోచించుచున్నావేమి? పశుత్వ మిప్పటికిని వీరిని విడువలేదు. నావదన సంసర్గదోషమువలన సుర యపవిత్రమయినదని వీరెంచుకొనుచున్నారు. కాఁబట్టి, ఓపూజ్యురాలా! నీవక్త్రాసవముచేత దీనిని శుద్ధిచేసి వీరికిమ్ము. స్త్రీలనోరు సదా శుచియని ఋషులు సహితము చెప్పుచున్నారు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని పానపాత్రము పుచ్చుకొని తాను గొంత త్రాగి మిగిలినదానిని వారిదాపునఁ బెట్టుచున్నది.)

బుద్ధా—ఇది మహాప్రసాదము. అనిపానపాత్రమందుకొని త్రాగుచున్నాఁడు. ఆహా! ఏమి యీసురయొక్క సువాసన!

చ. సకియలపొత్తునన్ వెనుకఁ జక్కఁగ నెన్నియొసార్లు క్రోలవే
వకుళసువాసనామధురవారసతీవదనాసవంబు? ని
య్యకలుషసుందరీముఖమహాసవ మానరుగాక దేవతల్,
ప్రకటసుధారసంబుపయి వాంఛ యొనర్తురె దీనిఁ గ్రోలినన్?

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! అంతయు నీవే త్రాగకు. కాపాలినీ వదనోచ్ఛిష్టమయిన యీమద్యమును నాకుఁగూడఁ గొంతయిమ్ము.

బుద్ధా—(పానపాత్రము దిగంబర సిద్ధాంతుని ముందుంచుచున్నాఁడు.)

దిగం—(త్రాగి) ఓహో! ఏమి యీమద్యముయొక్క మాధుర్యము! ఏమి రుచి! ఏమిగంధము! ఏమి పరిమళము! అర్హదనుశాసనములోఁబడి చిరకాల మిటువంటి సురారసములేక మోసపోతిని. ఓభిక్షుకా! నాయంగములు తిరుగుచున్నవి. నేను శయనించెదను.

బుద్ధా—అటుచేయుము. (ఇద్దఱును బరున్నారు.)

సోమ—ఓప్రియురాలా! మనకిప్పుడు వెలలేక యిద్దఱుదాసులు లభించినారు. కాఁబట్టిమనము నృత్యము చేయుదము. (ఇద్దఱు నృత్యముచేయుచున్నారు.)

దిగం—ఓభిక్షుకా! ఈకాపాలికుఁడు—కాదుకాదు—ఈయాచార్యుఁడు కాపాలికునితోఁగూడ మంగళనృత్యము చేయుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి వీరితో మనము కూడ నృత్యముచేయుదము.

బుద్ధా—అలాగుననే చేయుదము. (అని మదముచేతసోలుచు నృత్యముచేయుచున్నారు.)

దిగం—క. "ఓపీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహారిణశమనీయాక్షీ!
మాపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రానకిఁ జేన్ ?"

(అని పాడుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—ఆచార్యా! ఈశాస్త్రమత్యద్భుతమయినది! ఇక్కడఁ గష్టపడనక్కఱలేకయే యభిమతార్థసిద్ధులు సంపాద్యములగుచున్నవి.

సోమ—ఇది యెంత యాశ్చర్యము! చూడు—

మ. తనియంబొందుదు రిప్సితార్థ విషయత్యాగంబు లేకీమతం
బున మోక్షప్రియు లష్టసిద్ధులఁ గరంబున్; యోగవిఘ్నంబులై
యునికిం బ్రాకృతమంత్రసిద్ధులను వశ్యోచ్చాటనాకర్షణామో
హనవిక్షోభణమారణాదులఁ దృణంబల్లెంతు రత్యంతమున్.

దిగం—ఓయీ! కాపాలికా! (ఆలోచించి) ఓరియాచార్యా! [illegible]

(అని తూలుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—మున్నలవాటుపడినవాఁడగుటచేత నీతపస్వి మధుపానాధిక్యమువలన నక్కలి మత్తెక్కియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడితనిమత్తు పోవుపని చేయవలెను.

సోమ—అలాగుననే చేయుదము. (అనితననోటిలోనితమ్మదిగంబరసిద్ధాంతుని

నోటలోఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

దిగం—(స్పష్టుఁడయి) ఓయాచార్యా! నిన్నొక్కటి యడిగెదను. నీకిప్పుడు సురనాకర్షించుటయందున్నశక్తి స్త్రీపురుషుల నాకర్షించుటలోఁ గూడఁ గలదా?

సోమ—ఇది యేమి గొప్పయని యడుగుచున్నావు? చూడు—

మ. వరవిద్యాధరకాంతలన్! సురసతీవారంబు, నాగేంద్ర సుం
దరులన్, యక్షవిలాసినీమణుల, మద్వాంఛానుసారంబుగా
మరి యెవ్వారిగలన్నైన, ముజ్జగములన్ మద్దోర్వీర్యసంశ్లాఘ్యమ
హత్తరవిద్యాబల గౌరవంబున సమాకర్షింపఁగాఁ జాలుదున్.

దిగం—ఓయీ! మనమందరమును మహామోహుని కింకరుల మని యిప్పుడు నేను గణితముచేతఁ దెలిసికొన్నాఁడను.

బౌద్ధ—నీవు దెలిసికొన్నదంతయు సత్యమే.

దిగం—అట్లయిన నిఁకమీఁద మనమిప్పుడు రాజకార్యమొకటియాలోచింపవలెను.

సోమ—అది యేమి?

దిగం—సత్త్వపుత్రియైన శ్రద్ధను రాజుగారి యాజ్ఞాప్రకారముగా మనము పట్టి తేవలెను.

సోమ—ఆతొత్తుకూఁతు రెక్కడనున్నదో నాకుఁ జెప్పుము. నేను వెంటనే దానిని నావిద్యాబలముచేత నాకర్షించి తెప్పించెదను.

దిగం—నేనిప్పుడు లెక్కవేసి నీకుఁజూపెదను. (అని బలపము పుచ్చుకొని భూమిమీఁద స్థానములు వేసి గణించుచున్నాఁడు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు పాతకులయిన వీరిమాటలు మాతల్లి నిగూర్చినవైనట్లు వినఁబడుచున్నవి. మనము సావధానముగా విందము.

కరుణ—సఖీ! అట్లనే చేయుదము. (అని యిద్దఱు నాలకించుచున్నారు.)

దిగం—గీ. జలమునను లేదు; లే దెందు స్థలమునందు!
శైలములలేదు; లేదు పాతాళమందు;
శ్రద్ధ మాధ్యాది హరిభక్తిసహితయగుచు
నున్న దిపుడు మహాత్ముల యుల్లములను.

కరుణ—(ఆనందముతో) సఖీ! నీవు భాగ్యశాలినివి. శ్రద్ధవిష్ణుభక్తిదేవియొక్క పార్శ్వవర్తినియయి యున్నది.

శాంతి—(హర్షము నటించుచున్నది.)

బౌద్ధా—మతి కాముని విడిపోయిన ధర్ముఁడెక్కడనున్నాఁడు?

దిగం—(మరల సంకేతాలు గణించి)

గీ. జలమునను లేదు; లేదు స్థలమునందు;
శైలముల లేదు; లేదు పాతాళమందు;
విష్ణుభక్తితో ధర్ముండు వేడ్కఁగూడి;
యున్నవాఁడు మహాత్ముల యుల్లములను.

సోమ—(విషాదముతో) అక్కటా! మనమహారాజునకు గొప్పకష్టము వచ్చినది.

చ. తలఁపఁగ విష్ణుభక్తియె నిదానము శాశ్వతమోక్షసిద్ధికిన్;
గలసెను దానితో నపుడు కల్గిన సత్త్వమూర్తి శ్రద్ధయున్;
జెలియగు కాముని న్విడిచి చేరెను ధర్ముఁడు గూడ నప్పుటన్;
దలఁతు వివేకుకార్య మిఁకఁ దద్దయు సిద్ధిఁబొందినట్లుగన్.

అయినను మనము పాషాండోపద్రవము వచ్చినను వెనుకతీయక స్వామికార్యమును జేయవలెను. ఇప్పుడు ధర్మశ్రద్ధలను బట్టి తెచ్చుటకయి మహాభైరవీవిద్యను బంపు చేసెదను. (అని ముగ్గురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మనమును మాతాపితృలయిన వీరి దుర్వ్యవసాయమును దేవియైన విష్ణుభక్తికి నివేదింతము. రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు మైత్రి ప్రవేశించుచున్నది.]

మైత్రి—మహాభైరవియొక్క వాతఁ బడకుండ ధర్మునితోఁగూడ నా ప్రియసఖియైన శ్రద్ధను విష్ణుభక్తి కాపాడెనని ముదితవలన నేను విన్నదానను. కాఁబట్టి యీ తహతహపడుచున్న మనస్సుతో నా ప్రియసఖి నెక్కడఁ జూడఁ గలుగుదును?

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—(నాలుగు దిక్కులను జూచి భయోత్కంపముతో)

మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షిప
ద్ఘనదృష్టిన్, శిఖికీలికాకణకచాత్యంతోగ్రి, భాలేందుర
శ్మినిభోద్యత్క్షరదంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు వడంకుఁ జిత్తమిపుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్.

మైత్రి—(తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధాదేవి భయసంభ్రమోద్భ్రాంతహృదయయయి గాలిచేఁ గదలుచున్నకదళీతరుప్రకాండమువలెఁ గంపమొందుచున్నయంగములతోఁ దనలోఁ దానేదో యాలోచించుకొనుచు, దాపునకు వచ్చినను నన్నుఁ జూడకున్నది. కాఁబట్టి నేనే యామెను బలుకరించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రియసఖీ! శ్రద్ధా! ఇదేమి? నీవు మనస్తాపముచేత నన్ను సహితము చూడకున్నావు?

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓప్రియసఖీ! మైత్రీ!

క. చెలి! కాళరాత్రినోటను
బలుకోఱలనడుమఁ జిక్కి ప్రాణముతోడన్
వెలువడుమి నేను గనుఁగొనఁ
గలిగితి నీజన్మమందె క్రమ్మఱ నిన్నున్.

కాఁబట్టి నీవు దగ్గఱగా వచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

మైత్రి—(ఆలింగనము చేసికొని) సఖీ! అట్లు విష్ణుభక్తి మహాభైరవియొక్క ప్రభావము నడఁచివేసినను, నీయంగము లింకను గంపమొందుచున్న దేమి?

శ్రద్ధ—మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షిప
ద్ఘనసంస్పృష్టిన్, శిఖికీలికారుణక చాత్యంతోగ్రన్, బాలేందుర
శ్మిభాస్వద్దంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు వసింపఁ జిత్తమిపుడున్ దంభావళప్రక్రియన్.

(అని మరలఁ బలికించుచున్నది.)

మైత్రి—(భయముతో) హా! హతాశురాలయిన యామె ఘోరరూపము కలది గదా? ఆప్రకారముగా వచ్చి యామె యేమి చేసినది?

శ్రద్ధ—సఖీ! వినుము—

చ. ధరణికి వేగడిగ్గనుచు విధంబున భైరవి డిగ్గి, నన్ను దు
ర్భరచరణద్వయిం బొదివి, వామకరంబున ధర్మఁ బట్టి, యం
బరమున కేగవేగఁ, బెనుమానవపుత్రుఁడు రెండు గృధ్రభీ
కరనఖరాగ్రకోటినిడి గ్రక్కున నింగికిఁ బాఱుకైవడిన్.

మైత్రి—అయ్యో! అయ్యో! (అని మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

శ్రద్ధ—సఖీ! ఊరడిల్లుము.

మైత్రి—(తెలివి తెచ్చుకొని) తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత నాయార్తనాదమువలన దయార్ద్రహృదయుఁడయి—

మ. పారిగర్జింపుచు విష్ణుభక్తి యచటన్ భూరిభ్రంగకౌటిల్యభీ
కరమున్ నిర్భరకోపపాటలము నౌ కంటన్విలోకింపఁగా,
ధరణిం గూలెను, వజ్రపాతహతిచేతన్ భూమిపైఁ ద్రెళ్ళు సు
స్థిరభూభృచ్ఛిలయట్లు, భైరవి శిరోస్థిప్రాంతముల్ నుగ్గుగాన్.

మైత్రి—ప్రియసఖీ! దైవవశముచేతఁ బులినోటఁ బడి వెలువడినకురంగాంగన వలెనే నీవును నీభాగ్యముచేతఁ బ్రతుకఁగంటివి. తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత విష్ణుభక్తిదేవి "నన్ను సహిత మవమానింపఁ బ్రవర్తించుచున్న దురాత్ముఁ డయినయీమహామోహాప్రేతమును నేను సమూలముగా నిర్మూలము చేసెదను" అని కోపావేశముతోఁ బలికి, నావంకఁ జూచి "ఓశ్రద్ధా! నీవుపోయి వివేకునితో నిట్లు చెప్పుము.—నీవు కామక్రోధాదులను నిగ్రహించుటకయి ప్రయత్నింపుము. అప్పుడు వైరాగ్యోదయము తప్పక కలుగును. నేనును సమయము వేచి ప్రాణాయామాదుల కుత్సాహము పుట్టించి నీసైన్యము ననుగ్రహించెదను. బులంభరాది దేవులు శాంత్యాదులకౌశలముచేత నుపనిషద్దేవీసంగమమువలనఁ బూజ్యుఁడ వయిన నీకుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డుదయించు సాధనమును జేయుదురు. అని సెలవిచ్చినది. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు వివేకుని సన్నిధికిఁ బోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నీ వేపనిమీఁద దినములు పుచ్చుచున్నావు?

మైత్రి—అక్కచెల్లెండ్రము మేము నలువురమును విష్ణుభక్తియొక్కయాజ్ఞచేత వివేకుని కార్యసిద్ధికొఱకు మహాత్ములయాత్మలయందు నివసించెదము.

చ. నను సుఖజీవులందుఁ, గరుణన్ ఘనదుఃఖితులందుఁ, బుణ్యకా
ర్యనిరతులందు సమ్మదిత, భ్రష్టకుబుద్ధులయందు దుర్జేషు, వా
రనుపఁదలంత్రు; మేమచటనుండుట నాత్మలు రాగలోభము
ఖ్యాఖిలదోషదూషితము లయ్యును గాంచును నిర్మలత్వమున్.

కాఁబట్టి యీవిధముగాఁ దోబుట్టువులమైన మేము నలువురమును వివేకాభ్యుదయమును కొఱకైనవ్యాపారముచేత వాసరములు గడపుచున్నాము. ఓప్రియసఖీ! నీవిప్పు డెక్కడ వివేకమహారాజును గనుఁగొనఁగలవు?

శ్రద్ధ—"రాఢాదేశమని యొకటియున్నది. అక్కడ భాగీరథీసమీపప్రదేశమున కలంకారభూతమయిన చక్రతీర్థమునందు మీమాంసానుగతయైన మతిదేవితోడఁ గూడ నెట్లో ప్రాణములు నిలుపుకొని వ్యాకులహృదయముతో నుపనిషద్దేవీసంగమార్థముగా వివేకుఁ డహర్నిశమును దపస్సుజేయుచున్నాఁడు." అని దేవియైన విష్ణుభక్తియె నాతో సెలవిచ్చినది.

మైత్రి—ఓప్రియసఖీ! నీవచ్చటికిఁబొమ్ము. నేనును నాపనికిఁబోయెదను.

శ్రద్ధ—అట్లుచేయుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓరి మహామోహా! ఓరిదోసకారిపిసునఁగా! ఈమహాజనులెల్ల నీవల్ల సర్వవిధములచేతను జెడిపోయిరి.

శా. జ్ఞానానందము నిస్తరంగము మహాశాంతంబు పోద్యన్మహ
త్త్వానూనంబు మహాప్రతార్థిజల మహా! తాగ గందుండియున్
వే నిస్సారమరీచికాజలమునందే మగ్నమం దేలుచున్
బానస్నానము లాచరించెదరు. విభ్రాంతి స్వమూఢాత్మకుల్.

సంసారచక్రవాహకుఁడై యున్న మహామోహునకజ్ఞానమే మూలము. ఆ యజ్ఞానము తత్త్వబోధమువలననే నివృత్తి కాఁగలదు. ఎట్లన—

గీ. అవని నజ్ఞానమూలక మైనయట్టి
ప్రకటసంసారవృక్షంబు పెల్లగించి
పరముఁ జూర్ప విశ్వేశ్వరోపాసనాఖ్య
ఫలదమౌ తత్త్వబోధంబె వేరవుసుమ్ము

ముఖ్యముగా మంచివారు పూనినకార్యములకు దేవతలు తోడుపడుదురని తత్త్వవేత్తలు చెప్పుదురు. అందువలననే విష్ణుభక్తిదేవియిప్పుడు "నీవుకామాదులను గెలుచుట కుద్యోగింపుము; నేనును నీ పక్షము నవలంబించెదను" అని సందేశము పంపినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడైయున్న కాముని వస్తువిచారుఁ డొక్కఁడే జయింపఁదగినవాఁడు. కానిమ్ము. వానిని నిర్జించుటకయి యిప్పుడతనినే నియమించెదను. ఓ వేదవతీ! నీవు వస్తువిచారుని బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించివస్తువిచారునితోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

వస్తు—అయ్యో! నిర్విచారసౌందర్యాభిమానవరిష్ఠుఁడైన కామపిశాచునిచేతను ముఖ్యముగా దురాత్ముఁడైనమహామోహునిచేతను లోకము చెడిపోవుచున్నది.

చ. కలికి యటంచునున్, గలువకంటి యటంచును, సుభ్రువంచు, మం
జులసుముఖాబ్జ యంచు, గురుసుస్తని యంచు, బ్రహాస్నితంబయంచు

చెలిమి నటించుఁ గాంచు భ్రమియించు రమించు బుధుండు నేర! చె
ల్వ లశుచిభ్రష్టులం మను దలంపఁడు మోహవిచేష్టితంబులన్.

చక్కగా వస్తువిచారము చేయఁగల సూక్ష్మబుద్ధులకు సహితము మాంసాస్థిపంజరము లైన స్త్రీలు స్వభావదుర్గంధనిలయము లనియు బీభత్సవేష లనియు వైరాగ్యమూలకలుగఁ గన్నది. అట్లయినప్పుడు వారియం దితరగుణారోపణము చేయుట స్పష్టమే.

మ. వరముక్తామణిహారముల్ మణిగణత్స్వర్ణాంగదంబుల్, గిరా
బరచిత్రోద్ధిమ దుకూలవస్త్రముల్ ఘుసృణాపూర్ణస్ఫురాతలుక్ దానిప్రా
సరముల్ పైపయిఁ జూచి యల్పమతు లిచ్ఛం గాంతు రామోత్రహాయుక్
ధరనాసల్ నరకార్ధనామలనుచుం దర్కింతు రుద్యన్మతుల్.

(ఆకాశమునంకఁ జూచి) ఓపాపీ! చండాలా! సిరికామా! అనావలంబనముగా వచ్చి వీరీలాగున జనులను వ్యాకుల పెట్టుచున్నావేమిరా? ఓసరో! కామావిష్టుఁడు—

మ. ననుఁ గామించెను బాలయామె, యొలమిన్ నన్నిన్యం గాంక స్వచూ
చెన, నీయుత్పలనేత్ర కౌఁగిటను జేర్చెన్ న, న్ననున్ గాఢి; యో
ఘనమూర్ఖా! నినుఁ గాంచె నెవ్వతె? నినుం గామించె నెవ్వర్తె యం
గన మాంసాస్థులఁ బుంగ; లోపలి నింకాయుండె వీక్షించెదున్.

ప్రతీహారి—ఓయుమహానుభావా! ఇటురమ్ము.

ఇద్దఱు—(ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతి—అదె మహారాజాసీనుఁడయియున్నాఁడు. నీవారినసన్నిధికిఁబొమ్ము.

వస్తు—(దాపునకుఁబోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! వీఁడె వస్తువిచారుఁడు దేవరకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

వివే—వస్తువిచారా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

వస్తు—(కూరుచుండి) దేవా! మీ సేవకుఁడు వీఁడిదే వచ్చియున్నాఁడు. ఆజ్ఞయేమో యనుగ్రహింపవలెను.

వివే—మహామోహునితో మనకు యుద్ధము సంప్రాప్తమయినది. అక్కడ ప్రధానవీరుఁడు కాముఁడు. వానికిఁ బ్రతివీరునిగా మేము నిన్ను నిరూపించినాము.

వస్తు—దేవరవారు నన్నిట్లు సంభావించుటచేత ధన్యుఁడనయినాఁడను.

వివే—ఇఁక నీవేయాయుధముచేత గాముని జయించెదవు?

వస్తు—ఓహో! ఎంతవాఁడు! వానిని న్నవిలాయిదమ్ములు. పూవిల్తునిగామును జయించుటెంతపని? ఇక్కడఁ గూడ శస్త్రగ్రహణ మపేక్షింపవలెనా? దేవరవారు చిత్తగింపుఁడు—

ఉ. ఇంద్రియమార్గమందు మనసేగకయుండఁగ దారిగాచెదన్;
జంద్రనిభాస్యలం దలఁచినన్, ముఖపద్మ మాడించెదన్,
సాంద్రవికారముల్ గలుగు; సాతులు కోఁతలకిత్తు లంచు, రా
జేంద్ర! పరీక్షణంబు మదినెంచుము మీఁగాను నిరూపు మాపెదన్.

విభే—మేలు! మేలు!

వస్తు—అంతేకాక,

చ. తతపులినస్రవంతుల, నితాంతపతత్ప్రఘ్రనిర్ఝరోపలాం
చితగిరులన్, సుసాంద్రసురుగీతలపుణ్యవనప్రజంబులన్,
యతిబుధసంగతిం దనరి, వ్యాసపినిర్మితశాంతివాక్యముల్
ధృతిఁగాచియుంప నట్టిన, నిఁకెక్కడికామిఁ డెఁకేటికామినుల్?

వాకేశునకు కామునికిఁ బ్రధానాస్త్రము. అట్టివారి యొక్క తేజము పఁబడిన పక్షము, అస్సాహాయులందఱును విఫలప్రయత్నులయి భంగమును బొందుదురు. ఎట్లన—

ఉ. గంధముఁ గాముదీపికలుఁ, గవ్వలరాయఁడు, బూవుఁదోఁటలం
దంపపుఁబాటపాటు మధుపాళుల నొప్పువసంతకాలమున్,
మందకపంబవాయువులు, మంద్రరాగాద్దలసద్దనంబులున్,
డింపనికాముమిత్రములు; నిగ్రహలింపఁ స్త్రీలఁగల్పిచెన్.

ఇఁకఁ గాలవిలంబము చాలును ఇప్పుడు దేవరయాజ్ఞ యేమి?)

క. ఉరుతరవిచారశరముల
నరిబలములఁ గూల్చి నేన యడఁచెదఁ గామున్;
గురుసేనఁ ద్రుంచి పార్థుఁడు
శరధారల సింధురాజుఁ జంపినకరణిన్.

విభే—(ప్రసాదపూర్వకముగా) మంచిది, నీవు శత్రువిజయమునకై సన్నద్ధుడవు కమ్ము.

వస్తు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని ప్రణమిల్లి నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

విభే—వేత్రవతీ! నీవుపోయి క్రోధునిజయించుటకు నిమిత్తము క్షమను బిలుచుకొని రమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి క్షమతోఁ గూడ ప్రవేశించు చున్నది.)

క్షమ—ఉ. క్రోధమహాంధకార ఘనదుర్వికటభ్రుకుటీతరంగరా
దారిధిక ల్యుగసాంద్రకిరణారుణచక్షులు నా మహావివే

క్రోధమహామహోగ్రులను నల్గక నైతును, వీరలో యనన్,
సాధులు నిశ్చలాత్మమలసాగరతుల్య గభీరులెంతయున్.

(శ్లాఘనపూర్వకముగాఁ దన్నుఁ జూచుకొని)

ఉ. లేదు వచోఘనకర్కశత్వము; లేదు శిరఃపరిపీడనంబునున్;
లేదు మనఃప్రతాపమును; లేదు శరీరవిమర్దనంబునున్;
లేదు దలంపఁ గాదిగ గణింపఁగఁగల్గు ననర్థయోగమున్;
బోధగ నేనె తప్పియును క్రోధజయంబున [illegible].

(ఇద్దరును ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతీ — అదె మహారాజుగారు. ప్రియసఖీ! [illegible]

క్షమ — (సందర్శించి) దేవా! జయము గుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఇదిగో దేవర వారి దాసురాలయిన క్షమ సాష్టాంగప్రణామము చేయుచున్నది.

వివే — ఓ క్షమా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

క్షమ — (కూర్చుండి) దేవా! ఈ సేవకురాలెందునిమిత్తము పిలిపింపఁబడినదో యాజ్ఞ యిండు.

వివే — ఓ క్షమా! మాకిప్పుడు సంప్రాప్తమయిన యుద్ధమునందు దారుణుఁడయిన క్రోధుని నీవు జయింపవలెను.

క్షమ — దేవరవారి యనుగ్రహమువలన నేను మహామోహునైనను జయించుటకు సమర్థురాలనగుదును. ఇఁక నాతని యనుచరమాత్రుఁడైన క్రోధుఁ డెంత? నేనాపనిని శీఘ్రముగానే నిర్వహించెదను.

ఉ. అన్నట దేవయజ్ఞపితృయజ్ఞతపోధ్యయనక్రియాదులె
న్నెన్నొ యకారణంబ సమయించెడువానిని బాపకర్మునిన్
గన్నుల నిప్పుకల్ గురియఁ ద్రొక్కుచువాని సభింతుఁ గ్రోధునిన్
మున్నలభద్రకాళి యసురున్ మహిషాసురుఁ జంపినట్లుగన్.

వివే — ఓ క్షమా! ఇప్పుడు క్రోధవిజయోపాయము నాకు వినిపింపుము.

క్షమ — దేవా! విన్నవించెదను వినుఁడు.

చ. పురుషుఁడు క్రుద్ధుఁ డౌట నగుమోము, దురాగ్రహుఁడౌటఁ బ్రసాదమున్,
బరుషవచస్కుఁడౌటఁ గుశలవార్త, ప్రమోదము తోడనోర్పుచో
నెరపఁగఁ జెల్లుఁ; బొందును రసజ్ఞతచిత్తులు దైవికాపదు
ల్వేరమునె; క్రోధభావ మిటులల్లు దయారససాహసంబులన్?

వివే — సాధు! సాధు!

క్షమా—దేవా! క్రోధుని జయించుటవలననే హింసాపాపప్రముఖమాత్సర్యాదులు సహితము జయింపఁబడినవారగుదురు.

వివే—మంచిది. నీవు శత్రువిజయముకొఱకు సంసిద్ధురాలవుగమ్ము.

క్షమ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వివే—వేదవతీ! లోభుని జయించుటకయి సంతోషుని పిలుచుకొని రమ్ము.

ప్రతీ—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి సంతోషునితోడఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

సంతో—(ఆలోచించి జాలితో)

చ. ప్రతిదినముగాను స్వేచ్ఛముగఁ బండ్లు లభించు భూరుహంబులన్;
హితవుగఁ ద్రావఁ దొరకు నెప్పుడు జల్లని స్వాదుతోయముల్;
పరిమళయుక్తమై చిక్కు సుమపల్లవముల్ సుఖశయ్యకింపుగా;
నతికృపణాల్ శ్రమింపవారు ధట్టింపుచు ధనికాంగణంబులన్.

(ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓసిమూర్ఖా! లుబ్ధా! నీయీవ్యామోహము దురుచ్ఛేదము గదా?

చ. ధనమ్మునకై కాంక్షితజలధార మ్రింగ దగుగాన్న నీవు నా
పునఁగనె, యెన్నిసార్లు చెడిపోవఁగలేవు ధనప్రియాత్మకుల్?
మానుజులెన్నగంటి? యాశ నిలు మానవుఁటయ్యెన్; నేఁడునాలుగాఁ
దునుఁగను నీమనం బకనితో శిలతో నదిచేయఁగాఁబడెన్.

లోభాంధకారహతుఁడవయిన నీయీచేష్టితము మనస్సునకాశ్చర్యము కలిగించుచున్నది. ఎట్లనిన—

మ. ధనమార్జించెదనంచుఁ, బాపిష్ఠుఁడగు విత్తంబింక పెంచింతు నం
చును, లాభంబును వృద్ధిఁగోరఁజెడ నంచున్, సొమ్ము ధ్యానింతు వీ
వనిశంబున్; గన నన్నిటిందినెను యాయాశాపిశాచంబు గ్ర
క్కున లోభాంధతమోవృతున్ నిను మెసంగున్ చక్కనం ఇక్కటా!

మఱియును,

చ. ధనము గడించుటే మొదటఁ దద్దయుఁ గష్టము; కల్గి నాపయిన్
ధనమునకున్ క్షయంబును వినాశము రెండు వియోగమార్గముల్;
ధనము నశింపఁ గల్గును వ్యథల్; సిరిఁ గూర్పమిఁ గల్గు నావ్యథల్;
ధనమును గూర్పకుండుటయె దానిని గూర్చుట మేలు చెప్పుమా.

అంతేకాక,

మ. అనయంబుం గెనటియించు మృత్యువు శిరంబందున్; జరాపన్నగం
బును గ్రమింప నున్నను; విశ్వమునకున్ దివా వధూపుత్రతాదులౌ గ్రహములన్;
ఘనబోధాంబులఁ బాచి లోభరజమున్ గాఢాజ్ఞతాజన్యమున్,
తృణమానంపసుధాంబుధిన్ మునుఁగుమా శశ్వత్సుఖం బబ్బెడిన్.

ప్రతీ—వీరె ప్రభువుగారు. ఓ మహానుభావా! ఈ మహాసన్నిధానమునకుం బొమ్ము.

సంతో—(సమీపమునకుం బోయి) స్వామీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! వీఁడె సంతోషుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.)

వివే—ఇక్కడఁ గూర్చుండుము. (అని సన్నిధానమునందుఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంతో—(వినయముతోఁ గూరుచుండి) ఈభృత్యజనునిపని యేమో దేవర యాజ్ఞాపింపవలెను.

వివే—నీ ప్రభావము లోకవిదితమయినది. కాఁబట్టి యిప్పుడు బహుభాషలతోఁ బనిలేదు. నీవు లోభుని జయించుటకును వారణాసికిఁ బోవలెను.

సంతో—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

చ. కలయ మెలంగుచున్ బహుముఖంబుల ముజ్జగముల్ జయించి లో
కలుషము, దేవభూసురమహావధబంధన లబ్ధవృద్ధియై,
వెలసినలోభునిన్ బరిభవించి జయించెదనంచు ధీసమ్మతిన్,
బలమున మున్ను దాశరథి పఙ్క్తిముఖున్ నుఱుమాడినట్లుగన్.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వినీతవేషుఁడైనయొక పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—దేవా! విజయప్రయాణమంగళములు జరుపఁబడినవి. మౌహూర్తికులు పెట్టిన విజయయాత్రాసమయమును సమీపించినది.

వివే—అట్లయిన మొదల సేనాపతులు సైన్యములను బయలుదేఱుటకు నియమింపవలెనని చెప్పు.

పురు—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

చ. పటుకటదానమత్తమహాపంబులఁ గూర్పుఁడు సద్ద్విపంబులన్;
బటిమ నిడుండు తేరులకు వాయుజవంబుల వారువంబులన్;
భటు లొనరింపుఁడీ వెలి నభ మ్మసితాబ్జమహావనమ్మువన్;
జటులకృపాణులు వేసం జనుఁ డాశ్వికులార! శ్రేణులై.

వివే — మంచిది ! మంగళస్నానము లాచరించి నేను బ్రయాణమయ్యెదను. (పారిపార్శ్వకునితో) సంగ్రామోచితమయిన రథము నాయత్తపఱచి తీసుకొని రమ్మని సారథి కాజ్ఞాపింపుము.

పారి — దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు యుద్ధరథమును సిద్ధము చేసికొని సారథి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సార — దేవా ! ఇదిగో రథము సిద్ధముగా నున్నది. దేవరవారు రథారోహణము చేయవచ్చును.

వివే — (మంగళవిధులను నిర్వర్తించి రథారోహణము నభినయించుచున్నాఁడు)

సార — (రథవేగము నిరూపించి) దేవా ! చిత్తగింపుఁడు చిత్తగింపుఁడు.

మ. ప్రమదోద్ధూతరజశ్ఛటానుమితశుంభద్యానధావద్ఘురా
గ్రచయేషత్ప్రచుంబితోర్వ్యపరిభాగంబుల్ మహావాహముల్
ప్రవలన్మంథరమథ్యమానజలధిధ్వానాగ్రఘోషంబుగా
నుపతత్ప్రోథిని వ్యోమమార్గమున నోహో ! తేరుఁ గొంపోయెడున్.

· దిగో సమీపమునఁ ద్రిభువనపావనమైన వారణాసీనగరము దృష్టిపథమునఁ బడినది.

శా. ధారాయంత్రపతజ్జలౌఘదితనితాంతధ్వానసంయుక్తముల్ ;
నీరేజాకరప్రభాగవళముల్ , వెల్గొందు సౌధాగ్రముల్ ?
భూభృద్వీక్ష్యములై శరద్ఘనళజీమూతాంతరాజత్కటిన్
చిభ్రామ్యంబు లవె పతాక లెసఁగున్ జిత్రమ్ముగా న్నేడలన్.

ప్రసూనఫలభరితములై మధుకరనికరఝంకారముఖరంబులును వికసితకుసుమవిసరవిగళన్మకరందవర్షాతిశయధురంధరంబులును నానాప్రసూనసుగంధబంధురంబులును శ్యామాయమాననిబిడచ్ఛదచ్ఛాయానవనీరుహసంతానాహారంబులును నగపురోద్యానప్రదేశంబులవిగో సమీపంబునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈవాయువులు నహిత మిక్కుటముఁ బాశుపతవ్రతమును గ్రహించినతాపసులవలెనే కానఁబడుచున్నవి. ఎట్లన—

చ. సురనదినీటఁ దేలి, సురజోభసితంపు కరంబుఁ దాల్చి, యీ
శ్వరునకు నర్చనల్ సలుపుచాడ్పున మీఁదను బూలు రాల్చి, ని
ర్భరమధుపస్వనంబునను బాటలు చాలఁ జెలంగ, వాయువుల్
కరమును నృత్యము ల్సలుపుఁ గంపమునొందులతాభుజంబులన్.

వివే — (ఆనందముతోఁ జూచి)

మ. హృదయాకర్షకమయ్యెఁ జంద్రమకుటుం డింపుంట నీకాశి, తాఁ
బదమై ముక్తికి విద్యయట్లు, గమమార్పన్ స్వప్రభానందమై ?

అని వె భూదేవికి శ్రీమూర్త్యనఘమై యింపొందెడిన్ సంగి స్వ
స్థదిఁ, బ్రాంక్రీడికేళిన్ గడున్ నగుచు శ్రీనవ్యాగహాసంబునన్.

సారధి—ఓదేవా ! చూచుఁడు, చూచుఁడు ఇది గంగాతీరమున కలంకార భూతమును త్రిభువనపావనము నైన శ్రీమత్త్రిలోకగురు విశ్వేశ్వరాఖ్యమహాదేవుని యాలయము.

వివే—(హర్షముతో) ఓయీ !

క. మును చెప్పిరి యాదేవుం
డనఘుఁడు క్షేత్రాధినాథుఁ డని ఋషిశ్రేష్ఠుల్ ?
తనువులిట విడిచినంత
ఘనపుణ్యాత్ములు భక్తజనులు కలియుదు రనిన్.

సార—దేవా చూడుఁడు చూడుఁడు. అదిగో మనలను జూచినమాత్రముననే కామక్రోధలోభాదు లిక్కడనుండి దూరముగాఁ దొలంగుచున్నారు.

వివే—వారట్లే తొలఁగుదురు. కానిమ్ము నేనీయాలయమునందుఁ బ్రవేశించి యాభీష్టసిద్ధికొఱకు భగవంతునకు నమస్కరించెదను. (అని రథమునుండి దిగి గుడిచొప్ప చూడ్కి నిగిడించి) ఓమహాదేవా ! నమస్కారము నమస్కారము నన్ను దయ చూడుము.

క. కామింతు నమస్కృతులివె
సోమార్ధమలజ్ఞానదేహ ! సోమార్ధధరా !
సోమాగ్నిత్రిలోచన !
వేడుకను నొసంగు నాకు శ్రేయఃప్రాప్తిన్.

(అని నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సార—దేవా ! ఇది త్రిభువనగురుఁడైన యాదికేశవస్వామి యాలయము.

వివే—అటకుఁ బోదము (అని వెళ్ళి యాదికేశవస్వామికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి) ఓ భగవంతుఁడా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక !

దండకము. అసురచయచమూచక్ర మాడామణిశ్రేణి సీరాజితోపాంతపాదద్వయాంభోజ ! రాజన్నఖద్యోతకిమ్మీరితస్వర్గపీఠా ! స్ఫురద్వైతభ్రాంతిసంతానసంతప్తవందారుసంసారనిద్రాపహారైకదక్షా ! క్షమామండలోద్ధారసంభారసంఘృష్టదంష్ట్రాగ్రకోటిస్ఫురచ్చైలచక్రా ! క్రమాక్రాంతలోకత్రయా ! బాహుబలప్రోద్ధృతాఖిలగోవర్ధనచ్ఛత్రనిర్వారితాఖండలోద్భూజితాకాండవర్షాంబువాహావలివ్రాతసద్గోకులత్రాణవిస్మారితాశేషవిశ్వా ! ప్రభూత్తంస ! దైత్యేంద్రవక్షస్థలీసంగిపంకేరుహాక్షా ! [illegible]

...న్నానో ద్ధారకధామాధిపా ! త్రస్తదైత్యేంద్రవక్షస్స్ఫుటీపాటనాకుంఠ భాస్వన్నఖశ్రేణి ...ప్రసృతస్ఫారరక్తార్ద్రయుగ్మాంగకా! త్రైలోక్యదివ్యప్రభోద్దండకంఠాస్థిహా ...ఘోన్మత్తశత్రుద్రుమవిక్రమస్ఫూర్జితోల్లాసితోద్దామహర్షోద్దండదోర్దండ! ఖండేందు ...ప్రియా ! ప్రౌఢదోర్దండవిభ్రాంతమందార... శ్రీభుజావల్లి సంశ్లేషసంక్రాంతపీనస్తనాభోగపత్రావళీలాంఛితోరస్స్థలా ! స్థూలముక్తాఫలోదార హారప్రభామండలప్రస్ఫురద్గాత్ర! వైకుంఠ! సద్భక్తసందోహసంసారమోహాబ్ధిసంప్లవ భోగీంద్రశయనం ... మహాదేవ ! దేవా ! నమస్తే నమస్తే నమః॥

(అని సాష్టాంగప్రణామము చేసి బయలుదేరి చూచి) మంచిది. ఇదియే మనకు నివాసార్హమయిన ప్రదేశము. ఇక్కడనే మన సేనలను విడియించెదను.

(అని యిద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము.

[అప్పుడు శ్రేష్ఠ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్రేష్ఠ—(ఆలోచించి) హా! దైవవిధము! సుపరిష్కృతమయిన వేదోక్తి;

గీ. శాంతినీరంబునను సంభవిల్లు
క్రోధశిఖి నిర్దహించును గులము నెల్లఁ?
ఘనసమీరాగ్రహాలిత మహీజఘట్టనమునఁ
గలుగుదహనంబు వనమెల్లఁ గాల్చునట్లు.

(కన్నీరు విడుచుచు) అక్కటా ! దారుణమయిన సోదరమరణమువలనఁ గలిగినశోకానలము దుర్వారమయినదిగా నున్నది. అది వివేకమేఘజాతములచేత నయినను జల్లాఱదు. ఎట్లన—

చ. స్థిరగురువస్తువుల్ గిరులు సింధువులు న్నదులున్ నశింపఁగా,
నరులన నెంత, యిట్టులు కనత్ప్రణకల్పులు మృత్యుదృష్టికిన్.
బొరిబొరి బంధుదుఃఖభవమోహ మడఁచి వివేకమార్గుఁగా,
నెరయుచు శోకవహ్ని దహియించుచుఁ జిత్తము నట్టులయ్యెనున్.

క్రూరస్వభావులయినను గాంధారోర్ధాదులగు సోదరులు కథాశేషులగుటవలన నాగ[illegible] యీఱ్ఱయినది.

క. భీకరశోకాగ్నిశిఖా
నీకము శిథిలములొనర్చి నెఱకులనెల్లన్
పైకొలుపు దేహశోషముఁ?
బ్రాకటముగ నంతరాత్మ వడిగ దహించున్.

(ఆలోచించి) "బిడ్డా! శ్రద్ధా! నేనిక్కడనుండి హింసాప్రధానమయిన యుద్ధమును జూడలేను కాఁబట్టి నేనకాశీకాపురమును విడిచి సాలగ్రామమును పేరుగల విష్ణుక్షేత్రమునందుఁ గొంతకాలము గడపెదను. నీవక్కడకువచ్చి వృత్తాంతమును జరిగిన క్రమమున నాకు నివేదింపుము" అని విష్ణుభక్తిదేవి నాకాజ్ఞాపించినది కాఁబట్టి యాదేవిసన్నిధానమునకుఁ బోయి యీసమగ్రవృత్తాంతము సర్వమును నేనామెకు విన్నవించెదను (ముందుకు నడిచి చూచి) ఇది యాచక్రతీర్థము. ఇందుసంసారసాగరోత్తారకమయిన నావకుఁ గర్ణధారుఁడైన భగవంతుఁడగు శ్రీహరి ప్రత్యక్షముగా వాసము చేయుచున్నాఁడు (ప్రణమిల్లి) ఇదిగో మునులచే నుపాస్యమానురాలయిన విష్ణుభక్తిదేవి శాంతితో నేదో యాలోచించుచున్నది. నేనామెకు సమీపమునకుఁ బోయెదను (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

శాంతి—అమ్మా! మీరు ప్రబలచింతాకులహృదయ లయి యున్నట్లు కానఁబడుచున్నారు.

విష్ణు—బిడ్డా! మహావీరతుల్యాకారమయినయీ ఘోరయుద్ధమునందు బలవంతుఁడైనమహామోహునితోఁ బ్రతిఘటించిన పుత్త్రప్రాయుఁడైన వివేకునివృత్తాంత మేమయినదో తెలియకపోయెనని నామనస్సు వ్యగ్రమగుచున్నది.

శాంతి—దేవీ! ఇక్కడ విచారింపవలసినపని యేమున్నది? దేవిగారియనుగ్రహమున్నందున వివేకమహారాజునకు విజయము నిశ్చయమని నేనెఱుఁగుదును.

విష్ణు—బిడ్డా.

క. ఘనధర్మపక్షబలమున
ననివార్యంబుగ లభించు నభ్యుదయంబుల్?
విను మట్లయ్యెను, సుహృదుల
మనసెపుడు నపాయశంక మఱిమఱిఁబూనున్.

అంతేకాక శ్రద్ధ యింతతడవు రాకుండుట మనస్సునకు సందేహము పుట్టించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(సమీపమునకుఁబోయి) భగవతీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

విష్ణు—శ్రద్ధా! నీవు క్షేమముతో వచ్చితివా?

శ్రద్ధ—దేవిగారి యనుగ్రహమువలన.

శాంతి— అమ్మా! ప్రణామము చేయుచున్నాను.

శ్రద్ధ— పుత్త్రీ! నన్నాలింగనము చేసికొనుము.

శాంతి—(తల్లిని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

శ్రద్ధ—బిడ్డా! విష్ణుభక్తి దేవిప్రసాదము చేతి మునిజనమనోనివాసమును బొందుము.

విష్ణు—అక్కడ నేమిజరిగినది ;

శ్రద్ధ—దేవిగారికిఁ బ్రతికూలముగాఁ బ్రవర్తించువారికిఁ దగినట్లు జరిగినది.

విష్ణు—అది సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

శ్రద్ధ—దేవీ! అవధరింపుము దేవి యట్లాదికేశవాలయమునుండి వెడలఁగానే తనపాటలవర్ణమును గొంచెము విడిచి సూర్యుఁడు ప్రకాశించుచుండగా విజయ ఘోషాహూయమానానేక వరవీరగళహుంకృతసింహనాదబధిరితదిగంతంబును సతతధావత్తురగ ఖరతరఖురఖండితభూమండలోచ్చలద్ధూళిపురరజఃపటలాంతరితభాస్కరబింబంబును బ్రబలతరకర్ణతాళాస్ఫాలనోత్పన్నమదకరిఘటాసిందూరసంధ్యాయమానదశదిశంబును బ్రళయజలధరధ్వానభీషణంబును నగు వారియొక్కయు మనయొక్కయుం సైన్యసాగరము సన్నద్ధమయి యున్నప్పుడు వివేకమహారాజు మహామోహమహారాజునకడకు న్యాయాయిత దర్శనుని దూతనుగాఁ బంపెను. అతఁడు బోయి మహామోహునితో నిట్లనియె—

మ. చను, విశ్వాలయపుణ్యకాననదీసాన్నిధ్యభక్తాంతరం
గనివాసంబు త్యజించి, మ్లేచ్ఛమహిఁ గొంకక భృత్యవర్గంబుతోఁ
జనకున్నన్, గరవాలదారితభవత్సర్వాంగధారోత్కట
ఘనరక్తంబులు త్రాగఁగాఁ గలిగెడునక్కల్ మ్రింగు మాంసముల్.

విష్ణు—తరువాత తరువాత.

శ్రద్ధ—దేవీ! తరువాతఁ గోపముచేత వికటలలాటతటతాండవితభ్రుకుటియై మహామోహుఁడు—"ఈదుర్నయపరిపాకఫలము వివేకపుత్రత మనుభవించుగాక!" అని పలికి, తానే మొట్టమొదటఁ బాషండాగమబృందములను బాషండశాస్త్రసహితముగా యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పెను. ఆలోపల మనసైన్యమునందు,

గీ. వేదవేదాంగతతు లుపవేదసమితి
స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లెలమిఁ గొలువఁ,
జంద్రసమకాంతితో సరస్వతి, సరోజ
కర యగుచు నిల్చె నాకస్మికముగవచ్చి.

విష్ణు—తదనంతరము.

శ్రద్ధ—దేవీ ! అప్పుడు వైష్ణవ శైవ సౌరాదులయిన సర్వాగమబృందములును సరస్వతీదేవి సకాశమునకు వచ్చెను.

విష్ణు—అటుతరువాత.

శ్రద్ధ—తదనంతరమున—

శా. వేదోమీమాంస, సరస్వతీసతిపురోవీథిన్ రణోత్సాహయై,
ప్రాముఖ్యస్థితి న్యాయకాపిలమహాభాష్యాదిసద్గ్రన్థ
స్తోమంబు లొరగాలుచుండగ ధర్మగుప్తిన్, శుద్ధాయుతన్యాయకో
ర్భిమాకారిణి నిల్చె, దుర్గ్రహణిన్, వేదత్రయీ నేత్రియై.

శాంతి—స్వభావప్రతిపక్షము లయినయోగము న్యాయశాస్త్రప్రపదము లొకట్రొటిగాఁ గలియుట యెట్లు సంభవించినది ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ !

క. ఇతరేతర వైరమునన్
సతము మెలఁగు నేకవంశజాతులు తమకున్
క్షితిలోపల నవమానం
బితరులచేఁ గల్గుచోట నేకముకారే ?

ఏకపరిమాతము లయినతమకు లోలోపల విరోధమున్నను, వేదసంరక్షణముకొఱకును నాస్తికపక్షాధిక్షేపణముకొఱకును శాస్త్రసంఘముల కైకమత్యము కలుగును. ఆగమసముదాయములో సహితము విరోధము తత్త్వవిచారములందుఁ గానరాదు. ఎట్లన—

శా. శాంతం బద్వయ మవ్యయం బజము శర్వాద్బ్రహ్మ, మాతన్వను
శ్రాంతం బాగమపంక్తిచే సగుణతన్ బ్రహ్మచ్యుతేశాఖ్యలన్
ఇంతొప్పన్ బహుధా స్తుతింపఁగఁబడున్ ? నానాగమశ్రేణి సం
క్రాంతింబో నొకబ్రహ్మమంచు నె, సమర్పింపందు నెల్లున్ బలెన్.

విష్ణు—తరువాత ? తరువాత ?

శ్రద్ధ—దేవీ ! తరువాత నిరువాఁగునందును నిరంతరశరనికరధారాసారపాతోపద్రుతమద్దినలగుకరితురగరథపదాతులకును నుభయపక్షయోధజనులకును సంకులసమరంబు సంప్రాప్తమయ్యెను. అప్పుడు,

మ. ప్రవహించె న్నదులస్రతోయములుఁ, గ్రవ్యస్ఫారపంకంబులున్,
వివిధోద్యద్ఘనకంకరంకసివహోభీలావకీర్ణాంబులున్,
నవనారాచవిభిన్నహస్తిగిరిశీర్ణభ్రష్టవేగోల్లస
ద్ధవళచ్ఛత్రసమూహహంసములు నైతద్వ్యాప్తరంగంబుసన్.

ఆమహాదారుణసంగ్రామంబునఁదఁ బరాపరపక్షవిరోధిత్వముచేతఁ బాషండాగమ బృందమును ముందుంచుకొని వచ్చినలోకాయతికతంత్రసముదాయము మాన్యాన్వయసైన్య విమర్దనముచేత విధ్వస్తమయ్యెను; అనంతరము పాషండాగమజాలము నిర్మూలమగుట చేతసదాగమసాగరప్రవాహముచేతఁ గొట్టుకొనిపోయెను. తదనంతరము సౌగతాగమ సముదాయములు సింధుగాంధారమగధాంగపారశీకవంగకళింగాది మ్లేచ్ఛప్రాయదేశము లఁబ్రవేశించెను. పాషండదిగంబరకాపాలికాద్యాగమసంచయంబులు పామరబహుళంబు లైన పాంచాలమాళవాభీరావర్తసాగరానూపదేశములయందు నిగూఢముగా సంచరించు చున్నవి; న్యాయమూర్ధ్వనుగతయైన మీమాంసచేత గాఢప్రహారజర్జరీకృతములైన నా స్తికతర్కసమూహంబులు తమయాగమసందోహంబులు పోయినదారినే పోయినవి.

విష్ణు—అటుతరువాత,

శ్రద్ధ—అటుతరువాత వస్తువిచారునిచేతఁ గాముఁడుహతుఁడైనాఁడు; క్షమ చేతఁ గ్రోధపారుష్యహింసాదులు హింసింపఁబడినారు; సంతోషునిచేత లోభతృష్ణా దైన్యానృతవాద పైశున్యస్తేయపరిగ్రహులు నిగ్రహింపఁబడినారు; అనసూయచేత మత్సరుఁడు జయింపఁబడినాఁడు; పరోత్కర్షసంభావనునిచేత మదుఁడుసంహరింపఁ బడినాఁడు; పరగుణాధిక్యునిచేత మానుఁడు ఖండింపఁబడినాఁడు.

విష్ణు—(హర్షముతో) చక్కఁగాజరిగినది. ఇఁకమహామోహునికథయేమయినది?

శ్రద్ధ—దేవీ! మహామోహుఁడు యోగవిఘ్నసహితుఁడయి యెక్కడనో యడఁగియుండుటచేత నాతనిజాడ తెలియరాకున్నది.

విష్ణు—అట్లయినచో మహానర్థశేషమింకనునిలిచియేయున్నది. అతఁడుపరిహరణీయుఁడు. ఎట్లన—

క. పరమాదరపరుఁ డగుచున్,
శ్రీరసంపదఁ గోరుశేముషీమంతుం డిం
దరిశేష మగ్నిశేషము
గురుతరఋణశేష ముంచఁగూడదుసుమ్మీ.

ఇఁక మనస్సుయొక్క వృత్తాంతమేమి?

శ్రద్ధ—దేవీ! పుత్రపౌత్రాది మరణజాతశోకావేశముచేత నాతఁడును బ్రాణ త్యాగము చేయనిశ్చయించుకొన్నాఁడు.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇదియంతయు నిట్లయ్యెనేని మనము కృతార్థతను బొందినారము; పురుషుఁడును బరమానందమును బొందును. అయిననుదురాత్ముఁడయిన యతఁడు ప్రాణత్యాగ మేలచేసికొనును?

శ్రద్ధ—ఉపనిషద్దేవి ప్రబోధోదయమునకొఱకు గృహీతసంకల్పురాలయి యున్నందున నతఁడీవిధముగా శరీరముతోఁ జిరకాలముండఁడు.

విష్ణు—అగుఁగాక! వైరాగ్యోత్పత్తికొఱకు వైయాశికియైన సరస్వతిని నేనాతని కడకుఁ బంపెదను.

(అంతయును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

(అప్పుడు మనస్సును, సంకల్పుఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.)

మన—(కన్నీటితో) హా! పుత్రికలారా! ఎక్కడకుఁబోయినారు! ఒక్కసారి మీప్రియదర్శనమిండు. ఓకోరి కుమారులారా! రాగద్వేష మద మాన మాత్సర్యులారా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొండు. నా యంగములు నొచ్చుచున్నవి. అయ్యో! అసాధుఁడను వృద్ధుఁడను నయియున్న నన్నొక్కఁడయిన నాదరింపఁడేమి? ఓయసూయాద్యాశలైన కన్యకలారా, మీరెందుఁబోయినారు, ఆశాహింసాతృష్ణాదులైన కోడండ్రారా! మంద భాగ్యుఁడనైన నాకొక్కరును దక్కకుండ దైవహతకుఁడు మిమ్మందఱ నేక కాలమునం దెట్లెత్తుకొనిపోయినాఁడు! (తడఁబాటుతో)

మ. తనువెల్లన్ విషవహ్నియట్లు లమెడున్; దాఁ గాల్చెను మర్మముల్;
పెనుపొందించెనుఁ దీవ్రవేదనల; నైపెంపెల్ల మర్దించెనన్;
ఘనమోహాంధ మొదఁగూర్చెడున్; వరవివేకంబెల్లఁ బోఁ గార్చెడున్;
మనమున్ జీవితమున్ గ్రసించెడు, వెసన్ శోకజ్వరంబక్కటా!

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

సంక—ఓరాజా! తెప్పిఱిలుము.

మన—(తెప్పిఱిల్లి) ఇట్టియవస్థను బొందియున్న నన్ను జీవనైకప్రవృత్తిసహిత మాశార్వకున్న దేమి?

సం—(కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇంకను నీకుఁ బ్రవృత్తిదేవి యెక్కడిది? కుటుంబమరణసంజాతశోకానలతప్తహృదయ యయి యామె గుండెలుపగిలి మృతి నొందినదని విన్నాఁడను.

మన—హా! ప్రియురాలా! నాకొక్కప్రియమయిన ప్రతివచనమేలయియ్యవు? కటకటా!

ఉ. దేవిరో! నన్నుఁ బాసి యును త్రిమ్మరవెన్నఁడు స్వప్నమందునన్
నీ వెడఁబాసియుండుటను నేమ్మతకల్పుఁడనైతి నిత్తఱిన్;

దైవవిచేష్టితంబునను దవ్వులఁ బోయెడిదాన నీవు, నేఁ డహో !
జీవము శోధనుండెద ; నిసీ ! యసువుల్ కరమున్ దురంతముల్.

(అని మరల మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

సంక — ఓరాజా ! ఊఱడిల్లుము, ఊఱడిల్లుము.

మాన — (తెలివి తెచ్చుకొని) ఇఁక నాకు జీవితాశ చాలును ఓసంకల్పా ! చితి పేర్చుము ఇప్పుడు నే నగ్నిప్రవేశముచేత శోకానలము నార్పుకొనియెదను.

(అని సన్నాహపడుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించుచున్నది]

సర — "సఖీ ! సరస్వతీ ! అపత్యమరణఖిన్నుఁడయియున్న మనస్సు నొక్క ప్రబోధము గావింపుము. అతనికి వైరాగ్యోత్పత్తి యెట్లు కలుగునో యట్లు చేయుము" అని భగవతియైన విష్ణుశక్తి నన్నుఁ బంపినది గావున. నే నిప్పు డాతని సన్నిధికే పోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) వత్సా ! ఈవిధముగా నీవతిసంతాపము నేల పొందెదవు ; పదార్థము లనిత్యములని నీకీపాటికిఁ దెలిసినదేకదా ! ఇతిహాసములును, ఉపాఖ్యానములును, నీవీవఱకుఁ జదివినవే.

చ. అరయ విరించి యాదిగ సురాసురులున్ మునిముఖ్యులున్ మనుల్
ధరణియు వార్ధు లద్రిగణముల్ కల్పశతాయువు ద్రెగన్,
బొరసెద ఘోరశోకకరమోహము ! స్త్రీయులబుద్బుదోపమా
స్థిరతనుసంహతుల్ తెగి నశించినయప్పుడు చూడు లేమనన్ ?

కాఁబట్టి పుట్టిన పదార్థములయనిత్యత్వమును భావించుకొనుము. నిత్యానిత్యవస్తువివేకి యగువానిని శోకమంటదు.

గీ. బ్రహ్మమొక్కటియే సత్యవస్తువగుచు
నితరమెల్ల వికల్పిత మెప్పుడగును,
యప్పు డేకత్వమును జూచు ? నట్టివాని
కెక్కడిది మోహశోకంబు లెంచిచూడ ;

మాన — భగవతీ ! శోకావేగదూషితమయి యున్న నా మనస్సునం దిప్పుడు వివేకమునకే యవకాశము లేదు.

సర — వత్సా ! ఇది స్నేహదోషము స్నేహము సర్వానర్థమూలకమన్న యీయర్థము సుప్రసిద్ధమేకదా !

మ. ప్రియనామంబునఁ గ్లేశదుర్విషలతాబీజంబుల న్నాటఁగాఁ!
బయికిన్ స్నేహమయాంకురంబు లడరున్ వహ్నాగ్నిగర్భంబులై ;

ఘనులం బ్రాఁకుచు శోకవృక్షములిటుల్ బహ్వార్తి శాఖాశిఖల్
బయిపారన్ శతముల్ తుషాగ్నిగతి మెల్లంగాల్చు దేహంబులన్.

మన — దేవీ! ఇదియంతయు సత్యమే. అయినను శోకానలదగ్ధుఁడ నయిన నేను ప్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. అంత్యకాలమునందు మీ దర్శనమగుట మేలయినది.

సర — ఓయీ! ఈ కాలిత్రహత్యాప్రయత్నము మిక్కిలి యాశ్చర్యము. అంతే కాక యీయపకారులనిమిత్తము నీకీవేగిరపాటేల? ఆలోచించి చూడుము —

చ. ధరపయి వెన్క ముందిపుడు దారసుతాదిపరిగ్రహంబు చేఁ
బురుషసుఖార్థమై కలుగఁబోవదు మేలది నీకు నేరికిన్?
మరణమునొంది వారిపుడు మర్త్యనిషేధమొనర్తురార్తిచే;
నను లటులయ్యెఁ గాంతువు ఘనశ్రమ వ్యర్థముగాఁ దదర్థమై.

చ. కటకట! వారికై తనువు గాంచనికష్టము లేని యాభువిన్;
పటుగతి నెన్ని కొండ లెగఁబ్రాఁకెదు; వాఁకలదాఁట లెన్నికన్?
దటుకున నెన్ని ఘోరవిపినంబులు ద్రొక్కుదు; చిత్తవృత్తులన్
గుటిలవిదగ్ధవస్త్రిలను క్షుద్రనరేశులఁజూడ రెంపటిన్?

మన — దేవీ! ఇది నిశ్చయమే అయినను,

క. తనవలనఁ బుట్టి లాలన
మునయంబును గనుచు మనసునందే యెప్పుడున్
మనియెడువారలఁ బాయుట
తనప్రాణముపోకయట్లు తలకొల్పు వ్యథన్.

సర — వత్సా! ఈవ్యామోహము మమకారవాసనామూలమయినది.

గీ. ఇంటికోడిని మార్జాల మీడ్చి తెచ్చి
మ్రింగునప్పుడు కలిగెడు మేటిశోక
మెలుకనో పిచ్చుకనో భుజియించునప్పు
డొదవమి తలంప మమత లేకునికిఁ గాదె?

కాఁబట్టి సర్వవిధములచేతను సర్వానర్థబీజమయినమమత్వమును రూపుమాపుప్రయత్నము చేయవలయును. చూడు —

చ. జననమునొందు దేహమున జంతువు లెన్నియొ మర్త్యకోటికిన్!
తనువుననుండి యత్నమునఁ దాను వెలార్చునునందుఁ బెక్కుటిన్?
విను మిఁక నంమ బిడ్డలని పేరిడి కొన్నిటికిన్ దదర్థమై
దినమును గష్టపెట్టు నిజదేహము? లోకము మోహమేమనన్?

మన—దేవీ! అది యట్లే యగుఁగాక! అయినను మమత్వగ్రంథి దురుచ్ఛేద మయినది. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవిగారు దృఢముగా మనసునం దుంచుకొనవలెను.

క. నిరతాభ్యాస దృఢీకృత
పరమస్నేహానుభూతి పరిగుంభిత నీ
హారమమతాపాశం బే
వెంబున నేర్తు వనుటలు విడిపించుకొనన్.

సర—వత్సా! పదార్థములయొక్క యనిత్యతాభావనమే మమత్వచ్ఛేదనమునకుఁ బ్రధానోపాయము.

మ. చనలేదేనిఁ బ్రాణోత్తము నీకిటు మహాసంసారదావాంగింపఁగో
ఘనముల్ తీవ్రములు తాపత్రయముల్ బాధించుచున్ దుర్భరవ్యధ లౌనే ?
విను మజ్ఞానము, సుఖాభోగములఁ బ్రోదమున్ విస్మృతిఁ గాంచాభజీ
వనమునందుండి పలపోసిపోసి మనంబు భాస్వత్సుఖం బందుమా.

మన—భగవతీ! నీ ప్రసాదమువలన నావ్యామోహము పోయినది. కాని,

గీ. త్వత్సుఖోపాంచ దీర్ఘతపోధనుండ
నిగమలోకపరీతాస్మృతి నిష్ఠఁగనిన
తొలిశరంగ యున్న యింగల సాధ్వంత మకట!
మనసు మానద్యుతి శోకోద్యమ్ము లుబుకుచున్న.

కాఁబట్టి భగవతీ! ఈశోకపరితాపవిరుద్ధములు మానుట కేమైన మందుఁ గలదేమో యూనతిమ్ము.

సర—వత్సా! దాని నీవాకు మును నుపదేశించితినే యున్నాను.

గీ. ప్రాణసాక్షంబు లేక యె ప్రభవమొంద
ఘోరద్రవ్యంబు లైన మనర్గమైన
గాఢశోకప్రహారసంఘాతములకు
నరయఁగ సచింతయే పరమౌషధంబు.

మన—భగవతీ! అదిసత్యమే. అయినను చిత్తము దుర్వారమయినది. ఎట్లన-

గీ. ఒక్క చింతను మరలింప, నోలిమదిని
గదిసి చింతాపరంపరల్ కప్పివేయుఁ;
బల్మలును వాతధూతాభ్రపటల మాదరి
యిందుబింబంబుఁ గప్పి మాయించునట్లు.

సర—చిత్తమున కీవికార మున్నదే. అట్టిచోఁ జిత్తము నొకశాంతవిషయము

నంయుఁ బ్రవేశపెట్టవలయును.

మన—భగవతీ! ఆశాంతివిషయ మేదో ప్రసాదింపుము.

సర—వత్సా—అది రహస్యమైనది. అయినను శోకార్తున కుపదేశించుటలో దోషములేదు,

చ. స్థిరమతి నీలనీరదఘనదేహుని శ్రీహరినొందెదే, తామసం
హరువజాతిఖండనకరు నాహరునొండెదే దలంపు; లేనిచో,
నిరతిని బ్రహ్మవేత్త వగినీటికొలంకును బోలె నాత్మన
ప్పరము నింపు శోకమును బ్రహ్మముఁ జొన్ని భజింపు నిర్వృతిన్.

మన—(ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) సర్వవిధములచేతను నేను దేవిగారిచేత రక్షింపఁబడినాఁడను. (అని పాదములమీఁదఁబడుచున్నాఁడు.)

సర—వత్సా! నీహృదయ మిప్పటి కుపదేశార్హమయినది. కాఁబట్టి నీకు మఱియొకటికూడ నుపదేశించెదను.

మ. జనకుండో సుతుఁడో సఖుండో తనువుం జాలింప, ధీశూన్యులి
మ్మున శోకాగ్నిదహించుకొంచయు నుఁ గుమ్మలోన్మత్తుకాం జొక్కుటన్;
కన సంసార మసారమంచు శమసౌఖ్యంబుం గనం జేయుచున్
ఘనధీమంతులు కావనోరగ పగు మేకల్గించు వైరాగ్యమున్.

[అప్పుడు వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వైరా—(ఆలోచించి)

మ. నవనీతోత్పల కోమలచ్ఛవులు కన్నన్ సూక్ష్మపుత్రాత్వము— మా
నవదేహంబులపై విధాత్రుఁ డిటు నింప న్మాంసకున్నన్, సదా
ప్రసవదసారిరిమిమిశ్రమాంసపిసరగాత్రసాగతధ్వాంక్షగృ
ధ్రసృకళ్వానములన్ మరల్పఁగను సాధ్యంబౌను యెవ్వారికిన్?

మఱియును,

మ. తటినీగాంగోలను కల్మజాలము ; రుబోధ్యగ్నేహము స్నేహముల్ ;
స్ఫుటసంభోగరసంబు లంగవికారంబుల్; లోకముల్ శోకముల్ ;
ఘటితానందధనము స్మహానిధనముల్; వామభ్రూపతీశ్వమ, ల
క్కట! యెన్నెన్ని! జంతు రాత్మనిరతిన్ గాకీటపంథన్ జనుల్.

సర—వత్సా! ఇదె వైరాగ్యుఁడు నీదగ్గఱకు వచ్చుచున్నాఁడు. ఈతనిని గౌరవింపుము.

మన—నాపుత్త్రుఁడు వైరాగ్యుఁడా?

వైరా—(సమీపమునకుఁబోయి) అయ్యా! నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

మన—వత్సా! పుట్టగానే నీవు నన్ను విడచిపోతివి. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

వైరా—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

మన—పుత్రా! నిన్నుఁ జూచుటవలననే నాశోకావేశము ప్రశాంతమయినది.

వైరా—తండ్రీ! ఇక్కడ శోకావేశమునకవకాశమెక్కడనున్నది?

ఉ. దారినిబాంధవుల్, లేటివరదక్షదముకాంతలు, లోకసనంబులున్
వారిదముల్. సముద్రమున వావికులున్! వడిఁగూడిపోయిన
ట్లౌరయఁ దల్లిదండ్రులును నాత్మజాలున్ సఖులున్ సహోదరుల్
చేరుదుఁ బాయుదురు టిది సిద్ధము ప్రాజ్ఞుల కేడ శోకముల్?

మన—(ఆనందముతో) దేవీ! నాకుమారుఁడు చెప్పినదియథార్థమే.

చ. అలసనయౌవనల్ లలన, లాయువినావలసత్క్రుజ్ఞ్యనజం,
బలనవమల్లికాసురభిళానిలకందళముల్, తలంప ని
ర్మలసువివేకమార్జితమంబగు మన్మతి కిప్పుడెందమూ
వుల జలమట్లు మిథ్యలయి పొల్పతి తోఁచెనుఁ దొంటివన్నియున్.

సర—నాథా! ఇదియంతయు సత్యమేయయినను గృహస్థాశ్రమధర్మమును విడిచియుపహారోత్తరకాలమయిన నుండఁగూడదు. కాఁబట్టి నేఁడు మొదలుకొని నివృత్తిదేవియే నీకు సహధర్మచారిణి కాఁగలదు.

మన—(లజ్జతో) దేవియాజ్ఞకు బద్ధుఁడను.

సర—శమదమసంతోషాదు లయిన పుత్రులు నీకుపచారములు చేయుదురు; యమనియమాదులు మంత్రులగుదురు; వివేకుఁడును నీయనుగ్రహమువలన నే యుపనిషద్దేవితోడఁగూడ యౌరాజ్యసుఖ మనుభవించును గాక! మైత్రి మొదలయిననీతోఁబుట్టువులు నలువురును. నీయనుగ్రహమునకొఱకు భగవతియైన విష్ణుభక్తి దేవిచేతఁ బంపఁబడినారు. వారిని బ్రసాదపూర్వకముగా నంగీకరింపుము.

మన—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. మీయాజ్ఞలన్నిటిని శిరసావహించినాఁడను. (అని హర్షముతోఁ బాదప్రణామము చేయుచున్నాఁడు,)

సర—ఈయమనియమాసనప్రాణాయామాదులును. జిరంజీవివైన నీచే నాదరపూర్వకముగాఁ జూడఁదగినవారు. వీరితోఁగూడి నీవు సామ్రాజ్య మధిష్ఠింపుము. నీవు స్వాస్థ్యమును బొందినప్పుడు జీవాత్ముఁడును దనప్రకృతిని బొందును.

మ. రవిబింబంబు పయోధివీచులబలెన్, బ్రహ్మంబొకం డయ్యు సం
భవనాశాదులు పొందుతోఁచు బహుతన్ ద్వాస్సంగతిన్ వృత్తులన్;

దివుటన్ వృత్తు లడంచి నీవిఁక నివృత్తిం గూడితే, నాత్మయున్,
రవిబింబం బుదదర్పణంబునవలెన్, వాస్తైకతాచ్ఛం బగున్.

కానిమ్ము. జ్ఞాతుల కుదకప్రదానము చేయుటకొఱకు మనము నదికిఁ బోవుదము.

మన—దేవి సెలవిచ్చినట్లు చేయుదము.

[అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

షష్ఠాంకము.

[అప్పుడు శాంతి ప్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి—(వృత్తి) ! నీకంతయుఁ దెలిసినదేకదా ?

వృ. కామములు పరంపరం గనఁగ గూఢముగాఁ జని మోహుఁడేడనో
యడఁగుటచే విరక్తుఁడయి యల్లమనస్సు ప్రశాంతి నొందఁగా,
వడిగను గ్లేశపంచకము వాయుటచేఁ బురుషుండు సొక్కటన్
గడుకొని తత్త్వబోధమునఁ గాంతుఁ రయొనర్చెడు నెల్లయప్పుడున్.

కాఁబట్టి నీవతిత్వరితముగా నుపనిషద్దేవి ననునయించి నాసమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని వివేకమహారాజుగారు నాతో సెలవిచ్చినారు. (చూచి) ఇదిగో తనలోఁదా నేదో సంతోషముతో నాలోచించుకొనుచు నాతల్లి యీవంకనే వచ్చుచున్నది.

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రద్ధ—ఓహో ! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁజూచి యిప్పుడుగదా చిరకాలమునకు నాకన్ను లమృతరసపూర్ణము లయినవి.

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;
బూజ్యులైరి శమాదిసద్గుణులెల్ల ?
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నారు సర్వలోకేశ్వరుండు.

శాంతి—(చేరఁబోయి)అమ్మా! నీవునిలుచుండి యేమియాలోచించుచున్నావు?

శ్రద్ధ—బిడ్డా! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగా జూచి చిరకాలమునకిప్పుడుగదా నాకన్నులమృతరసపూర్ణము లయినవి.

సీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;
బూజ్యులైరి శమాదిగుణప్రముఖులెల్ల;
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

(అని మరలఁ పఠించుచున్నది.)

శాంతి—ఇప్పుడు మనస్సువిషయమున స్వామియైన పురుషుని ప్రవర్తనమెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—పథ్యునివిషయమునను నిగ్రాహ్యుని విషయమునను నెట్లుండవలయునో యట్లున్నది.

శాంతి—అట్లయిన, స్వామియే సామ్రాజ్యము నలంకరించునా యేమి?

శ్రద్ధ—దానికి సందేహమేమి? ఆత్మానుసంధానము చేసినయెడల, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును నగును.

శాంతి—ఇఁక జీవేశ్వరునకు మాయయం దెట్టియనుగ్రహము గలదు?

శ్రద్ధ—నిగ్రహమని చెప్పవలెను. అనుగ్రహ మెట్లు శక్యమగును? పురుషుఁ డిప్పుడు సర్వానర్థబీజభూత యయిన యీమాయను సర్వథా నిగ్రాహ్యురాలని తలఁచుచున్నాఁడు.

శాంతి—అట్లయినపక్షమున, రాజకులముయొక్క స్థితి యిప్పుడెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—వినుము. పురుషునకు—

శా. నిత్యానిత్యవిమర్శ యిష్టసతి; సన్మిత్రుండు వైరాగ్యుఁ; డా
త్మాస్యాంతాగ్రహితుల్ యమాదులు; సహాయాప్తుల్ శమాద్యుత్తముల్;
మైత్ర్యాదుల్ పరిచారికల్; సహచరీమాత్రల్లి మోక్షేచ్ఛ; దు
ష్కృత్యుల్ మోహమమత్వముఖ్యరిపు లుచ్ఛేద్యుల్ బలాత్కారతన్.

శాంతి—మఱి ధర్మునియెడల స్వామి కెట్టి ప్రీతి కలదు?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! వైరాగ్యసన్నికర్ష మయినది మొదలుకొని స్వామి యిహపర ఫలభోగములయందు నితాంతమును విరక్తుఁడయియే యున్నాఁడు. అందుచేతనే యతఁడు

గీ. నరకహేతువౌ పాపంబునకును బోలె,
నశ్వరము నౌ పుణ్యఫలంబునకును వెఱచు;
శుద్ధనిష్కామతను జేయుసుకృతకర్మ
మునకు నెట్టులో తా నియ్యకొనుచు నుండు.

ఇట్లు స్వామి యాత్మైకనిష్ఠుఁడయి యుండుట కనిపెట్టి ధర్ముఁడు తాను గృతకృత్యుఁ డయినట్లెంచుకొని తనకుఁ దానే తనవ్యాపారమును వదలుకొన్నవాఁ డయ్యెను.

శాంతి—అప్పుడు యోగవిఘ్నులను వెంటఁగొని మహామోహుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనే, వారివృత్తాంత మేమి ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! అట్టిదురవస్థను బొందినవాఁడయ్యును మహామోహహతకుఁడు స్వామిని మోసపుచ్చుటకయి మధుమతి యనువిద్యతోఁ గూడ యోగవిఘ్నులను బంపెను. స్వామి వారియందుఁ దగులుకొన్నయెడల, వివేకుఁ డుపనిషచ్చింతనైనను జేయకుండునని వాని యభిప్రాయము.

శాంతి—ఔరా ! తరువాత ! తరువాత ?

శ్రద్ధ—తరువాత వారుపోయి స్వామికొక యైంద్రజాలికవిద్యను జూపిరి. పా రలోకయత్యాశ్చర్యకరరూపమును జూపి సంభ్రమముతో నిట్లనిరి. ఓస్వామీ !

చ. అచిరముగా నిటుండి విను మబ్రపటక్ శతయోజనధ్వనుల్ ;
ప్రచురము చేయుము న్వినని భారతి వివపురాణగాథలన్ ;
రచనయొనర్చు శుద్ధపదరమ్యత స్వేచ్ఛను గావ్యశాస్త్రముల్ ;
ఖచరగతిం జరింపుము జగంబుల ; మేరునగస్థలుల్గనున్.

అత్తఁడు మధుమతీవిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడిన ప్రదేశమును జేరఁగా, స్థానాభిమానదేవత లాశపుట్టునట్లుగా నిట్లనిరి:—అయ్యో ! ఇందుఁ గూరుచుండుము ; ఇక్కడ జననమరణములు లేవు ? ఈప్రదేశము సహజసుందర మైనది? వివిధవిలాసవేషలావణ్యవతులును బుణ్యమయాలును మంగళాన్ఘ్రివ్యగ్రపాణులును బ్రణయకృత్యచతురలును నగవిద్యాధరకాంతలు వీరె నీయొద్దనున్నారు. కాఁబట్టి యిటురమ్ము.

గీ. కనకసికతాస్థలములు కలుగునదుల,
ఘనజఘనవలు వశోరులా కమలముఖులఁ,
మరకతదళప్రముఖసాలిఁ, బొరయుము మీవు
పుణ్యసముపార్జితాఖిలభోగములను.

శాంతి—అటుపిమ్మట ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! ఆమాటలువిని మాయ యిది శ్లాఘ్యమయినదని చెప్పెను; మనస్సనుమోదించెను. సంకల్పుఁడును బ్రోత్సాహపఱిచెను. స్వామి యంగీకారమార్గమును బొందినవానివలె నుండెను.

శాంతి—(ఖేదముతో) అయ్యో ! స్వామి మరలసంసారవాగురలోఁ దగులుకొనుచున్నాఁడు.

శ్రద్ధ—లేదు. లేదు.

శాంతి—ఆవల నేమిజరిగినది ?

శ్రద్ధ—అప్పుడు పార్శ్వవర్తియైన తరుణుఁడు వారినందఱిని క్రోధావేశకషాయితలోచనుఁడయి చూచి, స్వామినిగూర్చి యిట్లనియె:—"ఓస్వామీ! విషయామిషగార్ధ్రసాభిలాషులును సభాప్రతారణపూర్వకులును నైన వీరిట్లు నిన్నుమరల దుస్సహా విషయాగ్నిజ్వాలలయందుఁ బడఁద్రోయుచుండఁగాఁ దెలిసికోలేకున్నావేమి?

క. భవసాగరమును దాఁటఁగ
నవలీలం బ్రాప్తమైనయాలయోగతరిన్
దవుల విడనాడి వెస నిపు
డవగాహన మేల చేసె దంగారనదిన్?

శాంతి—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అప్పుడాతనిమాటవిని, 'విషయసుఖములకు నమస్కార'మనిపలికి, పురుషుఁడు సాధుమతిని దిరస్కారము చేసెను.

శాంతి—మేలు! మేలు! నీవిప్పుడెక్కడకు బయలుదేరినావు?

శ్రద్ధ—"నేను వివేకునిఁ జూడఁగోరుచున్నాను. కాఁబట్టి నీవాతనిని శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము." అని స్వామి నాకాజ్ఞయిచ్చెను. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మహారాజు సన్నిధికి బయలుదేరినాను.

శాంతి—నాకును మహారాజుగారుపనిషద్దేవిని దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞయిచ్చినారు. కాఁగాక! మనము స్వామినియోగమును నెఱవేర్తము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—(ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహో! ఏమి యీవిష్ణుభక్తిదేవిమాహాత్మ్యము; ఆమె యనుగ్రహముచేత నేను—

మ. వడిఁగ్లేశోర్ములతిక్రమించి, మమతావర్తంబులన్ దాఁటితిన్;
గడచన్ మిత్రకళత్రబంధుమకరగ్రాహంబులం దోలితిన్?
జెడఁగా నార్చితిఁ గ్రోధబాడబశిఖిన్; తృష్ణాలతల్ ద్రెం
గడు సంసారసముద్రతీర మిపుడేఁ గంటిన్ సమీపింపఁగన్

[అంతట నుపనిషద్దేవియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నా

ఉప—సఖీ! అట్లు నిర్దయుఁడయి యుండినభర్తయొక్క

చూడఁగలను ? అతనిచేత నేను చిరకాలము పరదారవలె విడిచిపెట్టఁబడి యేకాకిని నయి యుంటిని.

శాంతి—దేవీ ! అవిధముగా నాపదలపాలయినభర్తగారి నేలనిందించెదవు ?

ఉప—సఖీ ! ఇట్లుచెప్పెదు నీ వప్పటినాకష్టదశను జూడలేదు వినుము—

చ. అకట ! వివేకుఁ డట్లు విధియత్నమునన్ నను దవ్వొనర్చుటన్,
సకలఖలుల్ కుబుద్ధియయి నన్ దమదాసిగఁజేయ నీడ్వఁగా
శకలములై మణుల్పడల జంకిచెడెం గరకంకణావళుల్ ;
ప్రకట శిరోమణుల్గూలఁగ లాగుటచేఁ దెగెఁ గేశపాశముల్.

శాంతి—సఖీ ! ఇది యంతయు నామహామోహుని దుర్విలసితము. ఇందుభర్తగారి యపరాధ మేదియు లేదు. వానిచేతనే మనస్సు కామాదుల ద్వారమున మోహపెట్టఁబడుటచే వివేకుఁడు నిన్నుండి దూరము చేయఁబడినాఁడు. ఇట్లు విపన్నుఁడయిన నిజవల్లభునిసమయము ప్రతీక్షించి యుండుట కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము కాఁబట్టి నీవువచ్చి దర్శనముచేతను బ్రియాలాపముచేతను భర్తను సంభావింపుము. ఇప్పుడు శత్రులు హతముచేయఁబడినారు. నీమనోరథములు సంపూర్ణములయినవి.

ఉప—సఖీ ! నేనిప్పుడిట వచ్చునప్పుడు నాకూఁతురైనగీతాదేవి రహస్యముగా "స్వామియైన పురుషుఁడును భర్తయు నిన్నడిగినప్రశ్నలకు నుత్తరములు చెప్పి నీవు వారిని సంభావింపవలయును ; తన్మూలమునఁ బ్రబోధోత్పత్తి కాఁగలదు." అనిచెప్పినది. నేనెట్లు గురుజనులముందు బ్రాగల్భ్యమును జూపఁగలను ?

శాంతి—దేవీ ! భగవతియైన గీతాదేవియొక్క యీవాక్యమునకు విచారింపఁబని లేదు. ఈయర్థము నేభగవతియైనవిష్ణుభక్తిదేవి వివేకస్వామితోడఁ జెప్పినది. కాఁబట్టి వచ్చిభర్తను, ఆదిపురుషుని, నీదర్శనముచేత సన్మానింపుము.

ఉప—ప్రియసఖి చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అప్పుడు వివేకమహారాజును శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—వత్సా ! శ్రద్ధా ! శాంతి నాప్రియురాలైనయుపనిషత్కాంతనుజూచునా ?

శ్రద్ధ—దేవా ! మీయాజ్ఞను దలఁదాల్చిపోయినశాంతి యామె నెట్లు చూడ
?

ఎక్కడఁజూచును ?

వా ! మందరపర్వతమునందు మధుసూధనాలయములో నామెతక్క

గాదేవిమఱుఁగు చొచ్చియున్నదనియీవఱకే విష్ణుభక్తిదేవి చెప్పినది

ల కేల భయపడవలెను ?

శ్రద్ధ—దేవా! ఈసంగతి మీకామెయే వివరముగాఁ జెప్పఁగలదు. కాఁబట్టి జేసరవాయ విచ్చేయుఁడు, ఇదె పురుషుఁడు మీయాగమనమునే తలఁచుకొనుచు నొంటిగా నున్నవాఁడు.

వివే—(చేరువకుఁబోయి) స్వామీ! అభివాదము చేయుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఈశిష్టాచారము క్రమవిరుద్ధమయినది. జ్ఞానవృద్ధుఁడవైననీవే నాకుపదేశదానముచేతఁ బితృభావమును బొందితివి ఎట్లన—

గీ. మున్ను ధర్మమార్గము తప్పి భూమిసురులు
తనయులను వేఁడుకొని రల్లదారి చూప;
శిష్యులఁగ వారిజ్ఞానంబుచే గ్రహించి,
సుతులు 'సుతులార! విను'డని పితల ననిరి.

కాఁబట్టి నీవును మాయెడలఁ బితృత్వముచేత వర్తింపవలయును. ఇదియేధర్మము.

శాంతి—దేవీ! ఇదె వివేకునితోఁడఁ బురుషుఁ డొంటిగా నున్నాఁడు. సన్నిధికిఁ బొమ్ము.

ఉప—(సమీపమునకుఁ బోవుచున్నది.)

శాంతి—స్వామీ! ఉపనిషద్దేవి యిదిగో మీపాదవందనము చేయవచ్చియున్నది.

పురు—అట్లుకాదు. అట్లుకాదు. తత్త్వావబోధోదయముచేత నీ మెయే నాకు మాత. కాఁబట్టి నేనే యామెకు నమస్కరింపవలెను. అంతేకాక,

క. జనకి దేవికిఁ గలదు
ననుగ్రహముఁ జూపుటందునంతరమెంతో;
జనని భవబంధములఁ గడుఁ
బెనఁచును; బంధములు దేవి విడిపించుఁగడున్.

ఉప—(వివేకునిఁ జూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూరుచున్నది.)

పురు—అమ్మా! నీవింతవఱకును దినము లెట్లుగడపితివో చెప్పుము.

ఉప—స్వామీ!

ఉ. పుచ్చితిఁ బెక్కునాళ్ళు ఘనమూర్ఖులతోడను నేమతంబులన్,
రచ్చల, శూన్యదేవభవనంబుల, వ్యర్థవచఃప్రసంగతిన్.

పురు—మఱి వారు నీచేతఁ దత్త్వము నేమైనఁ దెలిసికొన్నారా?

ఉప—లేదు. లేదు. వారు—

మచ్చిక ద్రావిడాంగనలమాటలకట్లు గ్రహింపకర్థమున్,
జెచ్చెర నస్మదుక్తులకు స్వేచ్ఛ నొనర్చి రపార్థకల్పనల్.

వారికి వాక్యార్థవిచారములని ప్రయోజన మంతయుం గేవలపరధనగ్రహణార్థమే.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత నేనొకచోట

మ. పరిపూర్ణాజ్యమహాన్నగాజనసమిద్వహ్నిస్రువోపేతలై,
వరసోమేష్టిపశుప్రభృత్యురుమఖవ్రాతోల్లసత్సాధ్వలై,
నిరతప్రాకృతకర్మకాండబహుధానిర్దిష్టమార్గాళిలై,
సరసం గ్రుమ్మరుయజ్ఞవిద్యఁ బొడగాంచం గంటి మార్గంబునన్.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాతఁ బుస్తకభారవాహిని యైనయామెకు నాతత్త్వమేమయినఁ దెలిసి యుండునని యెంచి నేనామెసన్నిధిని గొన్నిదినములు గడపవలెనని తలఁచితిని.

పురు—తదనంతరము?

ఉప—తదనంతరము నేనామె సమీపమునకుఁబోఁగా, "ఓసుమంగళీ! నీకోరిక యేమి?" అనియామె నన్నడిగెను. "అమ్మా! నేనిప్పుడనాథనయి యున్నదానను. కాఁబట్టి నీయొద్దనుండఁగోరుచున్నాను." అని నేను జెప్పితిని.

పురు—అటుపిమ్మట?

ఉప—అటుపిమ్మట "ఓసుమంగళీ! నీవుచేయుపనియేమి?" అనియామె నన్నడిగెను.

పురు—అటువెనుక?

ఉప—అప్పుడు నేనిట్లంటిని—

చ. ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు, నీజగం
బెవ్వనికాంతిచే వెలుఁగు, నెవ్వనితేజము సత్సుఖోజ్జ్వలం,
బెవ్వనిఁ గెల్చి ద్వైతము మేగఁ బునర్భవ మొందరెప్పుడున్
నెవ్వఁడు పుణ్యుఁ, డాపురుషు నిత్యుని శాంతు స్తుతింతు నక్రియున్

అంతట యజ్ఞవిద్య యాలోచించి యిట్లనియెను—

గీ. అక్రియుఁడగు వాఁ డీశ్వరుండగుట యెట్లు?
సత్క్రియలుగాని వస్తువిచారబుద్ధి
యరయ భవబంధనాశనకరము గాదు;
జనుఁడు భవనాశకరకర్మ లొనరఁ జేసి
వత్సరశతంబు శాంతుఁడై బ్రతుకఁగోరు.

కావున నేనిప్పుడు నేకొనటులఁ బ్రయోజనము లేదని తలఁచెదను. అయినను నీవు కర్తయు భోక్తయు నగు పురుషునకుఁ బ్రత్యగాత్మము నొంతకాలము దప్పక వసింపఁ గోరెదు. శుక్లమున నాకంతక్షేపమేమియును లేదు”

శాంతి — ఆహా! ఏమి సూక్ష్మాంధకారశాస్త్రములచేత నున్న యట్టి యజ్ఞవిద్య యొక్క దుష్ప్రజ్ఞత్వము! ఆ మాయాపరిశ్రమము గొంగుత్తరముచేతఁ జెడిపోయినది.

<u>ఉత్సాహ</u>. సహజముగ నచేతనంబు జడమునైన లోహమి
మ్ముహించి చుంబకోపలంబు మందలంబు జేసెడి న
ట్లహహ! మాయ తాను సృజించి యఖిలలోకములను ని
ష్ప్రాంత విశ్వసాక్షియైన యీశుసృష్టి ప్రేరణన్.

కావున నీ మోహాంధు లయినవారి దృష్టి యీవిధముగానే యుండును. అజ్ఞానసంభవమయిన సంసారమును సద్కర్మముచేత నశింపఁ జేయఁ గోరెడు యజ్ఞవిద్య నిశ్చయముగా నా యంధకారమును సహితము నంధకారముచేతఁ బోఁగొట్టఁబూనును. ఎట్లన—

గీ. సర్వదోషము లజ్ఞానజన్యములు నైన
దేహములకొంటుఁ బ్రకాశ మొనఁగూర్పఁ
దలఁచిఁ జొంగను విబుధాళి వ్యాప్తిని గెలిచి;
యిట్టి మోటతేరు భువనమ్ము హోతుపలణి.

పురు — తరువాత? తరువాత?

ఉప — తరువాత యజ్ఞవిద్య మగల నాలోచించి, “ఓసఖీ! నీవిచ్చటనుండఁ బ్రసన్నయైన నీశిష్యులు కర్మలయం దాదరముగ్గినవారగుదురు. కావున సఖీ! నీవు నాయందనుగ్రహించి నీయిచ్చవచ్చిన దేశమునకు విజయం చేయుము.” అనెను

పురు — పిమ్మట?

ఉప — పిమ్మట నేనామెను విడిచి బయలుదేఱితిని.

పురు — అటుతరువాత?

ఉప — తరువాత కర్మకాండసహచరి యైన <s>విభ్రమాంగన</s> నాకుఁ గనబడినది.

మీమాంస—

చ. కర మధికారయోగ్యముగఁ గర్మముల విభజించి మించి, సు
స్థిరఘన గౌరవంబున శ్రుతిప్రముఖప్రబలప్రమాణముల్
పరుసగు వెంటనంటి కొలువన్, సువిచిత్రతరాంగయుక్తయై,
పరఁగఁ గ్రతోపదేశమయి భాసిలు నవ్యులి దేశరాజితోన్.

పురు—అనంతరము,

ఉప—అనంతరము నేనామెను సహితము పూర్వమువలెనే యాశ్రయమును వేఁడితిని. అప్పుడామెయు "ఓసుమంగళీ! నీవుచేయుపనియేమి?" అని నన్నడిగెను. అంతట నేను దొంటివలెనే "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు" మొదలు గాఁగల వాక్యమును జెప్పితిని,

పురు—అవల?

ఉప—అవల మీమాంస పార్శ్వవర్తులముఖమును జూచి "లోకాంతరఫలోపభోగయోగ్యుఁడైన పురుషునిఁ బ్రతిపాదించుటచేత మనకీమెవలనఁ బ్రయోజనము గలదు. కాఁబట్టి కర్మోపయుక్తయైన యీమెను స్వీకరింపుఁడు." అనిపలికెను. అక్కడ వారిలో నొకశిష్యుఁడు దాని కనుమోదించెను. ప్రసిద్ధప్రతిష్ఠుఁడైన కుమారిల స్వామియను మతి యొకఁడు మీమాంసాహృదయాధిదేవతయో యనునట్లుగా "దేవీ! ఈమె కర్మోపయుక్తుఁడయిన పురుషునిఁ బ్రసాదింపదు; కర్తయును భోక్తయుఁ గానియీశ్వరునిఁ బ్రతిపాదించును. ఈమె కర్మలకించుకయు నుపయోగపడునది కాదు." అనెను. అప్పుడింకొకఁడు "లౌకికపురుషు నికంటెనన్యుఁడయి యీశ్వరుఁడని యొకఁడున్నాఁడా?" అనియడిగెను. అంతనతఁడునవ్వి "ఉన్నాఁడు" అని మరల నిట్లనియెను:—

చ. ఒకఁడు మనుజగత్త్రితయుల, నొక్కఁడు మోహమయాంధబుద్ధియౌ;
నొకఁడిడుఁ గర్మజాలఫల, మొక్కఁడు తత్ఫలవాంఛఁ జేయుఁ; దా
నొకఁడు శరీరుల న్నడుపు, నొక్కఁడు కర్మముల న్నియుక్తుఁడో;
నిఁక నువిసంగుఁడో పరము నిల్లుగుఁ జెప్పఁగఁ గర్మభోక్తఁగన్?

వివే—(హర్షముతో) మేలు! కుమారిలస్వామీ! మేలు! నీవు మంచిప్రజ్ఞఁ గలవాఁడవు. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము.

క. సహవాసులుఁ జెలులునగు నా
విహగంబులు రెండు నేకవృక్షము చేరున్;
విహగ మొకటి తిను ఫలముల;
నహహా! రెండవది తినక యాలోకించున్.

పురు—తరువాత?

ఉప—తరువాత నేను మీమాంసవద్ద సెలవుగైకొని వెడలితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—అటుతరువాత నేను శిష్యులు పలువుండఁగచేత నుపాస్యమానలైన తర్కముఁ గాంచితిని. అందు.

మ. తెలుపు న్విశ్వవిశేష మో; క్కొకతె వాదించున్ వితండావృతిన్
లలి జాతిచ్ఛలనిగ్రహాదికమహాన్యాయాళితో జల్పముల్ ;
పెలుచన్ వాక్షాణుఁ బూనుప్రకృతిసంభేదంబు లొక్కర్తు. సం
ఖ్యలచే నెన్నుదుఁ దత్త్వముల్ మహదహంకారాదిసర్గంబులన్.

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—పూర్వరీతినే నేనును వారి సమీపమునకుఁ బోయి, వారడిగినమీఁదట "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు" ఇత్యాదివాక్యములచేత మునుపటి యట్లే నాకార్యమును జెప్పితిని. అప్పుడు వారు నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ బరిహసించి "ఓవాచాలులారా! విశ్వము పరమాణువులవలనఁ గలుగుచున్నది ఈశ్వరుఁడు నిమిత్త కారణము" అనిపలికిరి. అందొకొక్కతె కోపముతో "ఓసిపాపాత్మురాలా! ఈశ్వరునే సవికారునిఁజేసి వినాశధర్మము నాపాదించుచున్నావేమి?" అనెను మఱియొకతె "ఓసీ ! విశ్వోత్పత్తి ప్రకృతివలనఁ"గలిగెనని పలికెను.

వివే—ఓహో ! తర్కవిద్య లెంతదుర్మతులు ! ఘటాదికమువలెనే ప్రమేయ జాతము సర్వమును గార్యమనిసహిత మింతమాత్రము తెలిసికొనఁజాలకున్నారు. పరమాణువులును బ్రకృతియు నుపాదానకారణము లనుటయు నుపేక్షణీయమే.

మ. జలచంద్రుంబలె నంతరిక్షనగరస్వప్నేంద్రజాలంబు ల
ట్లలవిశ్వంబును మిథ్య, మేయమును గార్యంబౌట సాద్యంతతన్ ;
కలుగున్ శుక్తిని వెండియట్లు శివుగాఁగం దెల్పెఁదన్నామమిన్ ;
పొలియున్ స్రక్కునఁ బన్నగభ్రమువలెన్ బోధోదయప్రాప్తిచేన్.

ఇఁక వికారశంకయు ముగ్ధధూమానస విలసితమే. ఎట్లన—

ఉ. శాంతము నిర్మలంబును నజంబు ననంతము నిష్కలంబు నౌ
సంతతతేజ మీభువనసంభవమందు వికార మొందునే ?
కాంతిని నల్లగల్వల నగంగలమబ్బులచాలు పుట్టుచో,
నింతయు నాకసంబు వహియించునె తాను వికారలేశమున్ ?

పురు—సాధు! సాధు ! పరిజ్ఞానవంతుఁడవయినయీనీవిమర్శనము నాడెంద మానంద పెట్టుచున్నది. (ఉపనిషద్దేవినిగూర్చి) తదనంతరము ?

ఉప——తదనంతరము వారందఱును మండిపడి, "ఓహో ! విశ్వవిలయ ముక్తి కలుగునని ప్రేలుదు, నాస్తికమార్గము నవలంబించుచున్న దీనినిబట్ట వలెను" అని యందఱును ససంరంభముగా నన్ను నిగ్రహించుట కుద్యుక్త

పురు—(భయముతో) ఆపయిని ?

ఉప—ఆపైని నేను మిక్కిలి త్వరితముగాఁ బఱచి దండకారణ్యములోఁ బ్రవేశించితిని. అంతట మందరగిరికి సమీపమునఁ గట్టఁబడిన మధుసూదనాలయము చేరితిని—

ఉ. బాహుబలంబునన్ బాషండులు భగ్నముచేసిరి రాలరత్నముల్ ;
ద్రోహమతిన్ శిరోమణుల దొంగిలి త్రెంచిరి కేశపాశముల్ ;
దేహముఁ దారహారములు త్రెంచి, హరించిరి కట్టుపట్టముల్ ;

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—అప్పుడు దేవాలయములోనుండి వెడలివచ్చి గదాపాణులైన పురుషులు వారి నతినిర్దయముగా మోఁదఁగా భీతులై యందఱును దిగంతములకుఁ బాఱిపోయిరి.

వివే—(హర్షముతో) పుణ్యాత్ములవయిన నిన్నతిక్రమించువారిని విశ్వసాక్షియైన భగవంతుఁడు క్షమింపఁడుగదా ?

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—దేవాయుధాల, సరస్వతులు శ్రీగ, గీతగ్రంథంబు చొచ్చితిన్.
అక్కడ నారాయణుస్థితైన గీతాదేవి చేరవచ్చిన నన్నుఁ జూచి, సంభ్రమముతో "అమ్మా! అమ్మా!" అని కౌఁగిలించుకొని కూరుచుండఁబెట్టెను. అప్పుడామె నా వృత్తాంతమును విని, "అమ్మా! నీవు మనస్సులో ఖేదమును బొందఁబోకుము, ఏ ఖలులు నిన్న పరిహాసించి వాలినిగాఁ జేసి యథేష్టముగా నాస్తికులై చరింతురో వారి నీశ్వరుఁడే శిక్షించును. అట్టివారినిగూర్చి భగవంతుఁడు గీతలయందు—

గీ. అట్టి క్రూరులఁ బాపుల నధమనరుల
ద్వేషకాముకులఁ గ్రోధనులఁ దీవ్రగతిని
సంతతము నేను సంసారసాగరముల
లోన నొక్కట నాసురయోనులందె.

అనెను.

పురు—(సకౌతుకముగా) దేవీ! ఆ యీశ్వరుఁ డెవఁడో నీ యనుగ్రహమువలన దెలిసికొనఁ గోరుచున్నాను.

ఉప—(కోపించినదానివలె) ఎవ్వఁడు తన్నుఁదాఁ దెలిసికోలేక యంధునివలెఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడో యతఁడే.

పురు—(హర్షముతో) ఏమి! నేనే యా పరమేశ్వరుఁడనా ?

ఉప—అవును.

పరుఁడు నీకంటెఁ గాఁ డప్పరమపురుషుఁ;
న్యూనుఁడవు గావు నీ వా మహాత్ముఁడవె ;

కన్యఁగా మాయచేఁ దోఁచె దశనికరంబే,
సంబుధియందు సూర్యబింబంబు పగిది.

పురు—(వివేకునితో) దేవా! ఈ దేవి చెప్పినను, నేనీయర్థమును జక్కఁగా గ్రహింప లేకున్నాను.

క. భిన్నున్ సుశరీరాది
చ్ఛిన్ను జరామరణభిన్నుఁ జెన్నుగ నన్నున్
సన్నుతి చేసెను నీయమ,
యున్నాన్నా! నిత్యసచ్చిదానందునిగన్.

వివే—పదార్థపరిజ్ఞానము లేకపోవుటవలన నీకీవాక్యార్థము బోధపడలేదు!

పురు—అదినాకు బోధపడుటకు మీరుపాయము సెలవియ్యవలెను.

వివే—ఇదిగో చెప్పుచున్నాను—

మ. కడు నీయందుఁ జిదాత్మకుం గని, యహంకారుండఁ గానంచు నే
ప్పుడుఁ జిత్తంబు నడంచి, తత్త్వసమితిం బోకార్చి కావించు వే
న్గ్రహఁకం దత్త్వమసీతి సంస్మరణ, కప్పట్టున్ భవోద్వృత్తమం
బడఁగన్ శాంతము స్వప్రకాశ మగుఁ ద్వజ్జ్యోతి మాహాత్మ్యతన్.

పురు—(ఆనందముతో విన్నయర్థము నాలోచించుకొనుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు నిదిధ్యాసనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నిది—"నా యభిప్రాయమును నీవు వివేకునితో నున్న యుపనిషద్దేవికి నిగూఢముగా బోధపఱుపవలయును. నీవు పురుషునిలోఁ బ్రవేశింపవలెను" అని భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి నాకాజ్ఞ ఇచ్చినది. (చూచి) ఇదిగో దేవి వివేకపురుషులతోఁ గూడ సమీపముననే యున్నది ఆమె సన్నిధికిఁ బోయెదను. (చేరఁబోయి యుపనిషద్దేవితో జనాంతికముగా) అమ్మా! "దేవతలు సంకల్పమాత్ర సంపన్నులు. నీ మును గర్భముదియున్న దానవని నేను యోగధ్యానముచేతఁ దెలిసికొన్నాను. గనుక విద్యయను కన్యకను బ్రబోధచంద్రుఁడను నీగర్భమునందున్న విద్యను సంకర్షణవిద్యచేత మనస్సునందు సంక్రమింపఁజేసి, ప్రబోధ నికి సమర్పించి, నీవు వివేకునితోఁ గూడ నాయొద్దకు రావలసినది దేవి యాజ్ఞయిచ్చినది.

ఉప—దేవి యాదేశించినట్లు చేసెదను. (అని వి
చున్నది.)

నిది—(పురుషునిలోఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

పురు—(ధ్యానము నటించుచున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమునందు) ఆశ్చర్యము ! ఆశ్చర్యము !

మ. ఉరుకాంతిచ్ఛటలన్ దిశావళుల విద్యుల్లీల వెల్గింపుచున్,
ఖరదీప్త్యాప్తివిశాలమౌ మనసువక్షంబుఁ జీల్చి పోఁ బుట్టి, త
త్పరివారంబును మోహుని న్నెఱవి, విద్యాకన్య తోడ్తోడఁగో
చరయై పోయెఁ; బ్రబోధచంద్రుఁడును దా జన్మించె జీవున్గనన్.

[అప్పుడు ప్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ప్రబో—శా. స్యూతమొ, వ్యాప్తమొ, మఱి యుపోహితమొ, యపసారితంబొ, సం
భూతవిలాపితంబొ, హృతమొ, యనుతర్కము లేక, యేని సం
జాతముచేఁ బ్రపంచము వెసం జెడునో సహజప్రకాశలీ
నాతతరూపమై, యలమహాత్ముఁడ నేను బ్రబోధచంద్రుఁడన్.

(ముందుకు నడిచి) ఇతఁడే పురుషుఁడు. ఈతని దాపునకుఁ బోయెదను. (సమీపించి) దేవా ! ప్రబోధచంద్రుఁడను నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

పురు—(ఆహ్లాదముతో) వత్సా ! రమ్ము. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

ప్రబో—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

పురు—(ఆనందముతో) ఓహో! ఇప్పుడు విధూతతిమిరజాతమయి ప్రభాతము సంజాతమయినది !

చ. ఒకటఁ బ్రబోధచంద్రమహితోదయ మాటను జేసి యియ్యెడన్
బ్రకటవికల్పనిద్రయును బ్రస్ఫుటమోహతమంబుఁ బాయఁగాఁ,
జకచక నేనె శ్రద్ధ మతి శాంతి వివేక శమంబు లాదిగా
సకలజగన్మయుండనయి యొసంగనువిష్ణువుగా స్ఫురించెదున్.

ములచేతను నేను విష్ణుభక్తి దేవిప్రసాదమువలనఁ గృతకృత్యుఁడ నయినాఁడను.

ఁడు—

చి సమస్తసంగములు, నేఁడక విశ్వములోని దేదియున్,
మూలలందొ ఫలకాంక్షయొనర్పక సంచరించుచున్,
పమున్ భయము శోకము మోహము నుజ్జగించి, యి
తి శాంతి భృశముం గని, గాత్రియె నిల్చుతావుగన్.

విష్ణుభక్తిదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

సమీపించి) శమితారాతివైయున్న నిన్నిప్పుడు చూచు
నా మనోరథములన్నియు సంపూర్ణములయినవి!

పురు — దేవిగారి ప్రసాద మున్నప్పుడు దుష్కరమేది యుండును ? (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

విష్ణు — (పురుషుని లేవనెత్తుచు) వత్సా! లెమ్ము. ఇంకను నేను నీకేమి ప్రియము చేయుదును ?

పురు — ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రియమేమున్నది ?

క. కృతకృత్యుం డయ్యెను దా
హతవిమతస్తోముఁ డగుచు నల్లవివేకుం;
డతివళితరజస్కుఁడనై
యతులసదానందపదవి నందితి నేనున్.

అయినను దా నీభరతవాక్యము సిద్ధించునుగాక !

చ. ఇలపయి నిష్టవృష్టిఁ గురియించునుగాత మేఘుఁడెంతయున్ !
గలుముల రాజు లేలుదురుగాక మహీన్నిరుపద్రవంబుగన్ !
వెలితెలివిందమంబడఁచి ధీ మహితా విషయోగ్రసంకమై
కలఁచుభవాబ్ధి దాఁటుదురుగాక మహాత్ములు నీదు సత్కృపన్ !

సంపూర్ణము.

